

In China is alles anders

Een onderzoek naar de beeldvorming over China in drie
Nederlandse kranten in 1986 en 1992

Masterscriptie History of European Expansion and Globalisation

14 mei 2013

Fenna Mans

Studentnummer: 1163361

Email: f.m.mans@umail.leidenuniv.nl

Begeleider: Jos Gommans

Tweede lezer: Bart van de Boom

Inhoud

1. Inleiding	1
<u>Deel 1</u>	
2. Het Westerse Chinabeeld door de eeuwen heen	5
3. Het tijdsbeeld	
- Wereld	11
- Nederland	12
- China	14
4. Achtergrond kranten	
- NRC Handelsblad	18
- De Volkskrant	20
- De Telegraaf	21
<u>Deel 2</u>	
5. China en hervormingen	28
6. China en mensenrechten	35
7. China en Nederland	38
8. ‘Gek China’	43
9. Wie bepaalt het Chinabeeld	49
10. Conclusie	53
Bibliografie	57
Appendix	64

1. Inleiding

Sinds het Westen van het bestaan van China afwist heeft dit land altijd tot de verbeelding gesproken. Soms bereikten verhalen van een weelderig fabelachtig China de Westerse wereld, op andere momenten werd het land juist als barbaars en achterlijk afgeschilderd. Eeuwenlang heeft er een erg vertekend beeld van dit land in het verre oosten bestaan. Aangezien er de afgelopen decennia een veel grotere en snellere informatiestroom vanuit China het Westen binnenkomt is het meer recente Chinabeeld een stuk realistischer geworden. Maar China blijft op veel punten erg verschillend van het Westen en uitspraken als ‘dat gekke China’ en ‘die gekke Chinezen’ komen dan ook nog regelmatig voorbij. Hierdoor blijft de beeldvorming over China een interessant onderwerp om te onderzoeken.

Er is redelijk wat literatuur over het Westerse Chinabeeld beschikbaar, maar er zijn twee werken die als inspiratie voor deze scriptie hebben gediend. De eerste is *Western Images of China* van Colin Mackerras.¹ In dit boek beschrijft hij het Westerse Chinabeeld van de dertiende eeuw tot en met 1980. Het andere werk is het ongepubliceerde proefschrift van Arie Pos genaamd “Het Paviljoen van Porselein : Nederlandse Literaire Chinoiserie en het Westerse Beeld van China (1250-2007)”.² Mackerras besteedt veel aandacht aan wat de beeldvorming beïnvloedt heeft, maar hij schrijft weinig over Nederland en over de periode vanaf 1980. Hoewel het proefschrift van Pos wel op Nederland gericht is en er hier ook iets meer aandacht besteedt wordt aan de jaren tachtig en negentig, richt hij zich vooral op de beeldvorming in literatuur en films. Deze scriptie zal zich dan ook gaan richten op het Chinabeeld van de jaren 1980 en 1990 in de Nederlandse media.

Het onderzoek zal zich beperken tot het Chinabeeld in Nederlandse kranten. Er is voor dagbladen gekozen omdat hier nog niet eerder een uitgebreid onderzoek naar het Chinabeeld gedaan is. Bovendien is het interessant om te kijken naar de beeldvorming in kranten, omdat deze juist geacht worden objectieve informatie te geven, of in ieder geval objectiever dan bijvoorbeeld opiniebladen of literatuur. De drie onderzochte dagbladen zijn: het NRC Handelsblad, de Volkskrant en De Telegraaf.³ Er is voor deze drie kranten gekozen omdat ze een verschillende achtergrond hebben die tot een andere beeldvorming over China zou kunnen leiden. Aangezien onderzoek in kranten een tijdrovende bezigheid is zal het onderzoek zich beperken tot twee jaren: 1986 en 1992. Deze jaren liggen drie jaar voor en drie jaar na het belangrijke 1989. In 1989 vonden zowel in Europa als in China belangrijke gebeurtenissen plaats die een grote invloed op het Chinabeeld zouden kunnen uitoefenen. Een groot deel van de communistische regimes in Europa kwam ten val en in de Volksrepubliek werden de studentenprotesten voor democratie met geweld neergeslagen. Er is bewust niet voor 1989 zelf gekozen omdat de interesse uitgaat naar een meer algemeen Chinabeeld. In en vlak na 1989 zal in het overgrote deel van de artikelen over China waarschijnlijk nog aandacht worden besteed aan de protesten en hun nasleep. Aangezien het niet mogelijk is om alle artikelen mee te nemen in het onderzoek, richt deze scriptie zich

---

¹ Colin Mackerras, *Western images of China* (Hong Kong 1989).

² Arie Pos, “Het Paviljoen van Porselein : Nederlandse Literaire Chinoiserie en het Westerse Beeld van China (1250-2007)”, ongepubliceerd, (Proefschrift Universiteit Leiden 2008) .

³ Hoewel de gebruikte kranten volgens de correcte annotatiewijze cursief moeten staan, is het een bewuste keuze dit niet te doen. De kranten zullen zo vaak aangehaald worden dat een cursieve schrijfwijze de leesbaarheid van de scriptie aantast.

vooral op artikelen over de hervormingen, mensenrechten en de relatie tussen China en Nederland. Uit deze artikelen komen de meest interessante resultaten naar voren. Andere onderwerpen waar veel over geschreven wordt zoals China's internationale betrekkingen en de Chinese cultuur worden grotendeels buiten beschouwing gelaten.

In deze scriptie wordt het Chinabeeld van de jaren tachtig en negentig onderzocht en er wordt gekeken of dit beeld nog overeenkomsten vertoont met de beeldvorming over China van voorgaande eeuwen. Verder wordt, zoals hierboven al genoemd, het onderzoek verricht in kranten met een verschillende achtergrond. Bovendien vindt het onderzoek plaats in twee jaren die met elkaar vergeleken kunnen worden. Hierdoor bevat deze scriptie verschillende lagen die een verscheidenheid aan vragen oproept. Allereerst wordt er gekeken hoe China weergegeven wordt in de Nederlandse kranten. Scheppen de kranten een positief of negatief Chinabeeld? Zijn er nog aspecten van 'oude' Chinabeelden terug te vinden in de dagbladen? Wie bepaalt het Chinabeeld? In hoeverre komen Chinezen zelf aan het woord? Bij de overeenkomsten met het Chinabeeld van vroeger wordt niet alleen gelet op de Chinabeelden zelf, maar ook op de manier waarop de beeldvorming wordt beïnvloed. Dit brengt de volgende vraag naar voren. Wordt de beeldvorming over China nog steeds beïnvloed door ontwikkelingen in het Westen en/of Nederland? Bovendien zal er gelet worden op de verschillen tussen de drie onderzochte kranten. Welke verschillen zijn er waarneembaar in de manier waarop het NRC Handelsblad, de Volkskrant en De Telegraaf China beschrijven? Zijn de verschillende achtergronden van de dagbladen nog merkbaar in de artikelen over China? Bij al deze vragen zullen beide onderzoeksjaren vergeleken worden en als er een duidelijk verschil merkbaar is zal dit ook meegenomen worden in het onderzoek.

Deze scriptie bestaat uit twee delen. Deel 1 bestaat uit drie inleidende hoofdstukken. Hoofdstuk 2 geeft een historisch overzicht van het Westerse Chinabeeld, dit hoofdstuk zal duidelijk maken waarom er in deze scriptie naar de invloed van het Westen gekeken zal worden. Het volgende hoofdstuk zet het tijdsbeeld van de onderzoeksperiode in de Wereld, Nederland en China uiteen, zodat gekeken kan worden of ontwikkelingen in het Westen invloed hebben uitgeoefend op het Chinabeeld en de krantenartikelen in de juiste context geplaatst kunnen worden. Het laatste inleidende hoofdstuk dient om de achtergrond van het NRC Handelsblad, de Volkskrant en De Telegraaf uiteen te zetten, zodat ook dit goed meegenomen kan worden in het onderzoek. De informatie uit de inleidende hoofdstukken brengen een aantal hypotheses naar voren, deze zullen aan het eind van elk hoofdstuk behandeld worden. In deel 2 zullen de resultaten van het onderzoek in de krantenartikelen behandeld worden. Hoofdstuk 5, 6 en 7 richten zich op verschillende onderwerpen die steeds terugkomen in de onderzochte kranten, namelijk de hervormingen, mensenrechten en de relatie tussen China en Nederland. In deze hoofdstukken wordt vooral gelet op hoe China wordt weergegeven, welke verschillen er merkbaar zijn tussen de drie kranten en hoe het Chinabeeld wordt beïnvloed. In hoofdstuk 8 wordt er gekeken in hoeverre China nog als exotisch en 'anders' wordt bestempeld, bovendien wordt er hier gekeken of de behandelde artikelen oriëntalisme bevatten. In het laatste hoofdstuk staat centraal door wie het Chinabeeld bepaald wordt. Ook wordt er gekeken in hoeverre de Chinezen zelf aan het woord komen en wat voor gevolgen dit heeft voor het Chinabeeld. De scriptie eindigt met een conclusie waar de antwoorden op de verschillende onderzoeksvragen op een rijtje worden gezet.

Als er onderzoek gedaan wordt naar de beeldvorming van een andere samenleving kan je niet om het oriëntalisme debat heen. Het begrip oriëntalisme is van groot belang geworden door Edward Saïd's boek uit 1978 *Orientalism : Western Conceptions of the Orient*. Saïd's opvatting is dat het dominante Westerse beeld van het Oosten vanaf de helft van de negentiende eeuw

vertekend is omdat er altijd sprake was van een verborgen macht. Bij de beschrijving van het Oosten werd de 'andersheid' benadrukt, het werd bijvoorbeeld neergezet als exotisch, sensueel, irrationeel, wreed en/of zwak. Hiermee kon de westerse dominantie gelegitimeerd worden, maar ook de eigen identiteit van een sterk, rationeel en beschaafd Westen versterkt worden. Door te denken in tegenstelling tussen Oost en West en doordat de oriëntalistische auteurs zich niet konden ontdoen van hun ethnocentrische houding waren ze niet in staat de andere cultuur geheel te begrijpen.⁴⁴ Hoewel bij de beschrijving van China in de onderzoeksperiode het koloniale machtsaspect wegvalt, blijft oriëntalisme in de ruime zin belangrijk. Als er met opzet een bepaald beeld van een land of haar bevolking wordt geschetst is dit ook een vorm van oriëntalisme. Vooral het gebruik van stereotypen en de weergave van een samenleving als exotisch en 'anders' is oriëntalistisch te noemen. Bovendien zullen auteurs altijd beïnvloed worden door hun culturele achtergrond, hoe objectief ze ook proberen te schrijven.

---

⁴⁴ Edward W. Saïd, *Orientalism : Western Conceptions of the Orient* (New York 1978).

Deel 1

2. Het Westerse Chinabeeld door de eeuwen heen

Hoewel de Romeinen al van het bestaan van China afwisten en er voor het eerst over China geschreven werd in de vroeg zevende eeuw, begon de Westerse beeldvorming van China pas echt vorm te krijgen in de dertiende eeuw. De uitbreiding van het Mongoolse rijk zorgde voor een toenemende belangstelling voor Oost-Azië. De paus dacht de Mongoolse expansiedrift naar eigen voordeel te kunnen gebruiken. Verschillende christelijke missies werden naar Mongolië gestuurd om contact te leggen en met het uiteindelijke doel de Mongolen te bekeren en als bondgenoot tegen de moslims te gebruiken. Deze gezanten kwamen niet op Chinees grondgebied maar ontmoetten wel Chinezen en uit hun geschriften blijkt dat zij onder de indruk waren van dit volk. Terwijl de Mongolen bezig waren met de verovering van China, die in 1279 voltooid werd, kwamen ook de eerste Europeanen in China zelf aan. Marco Polo was de eerste die een lange tijd in China heeft gewoond en gewerkt en uitvoerig verslag heeft gedaan van zijn ervaringen. Hij was onderdeel van een Venetiaanse handelsmissie en heeft in totaal 17 jaar in China doorgebracht. De Mongoolse leider Kublai Kahn was geïnteresseerd in de religie van en handel met de Europeanen, en op zijn verzoek maakte Marco Polo vele reizen door het gebied. Marco Polo was erg onder de indruk van China's welvaart en rijkdommen. Hij prees de bloeiende handel en de Khan's persoonlijke bekommernis om het welzijn van het volk. Polo's verslag heeft een grote invloed gehad op de beeldvorming van China. Door zijn verslag werd Cathay, zoals China destijds genoemd werd, twee eeuwen lang gezien als een fabelachtig weelderig land aan de andere kant van de wereld. Na Polo waren er ook andere Europeanen die geschriften uit brachten over China, dit waren vooral handelaren en franciscaanse monniken. Ook deze werken gaven een zeer positief beeld van Cathay. In het midden van de veertiende eeuw werden China en Europa echter weer van elkaar gescheiden. De Mongoolse dynastie viel, en de Ming keizers onderworpen handel en contact met buitenlanders weer aan strenge regels. Ondertussen heerste in Europa de Zwarte Dood, waardoor ook het reizen van handelaren en missionarissen naar verre oorden stopte. Het eerste grote tijdperk van Chinees-Europees contact kwam ten einde.⁵

Pas in de zestiende eeuw werd China opnieuw ontdekt door de Europeanen. Het Chinabeeld van de eeuw van de ontdekkingsreizen werd gecreëerd door Portugese en Spaanse schrijvers. Zowel de Portugezen als de Spanjaarden hadden grote moeilijkheden voet aan wal te krijgen in het gesloten China, hoewel dit bij de Portugezen utopische China beelden opleverde zorgde dit in de Spaanse literatuur voor wat meer kritische stukken. In 1585 verscheen op verzoek van de paus de eerste uitgebreide geschiedenis van China. Deze 'Geschiedenis van de meest opmerkelijke zaken, rituelen en gewoonten van het grote rijk van China' geschreven door Gonzalez de Mendoza was het invloedrijkste werk over China van de zestiende eeuw. Mendoza was zelf nooit in China geweest, maar hij baseerde zijn werk op alle verslagen die in Europa beschikbaar waren. Zijn werk bevat zowel de Portugese utopische visie als de meer kritische blik van de Spanjaarden. De grootheid, rijkdom, sociale rechtvaardigheid en efficiënte maatschappelijke organisatie wordt bewonderd. Ook het economische belang dat Europa kon hebben bij de handel met China wordt sterk benadrukt. Echter er wordt ook getwijfeld aan de bekeerbaarheid van de Chinezen, Mendoza besteed veel aandacht aan de bijgelovigheid van de Chinezen. Verder wordt er melding gemaakt van de wreedheid van de Chinezen in het opleggen van straffen in de gevangnissen. Hoewel veel van de verschenen werken doordrongen waren van

---

⁵ Mackerras, *Western images of China*, 15-22 en Pos, "Het Paviljoen van Porselein", 32, 34.

het idee dat de Chinezen bekeerd moesten worden, waren de werken nog niet imperialistisch. De meeste auteurs en lezers waren oprecht geïnteresseerd in China. Hoewel er een meer gemengd beeld ontstond, bleef het toch overmatig positief. Aan het einde van de zestiende eeuw hadden Europeanen misschien het idee dat ze de Chinezen wat konden leren, maar ze waren zeker nog bereid hen te bewonderen.⁶

Aan het begin van de zeventiende kwam er een nieuwe belangrijke groep naar voren die een grote invloed uitoefende op het China beeld: de Jezuïeten. Hun idee was dat om zielen te winnen voor het katholicisme je eerst zelf moest integreren in de samenleving. Matteo Ricci was in 1601 de eerste Europeaan die sinds tachtig jaar wist door te dringen tot Beijing. Hier leerde hij zoveel mogelijk over de taal, samenleving, politiek en cultuur van China. Andere Jezuïeten bouwden verder op de grondslag die Ricci gelegd had, ze worden dan ook als de vaders van de sinologie gezien. In tegenstelling tot andere missionarisdordest wilden de Jezuïeten eerst de top van de Chinese samenleving bekeren, ze wisten door te dringen tot zowel het Ming als het Qing hof. Hierdoor was de berichtgeving over China overdreven positief. Het was namelijk in hun eigenbelang om de heersende klasse als succesvol te beschrijven, ze wilden op goede voet blijven met deze elite. Hierdoor hadden de Jezuïeten de neiging om kritiek op China te bagatelliseren. Het belangrijkste werk van de zeventiende en achttiende eeuw is 'De Algemene Geschiedenis van China' door de Jezuïet Jean-Baptiste Du Halde. De Halde schrijft lovend over alle aspecten van de Chinese samenleving, en als hij al kritiek uit is dat altijd op defensieve wijze geformuleerd. Het werk van de Jezuïeten, en met name dat van Du Halde, werd veel gelezen en had een enorme impact in Europa. Het Chinabeeld van het midden van de zeventiende tot het midden van de achttiende eeuw is dan ook positiever dan ooit. Er ontstond in Europa een heuse China rage, wat zich vertaalde in populariteit van Chinese of op China geïnspireerde ambachtelijke producten (vooral porselein), architectuur, literatuur en theater. In deze periode begonnen ook steeds meer seculiere schrijvers zich in China te interesseren, al gebruikten zij als bronnen veelal de geschriften van de Jezuïeten. Veel filosofen uit die tijd bewonderden het Confuciaanse rationalisme dat volgens hen sterk in contrast stond met het religieuze conflict dat in Europa aan de orde van de dag was. Voltaire was één van deze filosofen, en hij gebruikte China eigenlijk als een model om kritiek te leveren op zijn eigen samenleving. Dat het algemene beeld van China erg positief was, betekent niet dat er in deze periode geen negatieve stukken over China zijn verschenen. Andere missionarissen schreven vaak een stuk minder rooskleurig over China, en ook bijvoorbeeld de filosoof Montesquieu was erg negatief over de Chinese bevolking. Maar het beeld geschetst door de Jezuïeten was overheersend.⁷

Ondertussen begon er naast het positieve katholieke Chinabeeld, ook een protestantse beeldvorming van China te ontstaan. De Engelsen en Nederlanders hadden de Portugezen handelshegemonie ondergraven. Deze protestantse landen met hun grote handelsmaatschappijen gaven geen hoge prioriteit aan de bekering van het Chinese volk, hun doel was vrije handel met China op gang te brengen. Maar het tribuutstelsel, het bureaucratische systeem en de vreemdelingenpolitiek werden niet begrepen, en China bleef vrijwel gesloten voor de Engelsen en Nederlanders. De frustraties die dit voortbracht zorgde vanaf het midden van de achttiende eeuw voor een steeds negatiever Chinabeeld, vooral in Engeland was deze negatieve beeldvorming van China duidelijk merkbaar. Het had voor de protestantse landen geen nut om China te idealiseren, en de Chinese beschaving werd als inferieur aan de Westerse beschouwd.

---

⁶ Mackerras, *Western images of China*, 26-27 en Pos, "Het Paviljoen van Porselein", 68-69.

⁷ Mackerras, *Western images of China*, 28-41.

Economisch bleef het wel altijd interessant, maar het lukte de protestantse landen niet om hier van te profiteren.⁸

Het negatieve Chinabeeld dat vanaf het midden van de achttiende eeuw ontstond zou in de negentiende eeuw gaan domineren. Dit betekent niet dat er geen alternatieve visies voortgebracht werden, maar het beeld van China als achterlijk en inferieur was overheersend. De belangrijkste reden hiervoor was het opkomende Europese en vooral Britse imperialisme. De industriële revolutie had tot technologische vooruitgang geleid. Het vertrouwen dat verandering vooruitgang betekende was groot. Op technologisch en wetenschappelijk gebied voelde het Westen zich superieur ten opzichte van andere samenlevingen. China werd nu vaak gezien als een achterlijk, conservatief, wreed, heidens en despotische geregeerd rijk. Ook de Chinese bevolking werd vaak als wreed, ondeugdzaam, dom en barbaars afgeschilderd. Het beeld werd vooral bepaald door Britse, Franse en Amerikaanse auteurs. Het Westen geloofde dat China alleen met geweld 'gered' zouden kunnen worden, en door middel van twee opiumoorlogen hebben zij hun doel bereikt. Ongelijke vredesverdragen en handelsovereenkomsten zorgden ervoor dat China veel meer werd opengesteld voor het Westen. Diplomaten, onderzoeker, missionarissen en zendelingen kregen nu de kans China beter te bestuderen. Er verschenen tal van publicaties over China met een meer feitelijke kijk op het land, echter ook deze publicaties waren vaak nog doordrongen van de imperialistische zelfingenomenheid.⁹

Het negatieve Chinabeeld bereikte zijn hoogtepunt aan het begin van de twintigste eeuw, dit kwam door de Bokseropstand (1899-1901). De steeds grotere invloed van het imperialistische Westen in China en de Chinese nederlaag in de oorlog tegen Japan riepen in China felle reacties op. Het geheime genootschap van de 'Boksers' koesterden sterke antiwesterse en antichristelijke gevoelens. Gesteund door het Chinese hof keerden zij zich met geweld tegen Westerlingen, Japanners en Chinese christenen. Deze 'buitenstaanders' werden aangevallen, gevangen genomen, geplunderd en/of vermoord. Berichten over deze vervolgingen bereikten het Westen snel, en het beeld dat uit deze berichten voortkwam was dat van wreedheid, verraad en xenofobie. De Bokseropstand heeft in sterke mate bijgedragen aan de angst voor 'het gele gevaar'. Deze term groeide vanaf de eeuwwisseling uit tot een veelgebruikt begrip om het Westerse gevoel van bedreiging door het volkrijke China aan te duiden. De bokseropstand zorgde voor veel publiciteit rondom China en ook daarna bleef het land regelmatig in de Westerse media verschijnen. Het onderdrukken van de Bokseropstand had de bewegingsvrijheid voor westerlingen wederom vergroot en dit maakte een constante stroom van berichtgeving uit grote delen van China mogelijk. Westerlingen konden nu lezen over de warlord periode, de nationalistische revolutie, het opkomende communisme en de Japanse dreiging. In de eerste helft van de twintigste eeuw werd het Chinabeeld dus actueler. Bovendien kwamen vanaf de jaren twintig steeds meer Chinezen in het Westen aan, hierdoor kreeg de Chinees een menselijker gezicht.¹⁰ De publicaties over China tussen 1900 en 1949 waren heel divers. Het land werd bekritiseerd en geprezen, maar China werd nu ook vanuit bijvoorbeeld een socialistische of feministische visie bekeken. Toch kan gezegd worden dat het Chinabeeld na de Bokseropstand over het algemeen positief was, of dat er in ieder geval sympathie voor het land en het volk bestond. De nationalistische revolutie in China werd als een positieve verandering gezien, en de oorlog met Japan verbeterde het Chinabeeld nog meer. De Japanse aanval op Pearl Harbour in 1941 zorgde ervoor dat de Amerikanen zich sterk met de Chinezen verbonden voelden. De Chinezen werden nu beschreven

⁸ Pos, "Het Paviljoen van Porselein", 122.

⁹ Mackerras, *Western images of China*, 43-44, 65 en Pos, "Het Paviljoen van Porselein", 136-137, 148.

¹⁰ Pos, "Het Paviljoen van Porselein", 151-153, 176, 238.

als een hardwerkend, eerlijk, moedig, religieus en intelligent volk. Amerikanen werden in de eerste helft van de twintigste eeuw steeds belangrijker als beeldvormers, vooral nadat het land zijn isolationistische politiek verliet aan het einde van de jaren dertig. Colin Mackerras schrijft in zijn boek over Westerse Chinabeelden dat het positiever worden van de algemene Westerse beeldvorming van China tussen 1900 en 1949 meer te maken had met het Westen dan met China. Hij stelt dat China niet zo sterk veranderde als de opvattingen over het land. De veranderingen binnen China werden als gunstig gezien voor de politieke, economische en sociale belangen van het Westen. Het was in het Westerse eigenbelang om deze veranderingen te prijzen om zo een betere relatie met China op te bouwen.¹¹

In 1949 kwam in China de Chinese Communistische Partij (CCP) aan de macht, dit veroorzaakte wederom een grote verandering in het Westerse Chinabeeld. De nieuwe Volksrepubliek schaarde zich aan de communistische zijde in de Koude Oorlog, en werd dus een tegenstander van het Westen. Het was voor het eerst sinds lange tijd dat China zich succesvol wist te verzetten tegen de belangen van het kapitalistische Westen. Het aantal Westerse inwoners in China nam sterk af, en China werd weer grotendeels van het Westen afgesloten. Vooral in de Verenigde Staten en in Australië ontstond een zeer negatief Chinabeeld dat ook actief werd uitgedragen voor politieke doeleinden. China was verloren en ondankbaar voor wat het Westen voor hen gedaan had. Het land werd nu door de Sovjet Unie gedomineerd. De CCP hadden een totalitaire samenleving gecreëerd waar het volk geen enkele vrijheid genoot. ‘De Grote Sprong Voorwaarts’ was een enorme mislukking die het land in economische misère bracht. De Korea Oorlog, waarin China en het Westen tegenover elkaar stonden, werd door de Verenigde Staten gebruikt om zijn anti-China politiek kracht bij te zetten. China werd afgeschilderd als gewelddadig, gevaarlijk en een bedreiging voor de ‘vrije wereld’. De term ‘het gele gevaar’ werd weer veelvuldig in gebruik genomen. Er bestonden natuurlijk ook alternatieve visies in de Verenigde Staten en Australië, maar deze waren duidelijker zichtbaar in Europa waar het negatieve Chinabeeld minder actief als wapen in de internationale politiek werd gebruikt.¹² In Nederland, net als in andere Europese landen, waren de reacties op de heerschappij van de CCP sterk verdeeld. Aan de ene kant stonden de anticommunisten, die de gedachtegang van de Verenigde Staten en Australië volgden. Aan de andere kant stonden de communisten of links-georiënteerden. Voor hen werd China het beloofde land waar een communistische modelstaat in de maak was. Zij prezen de initiatieven van de CCP om China een socialistische staat te maken. Dit rooskleurige beeld werd versterkt en bevestigd door de propaganda van de CCP en de enthousiaste berichten van Westerse communisten die uitgenodigd waren voor een reis door de Volksrepubliek. In beide gevallen werd het Chinabeeld bepaald en vertroebeld door de eigen ideologische achtergrond.¹³

Aan het begin van de jaren zestig werd het relatief rustig rondom China. De Grote Sprong Voorwaarts had het land in grote problemen gebracht, en de breuk met de Sovjet Unie zorgde ervoor dat het land steeds geïsoleerder raakte. Hierdoor werd er in het Westen minder aandacht besteed aan de Volksrepubliek, en nam het aantal sympathisanten flink af. Maar het uitroepen van de Culturele Revolutie in 1966 bracht China weer volop in de aandacht. De oorlog in Vietnam had namelijk onvrede veroorzaakt met de Westerse maatschappij, eerst in de Verenigde Staten maar later ook in Europa. Vooral jongeren gingen opzoek naar alternatieve politieke ideeën. Het radicale revolutionaire karakter van de Culturele Revolutie sprak deze jongeren aan.

---

¹¹ Mackerras, *Western images of China*, 86-87.

¹² Ibidem, 175-184.

¹³ Pos, “Het Paviljoen van Porselein”, 256-157.

In de tegencultuur die ontstond zag men de Volksrepubliek als een paradijs waar iedereen gelijk was en de massa's het voor het zeggen hadden. Er ontstond ook een ware Mao-cultus die zich uitte in populariteit van Mao-petten en jasjes, rode sterren en vertalingen van Mao's Rode Boekje. De Volksrepubliek China en de Culturele Revolutie werd door de alternatieve jongeren van de jaren zestig en zeventig dus gebruikt in het uiten van hun antiwesterse utopisme, maar de Culturele Revolutie werd zeker niet door iedereen met open armen ontvangen. In academische kringen ontstond een levendig China debat, er verschenen veel publicaties van zowel Mao-propagandisten als felle critici. Westerse maoïsten werden in grote getalen uitgenodigd om de wonderen van de Culturele Revolutie te aanschouwen, en misleid door de Chinese propaganda publiceerden zij laaiend enthousiaste beschrijvingen.¹⁴ Een belangrijke tegenstander van de Culturele Revolutie was de Belg Pierre Ryckmans, die schreef onder het pseudoniem Simon Leys. Mackerras beschrijft de visie van Leys als volgt: Er was niets revolutionairs en al helemaal niets cultureels aan de Culturele Revolutie. Het was een machtsstrijd aan de top achter een rookgordijn van een fictieve massabeweging. De Culturele Revolutie was wreed en geheel georganiseerd door de leiders van de Volksrepubliek.¹⁵ Hoewel de publicaties van Leys eerst olie op het vuur gooiden, hebben zijn stukken later een grote bijdrage geleverd aan het beëindigen van het China debat. Hoewel er dus een sterke tweedeling bestond in het Chinabeeld, werden de Westerse percepties van China in het algemeen genomen positiever vanaf het begin van de jaren zeventig. Dit had vooral te maken met het bezoek van de Amerikaanse president Nixon aan China in 1972. De Amerikaanse anti-China politiek kwam tot een einde, en de Volksrepubliek werd niet langer als een vijand van de Westerse wereld beschouwd.¹⁶

De dood van Mao in 1976 en de hervormingspolitiek van Deng Xiaoping vanaf 1979 brachten grote veranderingen in China en in het Westerse Chinabeeld. Deng's Open Deur politiek en economische hervormingen werden zeer positief ontvangen in het Westen. Maoïsten waren er nauwelijks meer te vinden, aangezien de Culturele Revolutie nu door zowel het Westen als China als een wrede en catastrofale periode in de Chinese geschiedenis gezien werd. Aangezien China zich had opengesteld en het contact met het Westen sterk toenam nam de hoeveelheid informatie over China ook sterk toe. Er werd meer aandacht besteed aan China op de tv en radio en in kranten en boeken dan ooit tevoren. Hierdoor werd het Chinabeeld actueler en realistischer, maar ook heel divers. Het algemene Chinabeeld was positief, maar nu werd er ook steeds vaker een apart beeld gevormd over verschillende aspecten van China zoals de regering, de economie, mensenrechten en de bevolkingspolitiek.¹⁷

Zoals uit dit overzicht opgemaakt kan worden werd het Westerse Chinabeeld vaak sterker beïnvloed door ontwikkelingen in het Westen dan door veranderingen in China. Het dominante Chinabeeld was vaak in overeenstemming met Westerse belangen, en werd gebruikt om politiek ten opzicht van China kracht bij te zetten. Hierdoor werd het Chinabeeld sterk beïnvloed door veranderingen in de relatie tussen China en de Westerse wereld. China werd vaak gebruikt als een soort spiegel van de eigen samenleving. Als China hervormingen doorvoerde waardoor het meer op het Westen ging lijken en er in de Westerse wereld herkenning plaatvond, leidde tot positieve beelden. Maar als China zich nadrukkelijk anders opstelde en het Westen zich superieur achtte, zorgde dit voor een negatieve beeldvorming. Soms kon een 'ander China' echter ook tot positieve beelden leiden. Een bepaalde groep Westerlingen was dan van mening dat de situatie

---

¹⁴ Pos, "Het Paviljoen van Porselein", 263, 265-266, 268.

¹⁵ Mackerras, *Western images of China*, 195-196.

¹⁶ Ibidem, 193-194 en Pos, "Het Paviljoen van Porselein", 292.

¹⁷ Mackerras, *Western images of China*, 209.

in China beter was en greep dit aan om de eigen samenleving te bekritisieren. Hoewel het Chinabeeld van de afgelopen decennia een stuk realistischer en actueler is geworden, is het toch interessant om te onderzoeken of het Chinabeeld nog steeds wordt beïnvloed door ontwikkelingen in het Westen. Ook is het interessant om te kijken of bepaalde aspecten van oude Chinabeelden nog terug te vinden zijn in het meer recente Chinabeeld.

Om te kijken of de beeldvorming nog steeds door het Westen beïnvloed wordt is het belangrijk om een goed overzicht te hebben van het tijdsbeeld van de onderzoeksperiode. Het volgende hoofdstuk zal dan ook aandacht besteden aan de belangrijkste ontwikkelingen in de wereld, Nederland en China in de jaren tachtig en begin jaren negentig.

3. Het tijdsbeeld

Wereld

Om te beginnen zal het tijdsbeeld van de wereld behandeld worden, het gaat hier vooral om gebeurtenissen in Europa en de Verenigde Staten omdat deze het meeste invloed hebben gehad op de denkbeelden in Nederland.

Door twee oliecrisisen in de jaren zeventig was er aan het begin van de jaren tachtig sprake van een wereldwijde economische crisis. Veel landen hadden te maken met hoge inflatie, verminderde productie, kleinere of geen economische groei en hoge werkloosheid. De economische crisis bracht de westerse landen in twijfel over de werkzaamheid van het Keynesiaanse economische model. In dit model speelt de overheid een grote rol in de economie, en geeft zij veel geld uit om sociale voorzieningen en werkgelegenheid op peil te houden. De crisis maakte duidelijk dat de verzorgingsstaat in zijn huidige vorm niet langer houdbaar was. De jaren tachtig in West Europa en de Verenigde Staten worden dan ook gekenmerkt door conservatieve regeringen die terug wilden naar een vrije markt economie. In Groot-Brittannië kwam Margaret Thatcher aan de macht en in de Verenigde Staten Ronald Reagan. Zij leidden de aanval op de verzorgingsstaat. De overheidsuitgaven op sociale voorzieningen werden teruggedrongen en de economie werd geprivatiseerd en weer geheel afhankelijk van marktwerking. In andere Westerse landen was deze ommekeer minder extreem, maar over het algemeen staat de politiek van de jaren tachtig in het teken van het terugdringen van de verzorgingsstaat, de privatisering van de economie en de terugkeer van het geloof in de vrije markt.¹⁸

De belangrijkste gebeurtenis in de wereld aan het eind van de jaren tachtig en begin jaren negentig is de ondergang van het communisme in Europa. De val van het communisme bracht een einde aan de Koude Oorlog. Hoewel de jaren zeventig een periode van ontspanning in deze oorlog waren, zorgde de Sovjet inval in Afghanistan van 1979 en Reagans extreme anticommunistische politiek tot verhoogde spanningen. De wapenwedloop bereikte zijn hoogtepunt. Deze oorlog had voor een wereldwijde ramp kunnen zorgen als zich er in de Sovjet-Unie geen grote veranderingen hadden voorgedaan. De SU kampte met enorme economische problemen, die op hun beurt weer voor grote ontevredenheid zorgde. In 1985 begon Michail Gorbatsjov met het doorvoeren van economische en politieke hervormingen om de SU levensvatbaar te houden. Hoewel er in de economie geen grootschalige succesvolle veranderingen werden doorgevoerd, bracht Gorbatsjov wel indrukwekkende politieke veranderingen die voor veel meer openheid en vrijheid zorgden. Deze ontwikkelingen in de SU, de economische problemen in de satellietstaten en meer contact met West Europa zorgden ervoor dat steeds meer Oost en Centraal Europeanen ook hervormingen begonnen te eisen. In Polen boekten de tegenstanders van het communisme hun eerste succes, de vakbeweging Solidariteit won in 1989 het overgrote deel van de stemmen in de eerste vrije verkiezingen in veertig jaar tijd. Gesterkt door dit succes vonden in 1989 ook in de andere satellietstaten vreedzame revoluties plaats, waardoor de communistische regimes in Centraal en Oost Europa één voor één ten val kwamen. De val van de Berlijnse muur is slechts het bekendste voorbeeld van de revolutionaire gebeurtenissen van 1989. Ondertussen was de

---

¹⁸ R.R. Palmer, Joel Colton en Lloyd Kramer, *A History of the Modern World* (New York 2007) 1010- 1012 en Tony Judt (vert. Hanneke Bos en Wybrand Scheffer), *Na de oorlog, Een geschiedenis van Europa sinds 1945* (Amsterdam 2006) 666-667.

economische situatie in de SU alleen maar verslechterd terwijl de grotere politiek vrijheid de vraag naar soevereiniteit in de Sovjet staten alleen maar vergrootte. Hoewel Gorbatsjov niet voor ogen had een einde te maken aan de SU, hebben zijn hervormingen dit wel teweeggebracht. Na een mislukte coup verloor Gorbatsjov veel van zijn macht aan de president van de Russische Federatie Boris Jeltsin. Jeltsin negeerde Gorbatsjovs plannen voor meer autonomie en wilde echte onafhankelijkheid voor Rusland. Op 8 december 1991 kwamen Jeltsin en de leiders van de Oekraïne en Wit-Rusland bij elkaar voor het ondertekenen van het Akkoord van Minsk, het officiële einde van de SU. De machtige communistische grootmacht de Sovjet-Unie viel uiteen in onafhankelijke staten. Het ijzeren gordijn in Europa was gevallen, en de dreiging van de Koude Oorlog was hiermee voorgoed verdwenen.¹⁹

De neergang van het communisme leek een triomf voor het liberalisme van het Westen. De voormalige Sovjet (satelliet)staten begonnen te experimenteren met het kapitalisme en democratie. De revolutionaire veranderingen in deze staten waren echter geen garantie dat deze omvorming naar het Westers model ook echt succesvol zou zijn, er trad een moeilijke overgangperiode aan. Het was voor veel landen moeilijk om de oude gewoontes van corruptie en machtsmisbruik achter zich te laten. Ook nieuwe problemen werden zichtbaar. Door het etnische nationalisme, nu bevrijd van de onderdrukking van totalitaire regimes, brak er in Joegoslavië in 1991 een bloedige oorlog uit. Hoewel de democratieën in West Europa al sinds de helft van de jaren tachtig de crisis te boven waren gekomen, kampten ook zij nog met problemen. Er moest in het begin van de jaren negentig nog steeds flink aan de economie getimmerd worden. De groeicijfers waren lang niet zo indrukwekkend als voor de recessie en er bestond nog steeds een hoge werkeloosheid. Er bestond politieke onzekerheid, aangezien conservatieve politici niet met nieuwe oplossingen kwamen en de linkse hoek niet goed wist hoe ze zich moesten profileren. De val van het ijzeren gordijn zorgden echter ook voor hoop voor een betere Europese samenwerking en een impuls voor verdere globalisering.²⁰

Nederland

Economisch gezien was Nederland er aan het begin van de jaren tachtig erg slecht aan toe. Nederland was hard getroffen door de oliecrisis van de jaren zeventig, aangezien Nederland sterk afhankelijk was van de wereldhandel. De economische recessie zorgde voor een hoge werkeloosheid onder de bevolking. De Keynesiaanse reactie van de regering was om nog meer uit te geven om het probleem op te lossen, dit werkte echter niet. In 1982 was het dieptepunt van de economische recessie bereikt. De economische groei bedroeg slechts 1,2 procent, ongeveer twaalf procent van de beroepsbevolking was werkeloos en veel bedrijven gingen failliet. Het financieringstekort van de overheid was ook opgelopen tot ongeveer tien procent van het nationaal inkomen. Verder was het voor werkgevers moeilijk om op de economische recessie te reageren door de hoge loonkosten en vastliggende loonstructuren in Nederland. Het belangrijkste doel van kabinet Lubbers I, dat in 1982 aantrad, was dan ook de Nederlandse economie weer terug op de rails te krijgen. Het kabinet bestond uit het CDA en de VVD, en presenteerde zich als een 'no-nonsense kabinet'. Het richtte zich vooral op het terugdringen van de overheidsuitgaven, het privatiseren van overheidstaken en op het aanpakken van de werkeloosheid. Er werd vooral bezuinigd op uitkeringen en ambtenarensalarissen, maar er werd ook gekort op volksgezondheid,

---

¹⁹ Palmer, Colton en Kramer, *A History of the Modern World*, 1022-1046.

²⁰ Ibidem, 1051, 1061, 1066-1069.

onderwijs en welzijn. Loonmatiging en een aantrekkelijke wereldeconomie zorgden ervoor dat de Nederlandse economie zich in de loop van dit kabinet begon te herstellen. Ook de werkloosheid nam geleidelijk af, echter wel door maatregelen die op de lange termijn niet houdbaar zouden zijn.²¹

In 1986 trad een nieuw kabinet aan, het kabinet Lubbers II. Dit kabinet bestond wederom uit het CDA en de VVD, en de politiek van het eerste kabinet van Lubbers werd voortgezet. De hoogste prioriteit kreeg het aanpakken van de werkloosheid. Hoewel het beter ging met de Nederlandse economie, in deze kabinetsperiode kwam de economische groei voor het eerst weer boven de drie procent en was de inflatie extreem laag, bleven de overheidsfinanciën een probleem. De verzorgingsstaat moest nog meer omgevormd worden om hem betaalbaar te houden. Het kabinet kwam met een herziening van het stelsel van sociale zekerheid, waarbij een nieuwe werkloosheidswet tot stand kwam. Verder zette de regering de privatisering door, een voorbeeld hiervan is dat de PTT werd verzelfstandigd. De aanpak van de werkloosheid tijdens het kabinet Lubber II was niet erg effectief. De werkloosheid bleef in de deze periode schommelen rond de 8,3 procent. Veel mensen bleven afhankelijk van een uitkering en er was veel verborgen werkloosheid. Ook het aanpakken van de overheidsfinanciën bleek moeilijk. Het overheidstekort was in 1989 zelfs iets groter dan in 1982. Het tweede kabinet van Lubbers kwam in mei 1989 vroegtijdig tot een einde door een motie tegen de verlaging van de reiskostenvergoeding.²²

Bij het daarop volgende kabinet veranderde de samenstelling. In het kabinet Lubbers III bleef de CDA aan, maar het vormde nu een coalitieregering met de PvdA. Toen dit kabinet van start ging was er sprake van hoge economische groei, in zowel 1989 als 1990 groeide de economie met vier procent. Hierdoor was er ook een relatieve daling in de werkloosheid te zien. Het kabinet begon optimistisch met een plan voor 'sociale vernieuwingen', in dit plan moest meer geld vrijkomen voor de verhoging van uitkeringen en ambtenarensalarissen, milieu, gezondheidszorg en kinderopvang. Deze plannen strandden echter snel toen duidelijk werd dat er opnieuw bezuinigd moest worden op de overheidsuitgaven. Er werd opnieuw gekort op sociale zekerheid, dit was vooral nodig omdat er veel beroep werd gedaan op de Wet arbeidsongeschiktheid. De ingrijpende maatregelen in het WAO die in 1991 werden aangekondigd stuitten op veel maatschappelijk protest en leidden tot een crisis binnen de PvdA. Op 7 februari 1992 werd door de EG landen het Verdrag van Maastricht getekend. In dit verdrag werd de samenwerking tussen de EG landen uitgebreid en afspraken gemaakt over de invoering van een Europese en Monetaire Unie. Onderdeel van deze afspraken was dat de landen van deze Unie aan bepaalde criteria moesten voldoen, bijvoorbeeld dat het overheidstekort niet groter mocht zijn dan drie procent van het BBP. Hierdoor werd de sanering van de Nederlandse overheidsfinanciën nog noodzakelijker. Ondertussen hadden de internationale spanningen, die

---

²¹ Piet de Rooy, *Republiek van rivaliteiten : Nederland sinds 1813* (Haarlem 2005) 268, 270 en Geert de Vries, *Nederland verandert : Sociale problemen in de jaren tachtig en negentig* (Amsterdam 1992) 13 en Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 'Kabinet-Lubbers I (1982-1986)', *Parlement en Politiek*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhronvw5/kabinet_lubbers_i_1982_1986, geraadpleegd op 09-01-2013 en Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 'Cijfers kabinet-Lubbers I (1982-1986)', *Parlement en Politiek*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhronvw5/kabinet_lubbers_i_1982_1986, geraadpleegd op 09-01-2013

²² Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 'Kabinet-Lubbers II (1986-1989)', *Parlement en Politiek*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhronvw4/kabinet_lubbers_ii_1986_1989, geraadpleegd op 11-01-2013 en Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 'Cijfers kabinet-Lubbers II (1986-1989)', *Parlement en Politiek*, http://www.parlement.com/id/vhte07c8ahzk/cijfers_kabinet_lubbers_ii_1986_1989, geraadpleegd op 11-01-2013.

voortkwamen uit de Golfoorlog die in 1991 begon, een negatieve invloed op de wereldeconomie. Dit zorgde tussen 1991 en 1993 voor een vertraagde groei van de Nederlandse economie. In 1991 begon ook de werkeloosheid weer te stijgen.²³

Waren de jaren zeventig nog de jaren van het politiek engagement, dan waren de jaren negentig antipolitiek te noemen. Het publieke leven was gedepolitiseerd. De jaren tachtig was dan ook de periode waarin deze politieke transformatie plaatsvond. Politieke partijen gingen in de loop van de jaren tachtig steeds meer op elkaar lijken. De economische problemen moesten worden aangepakt en hiervoor was consensus belangrijker dan ideologische tegenstellingen. De politiek werd steeds zakelijker en was minder goed in staat maatschappelijke problemen op te lossen, zoals de aanhoudende werkeloosheid. Hierdoor kwam de politiek steeds verder van de burgers af te staan, en zorgde voor de depolitisering van de Nederlanders zelf. Was aan het begin van de jaren tachtig actie en idealisme nog duidelijk zichtbaar, bijvoorbeeld bij de krakersbeweging, aan het eind van dit decennium waren allerlei vormen van actie, zingeving, engagement en idealisme grotendeels uit het publieke leven verdwenen en verplaatste zich naar de privésfeer. De individualisering van de samenleving zette door, Nederlanders losten liever zelf problemen op dan dat ze dit aan de politiek overlieten. Hoewel de economische situatie van de Nederlandse staat een probleem bleef, steeg de welvaart van de burgers wel. Materialisme werd een steeds grotere drijfveer en won het van engagement.²⁴

China

De dood van Mao Zedong in 1976 en het in ongenade raken van de ‘Bende van Vier’ (Mao’s belangrijkste handlangers) bracht een einde aan de Culturele Revolutie. Deze ‘Revolutie’ had China in een desastreuze staat gebracht, en er waren grote veranderingen nodig om de Chinese economie weer levensvatbaar te maken. Er kwam een nieuwe grote man naar voren: Deng Xiaoping. In 1978 begon Deng met een omvangrijk hervormingsprogramma, waarin het omvormen van de economie en het openen van China voor de rest van de wereld centraal stonden. Hoewel dit betekende dat er niet meer blindelings werd vastgehouden aan de Marxistische-Leninistische principes van Mao Zedong, stond er één ding voorop: de Chinese Communistische Partij (CCP) zou de absolute macht behouden.²⁵

De economische hervormingen begonnen op het platteland, hier werd in 1979 het ‘verantwoordelijkheidssysteem’ ingevoerd. Dit zorgde voor de (gedeeltelijke) privatisering van de Chinese landbouw, wat in de jaren tachtig een grote stijging in de productiviteit tot gevolg had. Ook werd het boeren mogelijk gemaakt om zich in andere activiteiten te ontplooien, waardoor een succesvolle klasse rurale ondernemers ontstond. Verder werden in het zuiden van het land ‘Speciale Economische Zones’ aangewezen, met gunstige belastingtarieven en financiële programma’s voor buitenlandse investeerders. Er werd hier als het ware geëxperimenteerd met het Westerse kapitalisme. Particuliere handel en ondernemingen begonnen de absolute monopolie

---

²³ Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, ‘Kabinet-Lubbers III (1989-1994)’, *Parlement en Politiek*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhronvw3/kabinet_lubbers_iii_1989_1994, geraadpleegd op 11-01-2013 en Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, ‘Cijfers kabinet-Lubbers III (1989-1994)’, *Parlement en Politiek*, http://www.parlement.com/id/vhteoalsfhzl/cijfers_kabinet_lubbers_iii_1989_1994, geraadpleegd op 11-01-2013.

²⁴ Jouke Turpijn, *80's dilemma : Nederland in de jaren tachtig* (Amsterdam 2011) 13-14, 16, 45, 52, 144-145, 148, 185, 187, 202.

²⁵ Mitter, Rana, *Modern China : A Very Short Introduction* (Oxford 2008) 18-19.

van de staat op industrie en commercie te verkleinen, maar de staatsbedrijven bleven wel bestaan. In feite bestonden er in China twee economische systemen naast elkaar, het socialistische en het kapitalistische systeem. Dat dit beleid succesvol was is af te lezen aan de groeicijfers. De Chinese economie in de jaren tachtig groeide met een gemiddelde van negen procent per jaar, in vergelijking met een jaarlijkse groei van 2 tot 3 procent in de jaren van Mao. Armoede werd teruggedrongen, voedsel was in veel grotere mate beschikbaar, de hervormingen zorgden voor een substantiële vergroting van de welvaart van het Chinese volk.²⁶

De hervormingen konden niet rekenen op de steun van de gehele CCP. Tijdens de jaren tachtig bestonden er grote spanning tussen de politieke leiders. Aan de ene kant stonden de hervormers die verdergaande hervormingen wensten, en aan de andere kant de conservatieven die tegen de kapitalistische hervormingen waren en strak vast wilden houden aan de communistische ideologie. De tweede helft van de jaren tachtig begon de snelle economische groei voor problemen te zorgen. De snelle groei zorgde voor hoge inflatie, de groeiende vraag naar consumptiegoederen leidde tot een tekort op de handelsbalans, de verliesgevende staatsbedrijven werden met veel geld staande gehouden en corruptie vierde hoogtij. De CCP besloot in 1986 om de hervormingen op een lager pitje te zetten, om zo de neveneffecten van de hervormingen te kunnen aanpakken. Zo werd er in dit jaar veel aandacht besteed aan het aanpakken van corruptie. De campagne tegen corruptie bestond vooral uit het veroordelen en vaak executeren van hoge partijfunctionarissen die schuldig bevonden waren aan corruptie.²⁷

Ondertussen had de grotere vrijheid binnen de economie geleid tot een meer open en vrije culturele en intellectuele atmosfeer. Het gedachtegoed van andere delen van de wereld werd toegankelijker voor de Chinezen. Ook waren er signalen dat er in politieke kringen werd nagedacht over politieke hervormingen. De wens naar meer politieke vrijheden begon op te leven, vooral onder studenten en academici. In december 1986 vonden er in verschillende steden studentenprotesten plaats tegen corruptie en voor politieke hervormingen. Aan het begin van 1987 werd de hervormingsgezinde secretaris-generaal van de CCP Hu Yaobang vervangen, omdat hij als te coulant ten opzichte van de studenten werd beschouwd. Het overlijden van Hu twee jaar later was de katalysator voor nieuwe studentendemonstraties op het plein van de Hemelse Vrede in Peking. De demonstranten eisten democratisering. Er kwamen studenten uit het hele land om zich bij deze Democratische Beweging aan te sluiten, en de demonstranten genoten de steun van een groot deel van de bevolking. De protesten hebben zeven weken aangehouden, en op het hoogtepunt waren er rond de miljoen mensen op en rond het plein te vinden. Er was onenigheid binnen de partijtop hoe deze situatie aangepakt moest worden, maar uiteindelijk koos Deng voor de harde aanpak van de conservatieven. Op 4 juli greep het Chinese leger in, en opende het vuur op de demonstranten. Studentenleiders werden opgepakt en gevangengenomen en er kwam een groot onderzoek binnen de partij naar leden die ook maar enigszins blij gaven van 'bourgeois liberale' opvattingen.²⁸

(Hoewel het er eerst naar uitzag dat de hervormingsgezinden hun macht aan het uitbreiden waren, zorgden de gebeurtenissen in het voorjaar van 1989 voor de terugkeer van de conservatieven. Veel van de verkregen vrijheden in de jaren tachtig werden teruggedraaid, en ook de economische hervormingen kwamen in gevaar. De macht van Deng Xiaoping was ernstig aangetast, hij had zijn belangrijkste protegés verloren door de zuivering van 'bourgeois liberale'

---

²⁶ Ibidem en Huang, Yasheng, *Capitalism with Chinese Characteristics : Entrepreneurship and the State* (Cambridge 2008) 52-53.

²⁷ Palmer, Colton en Kramer, *A History of the Modern World*, 1028.

²⁸ Rana, *Modern China*, 19 en Palmer, Colton en Kramer, *A History of the Modern World*, 1029-1030.

elementen binnen de partij. De gewelddadige onderdrukking van de studentenprotesten hadden ook grote gevolgen voor de status van China in de internationale gemeenschap. De wereld was geschokt door het geweld dat werd gebruikt tegen vreedzame demonstranten, juist nu het leek dat China een andere weg aan het inslaan was. Vooral diplomatieke betrekkingen met Westerse landen liepen een deuk op. In de VS werden staatsbezoeken uitgesteld en verkoop van militaire goederen aan China stopgezet. De Europese Unie verbrak het contact op hoog niveau, zette leningen stop en kondigde een wapenembargo af. Ook Nederland bevroor haar diplomatieke betrekkingen met China. Diplomatieke betrekkingen werden snel weer aangehaald, maar het wapenembargo bestaat nog steeds).²⁹

De jaren na het Tiananmen incident stonden in teken van een machtsstrijd binnen de Communistische Partij. Deng Xiaoping had afstand gedaan van zijn positie binnen de partijtop, en het leek alsof conservatieven de overhand hadden binnen de CCP. Economische hervormingen werden niet teruggedraaid, maar wel bevroren of slechts heel langzaam uitgevoerd. De grote ommekeer kwam in 1992 met Deng Xiaoping's 'zuidelijke tour'. In januari en februari maakte Deng een reis naar de 'Speciale Economische Zones' in het Zuiden van China. Tijdens zijn reis hield Deng verschillende toespraken over het succes van de van het economische experiment in deze gebieden en benadrukte hij dat de economische hervormingen moesten worden doorgezet. De reis was een directe aanval op de conservatieven binnen de partij. Dat de Chinese media Deng's roep naar verdere economische hervormingen overnam was een teken dat de hervormingsgezinden weer de overhand kregen.³⁰ Tijdens het Vertiende Partijcongres in oktober werd de overwinning van de hervormers echt duidelijk. Een meerderheid van de belangrijkste posities zouden vervuld gaan worden door hervormingsgezinden. In het rapport dat verscheen werd Deng geprezen als de architect van de economische hervormingen. Verder werd er opgeroepen tot verregaande economische hervormingen om de 'socialistische markteconomie' te versterken. Bovendien werd er nu niet alleen gewaarschuwd voor rechtse elementen, maar ook voor radicalen linksen die de hervormingsplannen in gevaar kunnen brengen. Deng had zijn positie als machtigste man van China hersteld en de economische hervormingen waren veilig gesteld. Over politieke hervormingen werd echter nauwelijks meer gesproken.³¹

Nu de belangrijkste ontwikkelingen in de wereld, Nederland en China uiteengezet zijn is het belangrijk om te gaan kijken hoe deze ontwikkelingen invloed zouden kunnen uitoefenen op het Chinabeeld. De meest ingrijpende verandering in de wereld tijdens de onderzoeksperiode is de val van het communisme in Europa. Het is heel aannemelijk dat dit invloed heeft gehad op de manier waarop er over China geschreven werd, aangezien de Volksrepubliek communistisch bleef. De val van het communisme had het vertrouwen in de werkzaamheid van dit politieke systeem sterk aangetast, en het is dan ook te verwachten dat er in 1992 meer vraagtekens worden gezet bij de toekomst van het communisme in China dan in 1986. Als de situatie in Nederland invloed uitoefende op de manier waarop China werd neergezet in de drie dagbladen zijn er verschillende mogelijkheden. Het is mogelijk dat de 'no-nonsense' houding is terug te vinden in de artikelen. De verbetering van de economie is dan het allerbelangrijkste doel, en om dit te

---

²⁹ Rana, *Modern China*, 19 en Palmer, Colton en Kramer, *A History of the Modern World*, 1030 en Woei-Lien Chong, *China in verandering : Balans en toekomst van de hervormingen* (Almere 2008) 153, 169.

³⁰ Suisheng Zhao, 'Deng Xiaoping's Southern Tour: Elite Politics in Post-Tiananmen China', *Asian Survey* 33 (1993) 739-756, aldaar 741, 750, 754, 755

³¹ Tony Saich, 'The Fourteenth Party Congress: A Programme for Authoritarian Rule' *The China Quarterly* 132 (1992) 1136-1160, aldaar 1142, 1148.

bereiken zijn ingrijpende maatregelen geoorloofd. Het beleid van de Chinese regering zou op deze manier beschreven kunnen worden. Ook de manier van schrijven kan 'no-nonsense' zijn, in de zin dat het allemaal erg zakelijk beschreven wordt en er weinig engagement in de artikelen terug te vinden is. Een mogelijkheid is dat er in 1986 nog wat meer engagement terug te vinden is dan in 1992, aangezien Nederland zich in dit eerste jaar nog in de overgangsfase van een 'politieke' naar een 'apolitieke' samenleving bevond. Aan de andere kant zou China ook als een soort spiegel gebruikt kunnen worden. Er ontstaat een positief Chinabeeld als er in China ontwikkelingen plaatsvinden die overeenkomsten vertonen met de situatie in Nederland. Andersom kunnen grote verschillen met de situatie in Nederland zorgen voor een negatieve beeldvorming over de Volksrepubliek. Omdat de omstandigheden in Nederland tijdens de onderzoeksperiode niet ideaal waren is het ook mogelijk dat de situatie in China die in contrast staat met de problemen in Nederland voor een positiever Chinabeeld zorgen. Vooral de werkeloosheid was een groot probleem in Nederland. Het is mogelijk dat bijvoorbeeld de zekerheid op een baan in China hierdoor meer wordt uitgelicht en positiever wordt beoordeeld. Bovendien is het heel aannemelijk dat de ontwikkelingen in China waar Nederland baat bij kan hebben voor een positief Chinabeeld zorgen. Als laatste hebben de ontwikkelingen in China natuurlijk een enorme invloed uitgeoefend op het Chinabeeld. Dit overzicht dient vooral om de gebeurtenissen in China tijdens de onderzoeksperiode goed te begrijpen, zodat er bij de behandeling van de krantenartikelen vooral kan worden ingegaan op hoe China wordt neergezet.

Nu duidelijk is hoe ontwikkelingen in de wereld en Nederland de beeldvorming over China kunnen beïnvloeden, wordt het tijd om te kijken naar andere factoren die bepalend kunnen zijn voor het Chinabeeld. In het volgende hoofdstuk zal aandacht worden besteed aan de achtergrond van de kranten, aangezien ook dat invloed kan hebben op de manier waarover er over China geschreven wordt.

4. Achtergrond kranten

NRC Handelsblad

Het NRC Handelsblad ontstond pas in 1970, maar was een samenvoeging van de Nieuwe Rotterdamse Courant en het Algemeen Handelsblad. Het Algemeen Handelsblad was opgericht in 1828 te Amsterdam, en de Rotterdamse concurrent NRC ontstond in 1844. De twee avondbladen hadden beide een liberale inslag. Aangezien zij voortkwamen uit de strijd voor vrijheid van meningsuiting waren dit één van de eerste richtingsbladen van Nederland. De kranten hadden geen formele banden met een politieke partij. De onafhankelijkheid van de pers was een belangrijk element van het liberale gedachtegoed. Al kwam er uit de kranten natuurlijk wel een duidelijke voorkeur voor de liberale partijen naar voren. De politieke koers van de kranten werd vooral bepaald door de hoofdredacteur. Aan het eind van de negentiende eeuw was vooral de NRC een conservatief liberale krant, terwijl in de twintigste eeuw het Handelsblad conservatiever was. In de Tweede Wereldoorlog werd het Handelsblad een propagandakrant van de Duitsers, terwijl de NRC meer objectieve informatie bood. Hoewel beide kranten een verschijningsverbod opgelegd werd, konden ze al in 1945 herverschijnen. In de jaren vijftig werd het Algemeen Handelsblad steeds meer een partijkrant van de VVD, terwijl de NRC vasthield aan haar onafhankelijkheid en zich als vrijzinnig profileerde. De NRC was vooral liberaal in geesteshouding, en werd verweten zich steeds linkser op te stellen. Ondertussen had er zich ook een verandering voorgedaan in het soort nieuws dat de kranten aan het licht brachten. In het Handelsblad was meer sensationeel nieuws en amusement te vinden, terwijl de NRC vasthield aan het zakelijke en meer serieuze nieuws.³²

In de jaren zestig hield de NRC vast aan haar oude formule. Door de objectiviteit die de krant voorstond was de journalistiek van de krant onpersoonlijk en voor nieuwsgaring werd er nog steeds veel gebruik gemaakt van persbureaus. Er was in de krant weinig aandacht voor de nieuwe cultuur van de jaren zestig, en hierdoor was de NRC slecht in staat nieuwe ontwikkelingen in de maatschappij te registreren. Het Algemeen Handelsblad was daarentegen wel in staat met haar tijd mee te gaan. Jonge journalisten begonnen zich bezig te houden met actieve en meer persoonlijke journalistiek. Ontwikkelingen binnen de maatschappij werden van verschillende kanten belicht. Het Handelsblad nam meer afstand van de VVD, en werd steeds vaker met D66 geïdentificeerd. Dit mede dankzij het aandeel dat Handelsblad redacteurs hebben gehad in de oprichting van D66. Aan het eind van de jaren zestig was het Handelsblad duidelijk progressiever dan het NRC, dit was aan het begin van dit decennium nog omgekeerd. De jaren zestig was een moeilijke periode voor de Nederlandse dagbladmarkt, zo ook voor de voorgangers van het NRC Handelsblad. Door de ontzuiling veranderden de criteria waarop lezers een bepaalde krant kozen, het aantal abonnees van beide dagbladen liep behoorlijk terug. Verder veroorzaakte ook de concurrentie van advertenties op de tv en de economische recessie van 1966/1967 financiële problemen, vooral bij het Handelsblad was de financiële situatie aan het eind van de jaren zestig desastreus. Hoewel er al decennia lang werd gesproken over samenvoeging van beide kranten, was dit altijd doodgelopen op politiek chauvinisme. Maar in 1970 was het dan zover, de liberale dagbladen fuseerden tot één krant: het NRC Handelsblad.³³

---

³² Pien van der Hoeven, *Het succes van een kwaliteitskrant : De ontstaansgeschiedenis van NRC Handelsblad* (Amsterdam 2012) 29, 38, 40, 42-46, 61-62.

³³ *Ibidem*, 116, 153, 177, 192, 219, 258, 272, 362.

De nieuwe krant moest een kwaliteitskrant worden met de nadruk op onafhankelijkheid, volledigheid, actieve journalistiek, een landelijk karakter en correct taalgebruik. Het nieuwe NRC moest duidelijk meer gaan lijken op het Algemeen Handelsblad dan de oude NRC. Hoewel de reacties van zowel buitenstaanders als redacteuren aan het begin sceptisch waren, begon het NRC rond 1975 haar ideaal te benaderen. Het NRC was nog steeds een serieuze krant, met veel aandacht voor politiek, buitenland en hard nieuws. Maar actieve journalistiek werd de norm, journalisten hingen aan de telefoon en trokken er op uit om eigen nieuws te brengen. Ook aan de volledigheid werd steeds beter voldaan. Er vond verbreding plaats in de onderwerpen die werden behandeld in de krant en de krant speelde beter in op veranderingen in de maatschappij. Ook kwam er meer aandacht voor het vrouwelijke lezerspubliek en er was meer plek voor persoonlijke journalistiek en interactie met de lezers. Aan de onafhankelijkheid werd voldaan doordat de krant politiek ongebonden was, dit was af te lezen aan de politieke heterogeniteit van de lezers. Analyse en opinie moesten strikt gescheiden worden. Hoewel het erg moeilijk was politiek engagement uit haar artikelen te weren, werd dit opgelost door interne pluriformiteit op de redactie te creëren. Vanaf de helft van de jaren zeventig begon het succes van de formule zichtbaar te worden, het aantal abonnees steeg en de krant maakte voor het eerst weer winst. Het NRC werd een echte kwaliteitskrant, de kwaliteit van de journalistieke stijl en inhoud van de krant was sterk verbeterd. Van alle Nederlandse kranten hadden de lezers van het NRC het hoogste inkomens en opleidingsniveau. De formule van de kwaliteitskrant bleef tot de jaren negentig ongewijzigd, en het succes zette door. Was de oplage in 1977 ruim 100.000, in 1987 was dit gegroeid tot meer dan 200.000 abonnees. Eind jaren zeventig en in de loop van de jaren tachtig werd het NRC Handelsblad wel een steeds bredere krant. Het succesvolle Culturele Supplement was al in 1970 opgericht, en was het eerste aan kunst en cultuur gewijde katern in Nederland dat aandacht schonk aan cultuur in de brede zin. Daarna werden er nog andere bijlagen toegevoegd als Wetenschap & Onderwijs, Mens & Bedrijf en Boeken. Ook de OpiniEPagina werd uitgebreid. Dat deze bijlages een succes waren blijkt uit het feit dat de Volkskrant deze rubrieken van het NRC kopieerde.³⁴

Het NRC heeft in beide onderzoeksjaren de correspondent Willem van Kemenade in of vlakbij China zitten. Van Kemenade behaalde zijn bachelor geschiedenis aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Hierna bestudeerde hij de Chinese taal en geschiedenis aan de Universiteit van Leiden, waar hij in 1975 zijn master sinologie afrondde. In 1977 begon Van Kemenade als China correspondent voor het NRC Handelsblad, dit heeft hij maar liefst twintig jaar volgehouden. De NRC correspondent heeft echter niet deze hele periode in China zelf gewoond. In 1981 werd hij het land uitgezet wegens 'ongepast gedrag'. Hoewel de Chinese regering vaag bleef over de precieze reden van uitzetting moet het een optelsom zijn geweest van aan aantal factoren. Van Kemenade was namelijk getrouwd met een Taiwanese vrouw, en zij hadden contact onderhouden met (Taiwanese) dissidenten. Dat de uitzetting precies tijdens de eerste duikbotencrisis plaatsvond, die de betrekkingen tussen China en Nederland ernstige schade heeft toegebracht, kan ook geen toeval geweest zijn. Toen Van Kemenade niet meer in China welkom was, schreef de correspondent zijn stukken grotendeels vanuit Hongkong. Ook in 1986 verbleef hij nog in Hongkong. Het lukte hem in deze periode wel om af en toe naar China af te reizen, maar pas in 1989 mocht hij officieel terugkeren naar China. Zijn sinologische achtergrond en de jarenlange ervaring in en met China hebben Willem van Kemenade een gerespecteerd

---

³⁴ Ibidem, 371, 411, 454, 457-458, 461, 484, 486, 491.

China-kenner gemaakt.³⁵

De Volkskrant

Het weekblad de Volkskrant werd in 1919 opgericht als spreekbuis van de katholieke vakbeweging, en groeide in twee jaar uit tot het dagblad van de katholieke arbeidersklasse. Door veranderingen in de politieke verhoudingen nam het gewicht van De Volkskrant in de jaren dertig behoorlijk toe. De krant was toen nog een trouwe volgeling van de rooms katholieke kerk. In 1941 verdween de Volkskrant drie jaar van het toneel. Zowel de lezers als de redactie weigerden aan de verlangens van de bezetters tegemoet te komen. Na de heroprichting van De Volkskrant in 1944 groeide de krant snel uit tot het grootste en modernste katholieke dagblad van Nederland. De lezers waren nu niet alleen de katholieke arbeiders, maar ook de katholieke middenklasse. Aan het begin van de jaren zestig hield de krant het Tweede Vaticaanse Concilie nauwlettend in de gaten. Eerst prezen zij de kerkelijke vernieuwingen, maar in de tweede helft van de jaren zestig werd De Volkskrant kritischer en voerde oppositie tegen Rome. Het dagblad verwijderde zich steeds meer van het katholicisme, kerkelijk nieuws en religieuze beschouwingen bepaalden niet langer de identiteit van de krant. De nieuwe cultuur van de jaren zestig, met het geloof in de maakbaarheid van mens en samenleving, werd overgenomen en uitgedragen door de Volkskrant. De krant ontpopte zich als een progressief dagblad met veel aandacht voor milieu, de alternatieve jeugdcultuur en vraagstukken op het gebied van onderwijs, opvoeding en gezondheidszorg. In de jaren zeventig verwijderde de Volkskrant zich steeds meer van het politieke en culturele midden, en werd het een lijfblad voor links Nederland. De krant steunde de PvdA en dan vooral de linkervleugel binnen deze partij. De activistische en participerende journalistiek vierden hoogtij in de Volkskrant van de jaren zeventig. Het doel van de krant was om de Nederlandse politiek en de PvdA verder naar links te trekken. Hierin verschilde de Volkskrant duidelijk van het politiek ongebonden NRC. Het NRC probeerde engagement juist uit haar artikelen te weren en bekeek het politiek activisme vanaf een zakelijke afstand. Het linkse en activistische karakter van de Volkskrant van de jaren zeventig zorgde ervoor dat het lezerspubliek voornamelijk bestond uit jonge, goed opgeleide, voornamelijk stedelijke en in levensbeschouwelijk opzicht ongebonden mensen.³⁶

Aan het eind van de jaren zeventig heerste er een gevoel dat De Volkskrant in zijn linksheid was doorgeslagen. De krant moest journalistieker, zakelijker en professioneler worden. De linkse bevlogenheid en het opdringerig engagement moest plaats maken voor distantie en kritische journalistiek. Aan het begin van de jaren tachtig werd dit proces in gang gezet. De Volkskrant bleef haar progressieve karakter houden, maar het ideologische en activistische gehalte werd teruggedrongen. Vanaf de helft van de jaren tachtig werd het dagblad steeds veelzijdiger. Er was meer aandacht voor het buitenland, politiek werd minder eenzijdig belicht en er kwam een inhaalslag op gebied van kunst en cultuur. Ook steeg het aantal opgeleide journalisten en academici die bij de krant werkzaam waren. Door deze veranderingen werd het verschil met het NRC Handelsblad steeds kleiner. Toch bleef het lezerspubliek verschillend. De Volkskrant was de krant voor studenten en hbo'ers, het NRC was voor de academici. Hoewel De

---

³⁵ Interview Willem van Kemenade via Skype, (Haarlem-Beijing 04-04-2012) en Willem van Kemenade, 'About me', *Willem van Kemenade*, <http://www.willemvk.org/about.php>, geraadpleegd op 14-04-2013.

³⁶ Frank van Vree, *De metamorfose van een dagblad : Een journalistieke geschiedenis van de Volkskrant* (Amsterdam 1996) 18-20, 72, 76, 172, 175, 200

Volkskrant steeds professioneler werd, bleef hij in de jaren tachtig wel duidelijk als links herkenbaar. Er werd veel geschreven over zaken als arbeidsverhoudingen, stakingen, armoede, minderheden en migranten.³⁷

De val van het communisme in Europa zorgde ervoor dat de Volkskrant zijn plaats moest bepalen in de nieuwe politieke orde. ‘Links en rechts, goed en fout, het was allemaal een stuk minder vanzelfsprekend geworden.’³⁸ Internationale gebeurtenissen moesten op een andere manier bekeken worden. Het gevolg was dat er minder zwart-wit werd gedacht. De stellingname over gebeurtenissen lag niet meer bij voorbaat vast, en er werd meer aandacht besteed aan uitleg en verklaring. Zo kwam er in de Volkskrant aan het begin van de jaren negentig meer ruimte voor verschillende meningen. In de nieuwe opinierubriek Forum, die in september 1991 van start ging, waren nu ook geluiden van rechts-georiënteerden te vinden. Ook het bondgenootschap met de PvdA was niet meer vanzelfsprekend, er werd steeds meer kritiek geuit op de partij. De Volkskrant werd aan het begin van de jaren negentig langzaam meerstemmiger, en begon zich steeds meer van zijn linkse signatuur te verwijderen.³⁹

In 1986 had de Volkskrant nog geen correspondent in China, maar in 1992 was Caroline Straathof de correspondent ter plaatse. Caroline Straathof behaalde aan de Universiteit van Amsterdam haar master moderne geschiedenis en aan de John Hopkins University in de Verenigde Staten de master international affairs. In 1987 werd ze China correspondent voor Volkskrant. Dit was eigenlijk toeval. Haar toekomstige man werd voor zijn werk in China geplaatst en hij vroeg haar om mee te gaan. Ze had wel een baan als buitenland correspondent voor ogen gehad, maar eerder in de Verenigde Staten aangezien ze zich tijdens haar studie veel met amerikanistiek bezig gehouden had. Ze is dus eigenlijk door de loop van omstandigheden in China terecht gekomen, en bezat dus minder kennis over de Volksrepubliek dan Willem van Kemenade. Straathof heeft tot 1996 als China correspondent voor de Volkskrant gewerkt.⁴⁰

De Telegraaf

De Telegraaf verscheen voor het eerst in 1893. Het was toen nog een krant met een sociaal liberale inslag, bestemd voor de hogere Amsterdamse middenklasse, die zich inzette voor zaken als algemeen kiesrecht en armoedebestrijding. Tijdens de eerste wereldoorlog stond De Telegraaf duidelijk aan de kant van de geallieerden, en dreef het dagblad de neutrale overheid tot wanhoop met haar anti-Duitse leuzen. In het interbellum verloor de krant haar wilde haren. Ze transformeerde van een vooruitstrevende krant voor de vrijzinnige en moderne burgerij naar een rechts behoudend en populistisch dagblad. Met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog wordt De Telegraaf vaak als ‘fout’ bestempeld. Dit was echter pas het geval in 1944 toen een SS’er de leiding overnam, daarvoor werd geprobeerd de ergste nationaal socialistische propaganda uit de krant te houden. Toch zorgde dit foute imago na de oorlog tot een verschijningsverbod voor De Telegraaf. Na de herverschijning in 1949 wist het dagblad langzamerhand haar imago als een

---

³⁷ Annet Mooij, *Dag in dag uit : Een journalistieke geschiedenis van de Volkskrant vanaf 1980* (Amsterdam 2011), 21, 25, 39, 50, 53, 68.

³⁸ Mooij, *Dag in dag uit*, 96.

³⁹ Ibidem, 97-98, 101,103, 105.

⁴⁰ Interview Caroline Straathof (Amsterdam 12-03-2013) en ‘Caroline Straathof’, *PerspeXo*, http://www.perspexo.com/perspexo_profiel2a.cfm?medewerker=4, geraadpleegd op 14-04-2013.

strijdbare en opwindende nieuwskrant te heroveren. Het populistische en amusement gehalte werd verhoogd. Bovendien verplaatste de krant zich nog verder naar het rechter spectrum van de politiek. Er bestond een diepgewortelde afkeer tegen sociaaldemocratie en staatsbemoeienis op de redactie van De Telegraaf, en de krant trok ten strijde tegen alles wat met dirigisme of socialisme te maken had. De conservatieve inslag weerhield de krant er echter niet van ook de rechterzijde de les te lezen als zij dit nodig achtten. Door haar onafhankelijkheid kon De Telegraaf het zich veroorloven zich uit te spreken tegen alles en iedereen, in tegenstelling tot de kranten die direct aan een zuil verbonden waren. Door deze onafhankelijkheid groeide het aantal abonnees in de jaren zestig aanzienlijk. Dit was de periode van ontzuiling en de opkomst van de moderne consumptiecultuur, en de Telegraaf wist hier goed op in te spelen. In de jaren zestig werd het dagblad een echte massakrant. Het inkomensniveau van de lezers daalde en de artikelen moesten vooral kort, laagdrempelig en opwindend zijn. Het uitgesproken rechtse imago bleef wel standhouden, in de jaren zeventig voert De Telegraaf een hevige strijd tegen het linkse kabinet Den Uyl. Dat de krant ook in de jaren zeventig bleef groeien is voor een groot deel te danken aan de invoering van de deelkranten. Het sportkatern Telesport, het shownieuws Privé, de societyrubriek Het Stan Huygens Journaal en De Financiële Telegraaf werden immens populair, en zijn tot op heden bepalend voor de krant gebleven.⁴¹

Begin jaren tachtig begon De Telegraaf op politiek vlak wat voorzichtiger te worden. In de loop van de jaren zeventig bevonden er zich steeds meer PvdA stemmers onder haar lezers. Ook paste het bij de politieke pacificatie van de jaren tachtig, zowel aan de linker- als aan de rechterzijde van het politieke spectrum werd men wat behoudender. Bovendien had De Telegraaf de politiek mee, er was een rechts kabinet aangetreden. De toegenomen morele en politieke lenigheid van de krant betekende dat De Telegraaf wat minder uitgesproken rechts begon te worden. Tekenend hiervoor was dat vanaf 1981 een PvdA kamerlid een vaste column kreeg in het katern Werken en Welzijn en het vertrek van de zeer rechtse columnist Leo Derksen in 1988. Eind jaren tachtig was de verslaggeving in het dagblad duidelijk rustiger, degelijker en minder aanstootgevend. Toch zijn er een aantal zaken die altijd hetzelfde gebleven zijn. De Telegraaf bleef in de jaren tachtig en negentig een toegankelijke krant met nadruk op primeurs, emotioneel betrokken journalistiek (nieuwsfeiten en meningen lopen vaak door elkaar) en een gedurfde opmaak. De aandachtspunten bleven misdaad, sport, entertainment en financieel-economisch nieuws. Verder bleef de mens en Nederland centraal in de berichtgeving van het dagblad. De redactie schuwde het nog steeds niet om spraakmakende verhalen te vertellen en zo nu en dan ophef te veroorzaken. Het imago van driftig vechterskrantje was echter wel verleden tijd. De Telegraaf had in beide onderzoeksjaren geen correspondent in China zitten.⁴²

Omdat de het NRC, de Volkskrant en De Telegraaf een verschillende achtergrond hebben is het te verwachten dat ze anders met China omgaan. Allereerst is het aannemelijk dat het NRC de meeste aandacht aan China besteedt, aangezien dit de krant is die zich het meeste op het buitenland richt. De Telegraaf zal waarschijnlijk het minste over China berichten aangezien dit dagblad zich vooral met Nederland bezighoudt. Verder is het te verwachten dat het NRC het meest intellectuele beeld van China geeft, met welafgewogen beschouwingen over serieuze ontwikkelingen in China. Uit De Telegraaf zal daarentegen waarschijnlijk een meer populair beeld voortkomen, waarin sensationele berichten en clichés over China terug te vinden zijn. Het is te verwachten dat in De Telegraaf het exoticisme en oriëntalisme in veel sterkere mate

---

⁴¹ Mariëtte Wolf, *Het geheim van de Telegraaf* (Amsterdam 2009), 16-17, 24, 348, 475-477., 414-415, 424, 429, 450.

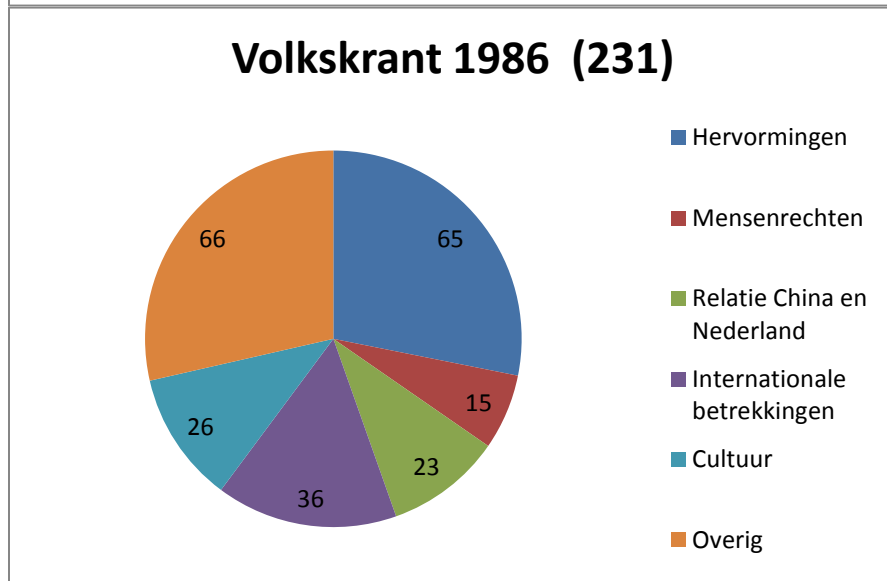
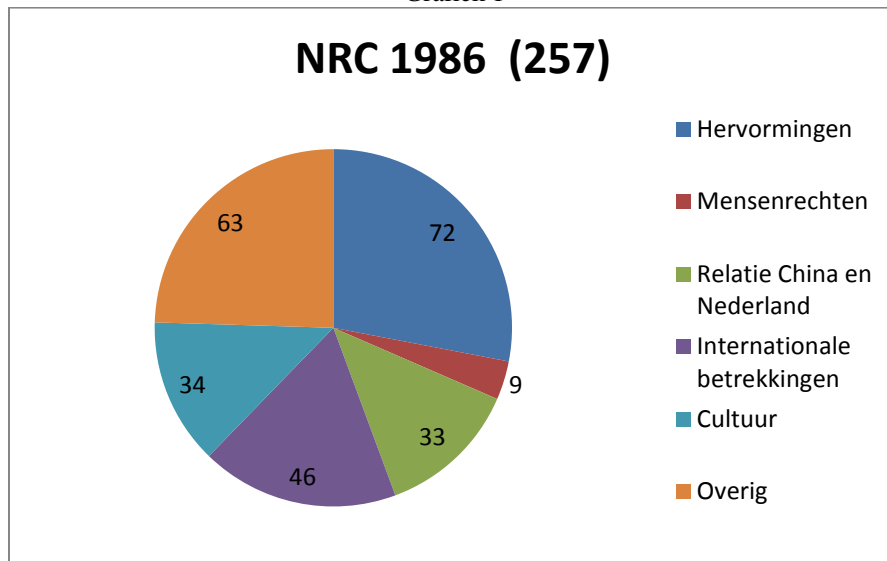
⁴² Ibidem, 459-460, 466-467, 474-476, 480.

aanwezig zal zijn dan in de andere twee kranten. Van de Volkskrant is te verwachten dat het qua inhoud redelijk overeenkomt met het NRC. Waarschijnlijk is ook hier een meer intellectueel beeld waarneembaar, al zal het academische gehalte wel iets lager liggen dan bij het NRC. Willem van Kemenade beschikt namelijk over een sinologische achtergrond en Caroline Straathof niet. Bovendien heeft Van Kemenade tien jaar meer ervaring in China dan de Volkskrant correspondent. Verder is de verwachting dat er in de Volkskrant van 1986 nog iets van de linksheid van de krant waarneembaar is. Een mogelijkheid is meer sympathie voor het communisme in China, al is dit onwaarschijnlijk. Waarschijnlijker is het dat er meer aandacht voor linkse onderwerpen als armoede, onrecht, minderheden en mensenrechten. Ook ligt het binnen de verwachtingen dat er in 1992 minder te merken is van het linkse karakter van de Volkskrant dan in 1986.

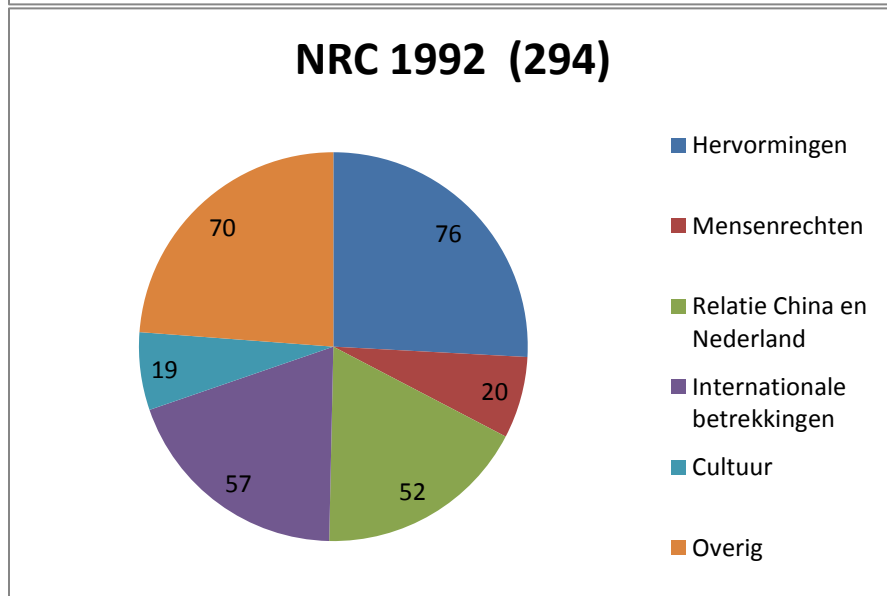
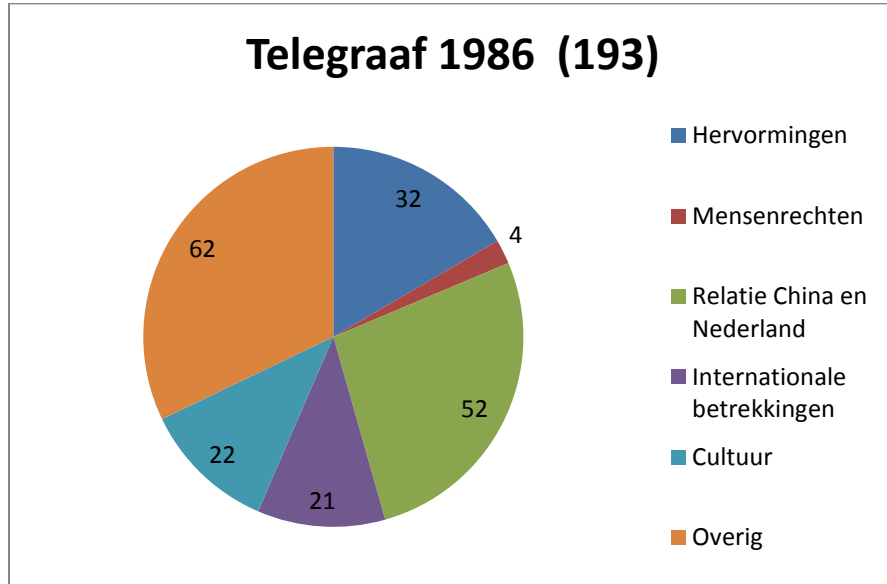
Deel 2

Grafiek 1

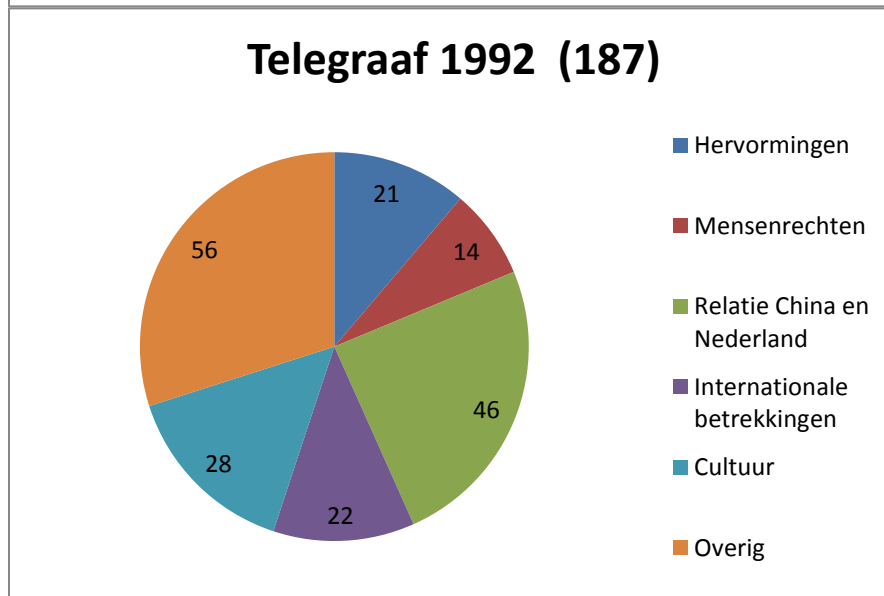
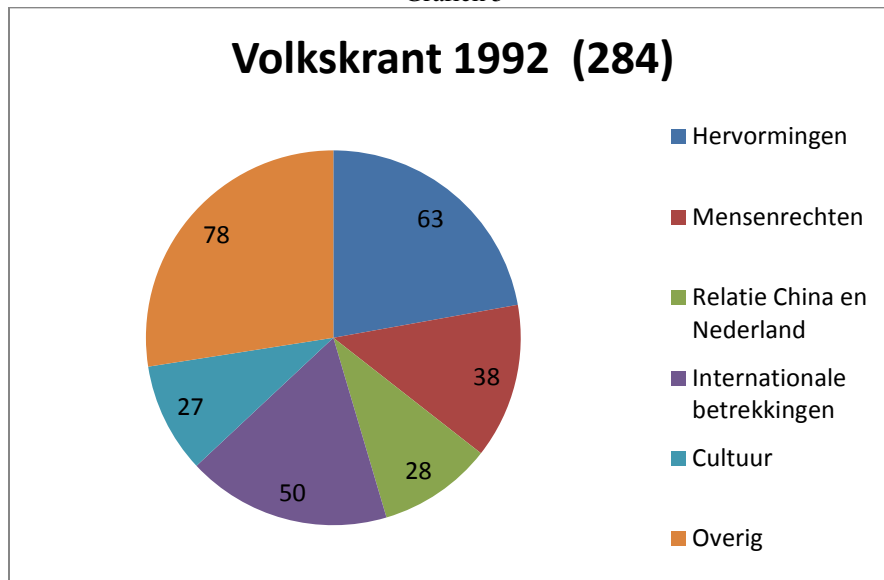
Grafiek 2

Grafiek 3

Grafiek 4

Grafiek 5

Grafiek 6

Grafiek 1 tot en met 6 geven informatie over het aantal artikelen over China per krant per jaar. Het getal tussen haakjes geeft het totaal aantal artikelen over China weer. In de cirkeldiagram is te vinden hoeveel artikelen over een specifiek onderwerp zijn gepubliceerd en komt de verhouding tussen deze onderwerpen naar voren. In deze grafieken is geen onderscheid gemaakt tussen korte berichten en uitgebreide artikelen of tussen artikelen van persbureaus en artikelen van eigen journalisten. Dit onderscheid zal in de hierop volgende hoofdstukken worden meegenomen. Verder zijn de ‘exotisch China’ artikelen niet als aparte categorie meegenomen omdat het hoofdonderwerp van deze artikelen vaak al binnen een andere categorie valt.

5. China en hervormingen

De meest ingrijpende gebeurtenis in China tijdens de onderzoeksperiode is het doorvoeren van de economische hervormingen. In alle drie de kranten wordt in meer of mindere mate over deze hervormingen bericht (zie grafiek 1 t/m 6). In 1986 is het NRC het dagblad dat het dichtst op dit onderwerp zit. In 1986 verbleef de NRC correspondent Willem van Kemenade niet in China zelf, maar in Hongkong. Hoewel dit niet ideaal lijkt, heeft Van Kemenade in het interview aangegeven dat dit wel degelijk zijn voordelen had. In Hongkong was namelijk een groot assortiment aan nieuws- en roddelbladen over de Volksrepubliek beschikbaar, groter dan in de Volksrepubliek zelf waar de media onder strenge overheidscontrole stond. Zo verschenen er in Hongkong pro-China bladen die de lijn van de CCP volgden, maar ook liberale tijdschriften en bladen geschreven door politieke dissidenten. Door de verscheidenheid aan bronnen en zijn contacten met het vasteland kon Van Kemenade de politieke en economische ontwikkelingen op dit gebied nauwlettend en kritisch blijven volgen.⁴³

Aangezien het NRC in 1986 dicht op het nieuws in China zit ontstaat er een wisselend beeld over de hervormingen. Sommigen gebeurtenissen dragen iets bij aan het hervormingsproces terwijl anderen dit proces juist weer tegenwerken. De machtsstrijd aan de top tussen de conservatieven en hervormingsgezinden komt dan ook vaak aan bod. Je ziet in 1986 in het NRC wel dat door Van Kemenade veel aandacht wordt besteed aan de problemen die de economische hervormingen in de weg zitten, dit is niet zo gek aangezien dit jaar door de Chinese regering werd besloten om de neveneffecten van de hervormingen aan te pakken. Zo schrijft hij uitgebreide artikelen over de stagnerende buitenlandse handel in China, problemen die buitenlandse bedrijven in China ondervinden en dat de devaluatie van de Chinese munt niet het gewenste effect zullen bereiken. Ook bezoekt hij in 1986 de noordwestelijke provincies Gansu en delen van Xinjiang, waar hij zelf waarneemt dat er met uitzondering van Kashgar (Xinjiang) nog weinig te merken is van de economische hervormingen. Wat verder opvalt aan de artikelen van Willem van Kemenade over de hervormingen is het hoge academische gehalte. In zijn artikelen worden ontwikkelingen vaak van verschillende kanten belicht. Veel van wat hij schrijft komt overeen met de academische literatuur over China. Dit is niet verwonderlijk, zijn sinologische achtergrond en jarenlange ervaring met China maken Van Kemenade een China-kenner. Dit komt uit het interview met de NRC correspondent ook naar voren. Van Kemenade kan over elke gebeurtenis in China uitgebreid vertellen.⁴⁴

De neveneffecten van de hervormingen worden ook behandeld in de Volkskrant van 1986, en dan wel in de serie artikelen '10 jaar na Mao'. Deze serie is geschreven door Joris Cammelbeeck van de buitenlandredactie, aangezien de Volkskrant 1986 nog geen correspondent in China heeft. In '10 jaar na Mao' beschrijft de auteur hoe het beleid van Deng Xiaoping China heeft veranderd en op welke obstakels dit beleid stuit. Zo wordt er in deze artikelen bericht over de problemen van de agrarische en stedelijke hervormingen en op het gebied van onderwijs, defensie en bevolkingspolitiek. Maar omdat dit een soort overzichtsartikelen zijn die een tussenbalans opmaken, wordt er in deze artikelen ook bewondering geuit over China's hervormingsbeleid. Vooral de agrarische hervormingen worden geprezen. Zo schrijft Cammelbeeck dat het succes van de landbouwhervormingen des te indrukwekkender is omdat

⁴³ Interview Willem van Kemenade, 04-04-2013.

⁴⁴ Voor meer informatie over het interview met Willem van Kemenade zie Appendix.

maar 10 a 11 procent van China geschikt is voor landbouw.⁴⁵ Ook schrijft Cammelbeeck meerdere malen dat de hervormingen waarschijnlijk niet meer te stoppen zijn. Bijvoorbeeld in het artikel over de stedelijke hervormingen waarin hij zegt: ‘De deur die door Deng Xiaoping is opgezet, kan slechts met veel moeite weer gesloten worden’.⁴⁶ Deze bewondering en zulke duidelijke uitspraken over dat de hervormingen waarschijnlijk niet meer teruggedraaid kunnen worden, zijn in het NRC van 1986 nauwelijks te vinden. Dit komt doordat het NRC zich vooral op het jaar zelf richt, terwijl de artikelen in de Volkskrant de situatie van de afgelopen tien jaar belichten.

In De Telegraaf van 1986 wordt het minste aandacht besteed aan de hervormingen in China. Dit jaar verschijnen er slechts twee achtergrondartikelen van eigen journalisten waar wordt ingegaan op de hervormingspolitiek in China. Van deze artikelen scheidt alleen het artikel van Lambert van Beers een beeld van waar China op dit moment staat, en ook hier wordt niet echt ingegaan op de ontwikkelingen in 1986 zelf. Het geeft meer overzicht van hoe het tot de hervormingen is gekomen en wat deze hervormingen inhouden, er wordt slechts één kleine alinea besteed aan de problemen die deze hervormingen met zich meebrengen. Er komt in dit artikel wel bewondering voor de hervormingen naar voren, bijvoorbeeld als Van Beers stelt dat ‘Deng... kan nu al gerekend worden tot de beste strategen die de historie ooit heeft voortgebracht’.⁴⁷ Het beste beeld van de hervormingen in China krijgen de lezers van De Telegraaf dan ook niet uit deze artikelen, maar uit een onverwachte hoek namelijk uit de society rubriek het Stan Huygens Journaal. De auteur van deze rubriek, Thomas Lepeltak, heeft op uitnodiging van de Chinese regering een tweeweekse reis door China gemaakt. Hier heeft hij in het Stan Huygens Journaal uitvoerig verslag van gedaan. Hoewel veel van deze verslagen de nadruk leggen op het eten en drinken dat ze voorgeschoteld kregen en de belangrijke mensen die hij ontmoet heeft, besteedt hij ook aandacht aan de hervormingen in China. Het beeld dat naar voren komt is uitermate positief. Zo gaat hij in gesprek met een Nederlandse bankier in Peking die stelt dat China zich op een geweldige manier ontwikkelt.⁴⁸ Beschrijft hij dat de opleiding en gezondheid van de Chinese kinderen de allerhoogste prioriteit van de regering heeft.⁴⁹ Is hij bij een bezoek aan Sjanghai zeer onder de indruk van de ontwikkeling van de stad.⁵⁰ Ook doet hij uitspraken als: ‘in China is alles vrijer geworden’ en ‘de welvaart naakt de horizon’.⁵¹ Hij lijkt zich niet bewust van de problemen waar China mee te maken heeft, er wordt hier in ieder geval nauwelijks over gesproken. De grootste problemen lijken de vieze tafelkleedjes en glazen in Kanton, dat de Chinezen niet weten hoe ze met wijn om moeten gaan en dat de Chinezen geen licht op hun fiets hebben.⁵² De columnist vermeldt zelf dat ze door een regeringsfunctionaris vergezeld werden, en deze functionaris heeft natuurlijk alle beste plekken laten zien en de mooiste verhalen verteld. Als je het Stan Huygens Journaal leest, lijkt het erop dat deze propagandamissie geslaagd is.

---

⁴⁵ Joris van Cammelbeeck, ‘Boeren spelen iets te gretig in op kansen die vrije markt biedt ; China heeft buik vol van “ijzeren rijstkom”’, *de Volkskrant* (Amsterdam 05-03-1986).

⁴⁶ Joris Cammelbeeck, ‘Ongewenste neven-effecten remmen hervorming stedelijke economie, Ware koopwoede neemt bezit van Chinezen’, *de Volkskrant* (Amsterdam 06-03-1986).

⁴⁷ Lambert van Beers, ‘Tien jaar na dood Mao ; Grote roerganger nu vergeten man’, *De Telegraaf* (Tokio 11-09-1986).

⁴⁸ Thomas Lepeltak, ‘Bankier in China’, Stan Huygens Journaal, *De Telegraaf* (30-09-1986).

⁴⁹ Thomas Lepeltak, ‘Slechts één kind’, Stan Huygens Journaal, *De Telegraaf* (01-10-1986).

⁵⁰ Thomas Lepeltak, ‘In Sjanghai gebeurt alles eerder’, Stan Huygens Journaal, *De Telegraaf* (02-10-1986).

⁵¹ Thomas Lepeltak, ‘Rondkijken in Sjanghai’, Stan Huygens Journaal, *De Telegraaf* (03-10-1986).

⁵² Thomas Lepeltak, ‘De wijnen van China’ en ‘De overlichte fietsen’, Stan Huygens Journaal, *De Telegraaf* (02-10-1986) en Thomas Lepeltak, ‘De wilden van het zuiden’, Stan Huygens Journaal, *De Telegraaf* (04-10-1986).

Het is duidelijk dat de economische hervormingen in 1986 in alle drie de kranten over het algemeen positief worden beoordeeld, maar dit wordt in het NRC en de Volkskrant vaak niet expliciet geformuleerd. De meeste artikelen over de hervormingen in China zijn erg zakelijk, een duidelijke opinie van de auteur is vaak niet terug te vinden. Deze zakelijkheid is sterkst aanwezig bij het NRC. In de Volkskrant is net iets meer opinie te vinden, aangezien hier wel eens bewondering voor de hervormingen wordt geuit en uitspraken over de toekomst te vinden zijn. Maar over het algemeen blijven ook de artikelen in de Volkskrant behoorlijk zakelijk. Deze zakelijkheid is vooral aanwezig bij artikelen die gebaseerd zijn op informatie van persbureaus, maar ook Willem van Kemenade en Joris Cammelbeeck onthouden zich vaak van commentaar. Er wordt vaak ook erg zakelijk geschreven over zaken die wel degelijk emotionele reacties zouden kunnen oproepen. Een voorbeeld hiervan zijn de artikelen over de campagne tegen corruptie. Er verschijnen in zowel het NRC als de Volkskrant van 1986 redelijk vaak berichten over hoge partijfunctionarissen die worden geëxecuteerd nadat ze schuldig zijn bevonden aan corruptie. Slechts eenmaal wordt er in zo'n artikel melding gemaakt dat Amnesty International bezorgd is over het toepassen van de doodstraf in China.⁵³ Voor de rest worden de executies alleen vermeld in het kader van strijd tegen corruptie. Hierdoor lijkt er een houding te bestaan dat alle middelen zijn geoorloofd om de hervormingen in goede banen te leiden. In zowel de zakelijkheid van de artikelen als de houding dat er veel geoorloofd om de hervormingen een succes te maken is een soort no-nonsense mentaliteit terug te vinden.

Wat opvalt is dat er in 1992 vaker opinie verwerkt wordt in artikelen over de hervormingen dan in 1986. Iets moet de journalisten het vertrouwen hebben gegeven om duidelijker voor hun mening uit te komen. Wat dit precies is komt het duidelijkst naar voren uit het NRC. In deze krant wordt er in 1986 geschreven over de mogelijkheid van politieke hervormingen in China, toch zijn geen berichten te vinden waar uitspraken worden gedaan over dat het communistische regime op zijn einde is. Eind augustus verschijnt er van Van Kemenade een uitgebreid artikel waarin hij uitlegt dat politieke hervormingen sinds kort hoofthema zijn in de Chinese media, op conferenties en op straat. Hij beschrijft dat de voorwaarden voor politieke hervormingen nu veel gunstiger geacht worden, en noemt als voorbeeld dat de leider van de Chinese Democratische Liga deel uitmaakte van de Chinese delegatie die op staatsbezoek ging in West-Europa. Maar over het einde van de communistische partij wordt geen woord gerept.⁵⁴ In 1992 wordt de toekomst van de CCP wel duidelijk betwijfeld, en dit is zeker beïnvloed door de val van het communisme in Europa. Zo schrijft Van Kemenade in een artikel: 'Het communisme in China zal naar alle waarschijnlijkheid de komende eeuwwisseling niet halen'.⁵⁵ In dit artikel noemt hij ook expliciet dat met de ondergang van het communisme in Moskou de legitimiteit van dit staatsysteem is verdwenen. Ook in andere artikelen zijn uitspraken te vinden over dat het voor de CCP erg moeilijk wordt om haar machtsbasis te behouden. Dit terwijl er, in tegenstelling tot in 1986, door de Chinese regering wordt benadrukt dat politieke hervormingen uit den boze zijn. Dat het verdwijnen van het communisme uit Europa een grote invloed heeft gehad op de manier waarop er over China wordt geschreven is dus overduidelijk. Ook al zijn de voorwaarden voor politieke hervormingen een stuk ongunstiger dan in 1986, de val van het communisme in

---

⁵³ Onbekend, 'Openbare executies trekken duizenden mensen in Peking', *NRC Handelsblad* (Peking 22-01-1986).

⁵⁴ Willem van Kemenade, 'De pogingen van 'sterke man' Deng Xiaoping om de almacht van de partij in te tomen stranden op sabotage van hoge en lage partijbosen; Brandpunt van hervormingsproces in China verschuift naar politiek', *NRC Handelsblad*, (Peking, 30 augustus 1986).

⁵⁵ Willem van Kemenade, 'Of Chinese communisme einde van de eeuw haalt is zeer de vraag; In China heerst repressieve stabiliteit, maar geenszins stagnatie', *NRC Handelsblad* (Peking 08-01-1992).

Europa geeft Van Kemenade dusdanig het vertrouwen de toekomst van het communisme in China in twijfel te trekken.

De invloed van de val van het communisme in Europa is ook in de andere kranten waarneembaar. Hoewel er in de Volkskrant en De Telegraaf geen apart artikel verschijnt over de reële kans op politieke hervormingen, wordt dit in andere artikelen wel vermeld. Maar ook in deze dagbladen wordt niet gesproken over het einde van het communistische regime in China. In 1992 verschijnt er in de Volkskrant een artikel met als thema dat alle symptomen van een dynastie in verval aanwezig zijn in China. Hierin wordt geschreven dat de communistische partij de greep op het dagelijkse leven heeft verloren en dat haar macht en legitimiteit afneemt. Als tekenen voor het verval noemt de auteur bijvoorbeeld corruptie en de herleving van prostitutie, zaken waar China in 1986 ook al mee te maken had.⁵⁶ In De Telegraaf is de volgende uitspraak te vinden: ‘Dat is de paradox van Deng: hoe meer zijn beleid op economisch gebied slaagt, des te meer ondermijnt het zijn politieke grondvesten. Vroeg of laat zal dat leiden tot een nieuw ‘Tiananmen’.’⁵⁷ Hoewel in beide dagbladen niet zo direct wordt beargumenteerd dat het communisme in China niet zal overleven als in het NRC het geval is, komt er wel een duidelijke twijfel over de toekomst van dit staatsysteem naar voren.

In 1992 zit het NRC weer dicht op het nieuws in China, er verschijnen dan ook veel uitgebreide artikelen over de hervormingspolitiek van China. Hoewel dit een goed jaar is voor economische hervormingen, de hervormingen kregen immers een nieuwe impuls door Deng’s ‘zuidelijke toer’, blijft Van Kemenade kritisch naar de Chinese hervormingspolitiek kijken. Zo benadrukt hij in veel artikelen over de hernieuwde hervormingskoers zaken die de hervormingen nog in de problemen kunnen brengen zoals het behoud van de verliesgevende staatsbedrijven. Aan de andere kant uit hij dit jaar wel voor het eerst dat de hervormingen in China niet meer terug te draaien zijn. Zo schrijft hij: ‘China's consumentenrevolutie en opmars naar een markteconomie zijn niet meer te stuiten’⁵⁸ Ook is Van Kemenade al voor het veertiende partijcongres van mening dat de hervormingsgezinden de duidelijke winnaars zullen worden in de machtsstrijd aan de top. Zo schrijft hij in september al dat de ‘linkervleugel zal nagenoeg geheel worden uitgerangeerd’.⁵⁹ Bovendien besteedt Van Kemenade behoorlijk veel aandacht aan de succesvolle ‘Speciale Economische Zones’ in het zuiden van China, waar hij zelf naar afreist om de situatie te bekijken. Zo schrijft hij in een artikel over Zuid-China en haar connecties met Hongkong en Taiwan: ‘De Zuidchinese Economische Zone... zal in de jaren negentig met netto groeicijfers van naar schatting ten minste 12 procent per jaar de zone met de snelste groei ter wereld zijn.’⁶⁰ Ook schrijft hij twee artikelen over het eiland Hainan. Hierin beschrijft hij dat het voorheen onderontwikkelde Hainan in een paar jaar tijd één van de modernste en snelst groeiende delen van China is geworden. Hoewel deze snelle economische groei ook ongunstige bijeffecten heeft als corruptie, misdaad en prostitutie, valt dit volgens Van Kemenade in het niet bij de positieve gevolgen. ‘Haikou, het slapende gat van weleer, heeft zich in drie, vier jaar tijd tot een verbazingwekkende boomtown ontwikkeld waar het aantal nieuwe wolkenkrabbers en bouwputten niet te tellen is.’⁶¹ Uit het NRC van 1992 komt dus over het algemeen een positief

---

⁵⁶ Nicholas D. Kristof, vertaling Rien Verhoef, ‘Een natuurramp kan genoeg zijn om de Chinese leiders ten val te brengen ; Het hemelse mandaat loopt ten einde’, *de Volkskrant* (The New York Times) (01-11-1992).

⁵⁷ Ruud Kreuzer, ‘Afwezige Deng groot man op Chinees partijcongres’, *De Telegraaf* (Peking 13-10-1992).

⁵⁸ Willem van Kemenade, ‘China: “Wees moediger met hervormingen”’, *NRC Handelsblad* (Peking 24-04-1992).

⁵⁹ Willem van Kemenade, ‘Chinees congres voor verandering’, *NRC Handelsblad* (Peking 23-09-1992).

⁶⁰ Willem van Kemenade, ‘Hongkong is de moeder van alle draken’, *NRC Handelsblad* (24-04-1992).

⁶¹ Willem van Kemenade, ‘Arm Chinees eiland plotseling in de ban van modernisering’, *NRC Handelsblad* (Haikou 29-07-1992).

beeld van de economische hervormingen naar voren. Hoewel Van Kemenade kritisch blijft over zaken die de hervormingen in de weg kunnen zitten, bestaat er wel het vertrouwen dat China op de goede weg is. De hervormingen zullen doorzetten waardoor China zich verder kan ontwikkelen. Deze gedachten passen bij de liberale achtergrond van de krant. Het vertrouwen in een vrije economie is immers een belangrijk onderdeel van het liberale gedachtegoed.

Een artikel uit het NRC van 1992 dat behoorlijk afwijkt van de andere artikelen is een reportage van Van Kemenade's bezoek aan de Oost-Chinese stad Wenzhou. Deze reportage is het vermelden waard omdat het een nogal bijzondere strekking heeft, die in geen van de andere kranten te vinden is. Van Kemenade laat in dit artikel namelijk zien dat het communisme in China ook goede dingen voortgebracht heeft. Het probleem van Wenzhou beschrijft hij als volgt: 'Primitief kapitalisme met zware arbeid tegen uiterst lage lonen tiert hier weliger dan waar ook en de concentratie van rijkdom in handen van enkelen is spectaculair. Ontwikkeling en modernisering van de samenleving als geheel is er echter nauwelijks.'⁶² Dit is volgens de correspondent te wijten aan het feit dat het communisme hier eigenlijk nooit bestaan heeft. Zonder een sterk autoritair regime zijn Chinezen 'nijvere geldvergaarders voor zichzelf en hun familie, die aan de rest van de samenleving geen boodschap hebben'⁶³. Hij bepleit dan ook dat er in Wenzhou juist behoefte is aan staatsinterventie om collectieve voorzieningen, de infrastructuur en de hygiëne op peil te brengen. Dit artikel is een duidelijk voorbeeld van de politieke onafhankelijkheid van de krant. Te liberaal is ook niet goed, er is een zekere mate van staatscontrole nodig. Verder komen uit deze reportage de kwaliteiten van de NRC correspondent naar voren. Het artikel is op een academische wijze geschreven en is erg politiek. Dit is tekenend voor de artikelen van Willem van Kemenade.

De Volkskrant van 1992 bericht minder uitgebreid over de economische hervormingen dan het NRC. De politieke ontwikkelingen op dit gebied worden door Caroline Straathof minder op de voet gevolgd dan door Van Kemenade. Ook lijkt de Volkskrant terughoudender in het erkennen van de overwinning van de hervormers en hiermee dus ook de voortzetting van de hervormingskoers. Pas aan het einde van 1992 wordt duidelijk uitgesproken dat de conservatieven volledig uit het beeld verdwenen zijn.⁶⁴ Wat ook opvalt is dat er in de Volkskrant meer aandacht besteed wordt aan de ongelijkheid in de Chinese samenleving als gevolg van de hervormingen, terwijl het NRC zich meer op de praktische problemen van de hervormingen richt. Zo beschrijft Straathof in een artikel over de machtsstrijd tussen de hervormers en de conservatieven dat niet iedereen profiteert van de stijgende welvaart. Als voorbeeld beschrijft ze een man die door een afvalbak scharrelt op zoek naar producten die hij voor enkele centen kan verkopen.⁶⁵ Deze ongelijkheid wordt nog eens benadrukt door de gebieden waar Straathof reportages over maakt. In 1992 bezoekt Caroline Straathof de minder succesvolle gebieden in China, terwijl Van Kemenade naar het succesvolle zuiden afreist. Ze bezoekt Qinghai in het Westen van China en schrijft dat er daar nog niks te merken is van de hervormingen. Ze beschrijft dat de meeste mensen daar in armoede leven, in lemen hutten en zonder elektriciteit en goede watervoorziening.⁶⁶ Ook brengt ze een bezoek aan Noord-China waar ze concludeert dat

---

⁶² Willem van Kemenade, 'Chinese stad Wenzhou herbergt vooral nijvere geldvergaarders', *NRC Handelsblad* (Wenzhou 08-08-1992).

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Caroline Straathof, 'Zieke Deng heeft nog grote plannen', *de Volkskrant* (22-12-1992).

⁶⁵ Caroline Straathof, 'Deng-aanhang bindt strijd aan met ultra-conservatieve linksen', *de Volkskrant* (Beijing 21-03-1992).

⁶⁶ Caroline Straathof, 'Afgelegen Westchinese provincie merkt niets van de hervormingen ; Geïsoleerd Qinghai is blijven steken in de jaren zestig', *de Volkskrant* (Beijing, 02-06-1992).

ze daar een stuk minder hervormingsgezind zijn dan in het zuiden.⁶⁷ Verder wordt er in de Volkskrant meer aandacht besteed aan hoe de studenten tegen het hervormingsproces aankijken. Er verschijnt bijvoorbeeld een artikel over studenten die het Tiananmen incident in alle rust herdenken omdat ze de economische hervormingen van Deng niet in gevaar willen brengen.⁶⁸ Door vaker de nadruk te leggen op de ongelijkheid in de Chinese samenleving komt er uit de Volkskrant een minder positief beeld van de hervormingen naar voren dan uit het NRC. De linkse achtergrond van de Volkskrant is nog steeds merkbaar. Armoede, ongelijkheid, maar ook de studenten die zo belangrijk waren voor de democratieprotesten van 1989 zijn immers populaire linkse onderwerpen. Ook de terughoudendheid over China dat weer helemaal terug is op het hervormingspad kan door deze linksheid verklaard worden. Caroline Straathof heeft in het interview aangegeven dat sommige leden van de Volkskrant redactie moeite hadden met het kapitalisme in China.⁶⁹ Hierdoor kan het zijn dat de redactie van de Volkskrant minder snel overtuigd was dat China de economische hervormingen ook echt zou doorzetten.

In de Telegraaf van 1992 is weer een stuk minder te vinden over de hervormingen in China. Over de hervormingspolitiek verschijnen slechts twee wat uitgebreidere artikelen. Het beeld dat deze artikelen schetsen is vrij algemeen: China gaat door met de economische hervormingen, maar deze hervormingen zullen wel met een aantal problemen te maken krijgen. Eigenlijk komt men in de Telegraaf het meeste te weten over China's hervormingsbeleid door artikelen die zich richten op de relatie van China met het Westen of Nederland. Er verschijnen bijvoorbeeld twee uitgebreide artikelen over de kansen die de hervormingen in China bieden aan Westerse bedrijven. Hierin wordt het succes van de hervormingen benadrukt. Zo wordt er geschreven dat het succes van de Chinese Open Deur politiek vooral blijkt uit de enorme economische groei in de Gouden Kustgebieden in Zuid-China.⁷⁰ Ook worden uitspraken van anderen geciteerd over China dat op weg is een economische grootmacht te worden en dat China niet onderschat mag worden omdat het liberaal economische proces veel sneller gaat dan wij denken. Deze uitspraken zijn echter niet zonder kanttekeningen, in één van de artikelen worden de vergrote kloof tussen arm en rijk, stijgende criminaliteit, verlieslijdende staatbedrijven en het gevaar van inflatie wel genoemd.⁷¹ Echter de algehele strekking over de ontwikkeling in China blijft positief. Wat wel opvalt is dat in deze artikelen de nadruk wordt gelegd op de grote rol die het Westen moet spelen om China verder moderniseren. Dat er in de Telegraaf weinig te vinden is over de hervormingen in China an sich, maar wel een beeld van de hervormingen schept in artikelen die de relatie met het Westen en Nederland beschrijven is tekenend voor deze krant. De Telegraaf is immers vooral geïnteresseerd in de eigen samenleving, en dus met betrekking tot China ook vooral in hoe Nederland baat kan hebben bij of bij kan dragen aan de ontwikkelingen in China.

Uit de artikelen komt geen eenduidig beeld van de hervormingen in China naar voren. Het beeld in het NRC is het meest genuanceerd, de ontwikkelingen in China worden per moment van verschillende kanten belicht. Willem van Kemenade blijft ook vaak behoorlijk zakelijk schrijven,

---

⁶⁷ Caroline Straathof, 'Starre Noorden veel minder hervormingsgezind dan Zuiden van China ; Deng zoekt in de provincie steun voor economische hervormingen', *de Volkskrant* (Shenyang, 04-31-1992).

⁶⁸ Caroline Straathof, 'Activisten van Beijngse Lente willen economische hervormingen van Deng Xiaoping niet in de waagschaal stellen ; Chinese studenten herdenken 4 juni 1989 in alle rust' *de Volkskrant* (Beijing 05-06-1992).

⁶⁹ Voor meer informatie over het interview met Caroline Straathof zie Appendix.

⁷⁰ Theo van Dijk, 'Grote behoefte aan westerse marketing-kennis : China opent dienstensector voor buitenlandse bedrijven', *De Telegraaf* (Hong Kong 12-12-1992).

⁷¹ Emile Bode, 'Handelsmissie ziet veel kansen voor bedrijfsleven, China wordt binnenkort economische grootmacht', *De Telegraaf* (Peking 01-05-1992).

en is niet snel geneigd bewondering te uiten voor ontwikkelingen in China. Toch komt er in 1992 wel een positiever beeld van de hervormingen naar voren dan in 1986. Dit komt doordat de hervormingen in 1986 worden vertraagd, terwijl ze in 1992 een nieuwe impuls krijgen. Maar ook doordat de correspondent ervoor kiest regelmatig het succes van de hervormingen uit te lichten. Hierdoor komt uit het NRC van 1992 wel het beeld van China als DE groei-economie naar voren, ook al heeft het land nog veel obstakels te overwinnen. De Volkskrant zit minder dicht op de hervormingen in China, ook als de krant in 1992 wel een correspondent in China heeft zitten. Hierdoor ontstaat een iets algemener beeld. Zo bestaat er in 1986 duidelijk bewondering voor China's hervormingspolitiek, ook al hebben de hervormingen wel met problemen te maken. In 1992 lijkt het vertrouwen in de hervormingen in China te zijn aangetast, het beeld lijkt negatiever dan in 1986. Dit komt overeen met wat Caroline Straathof heeft aangegeven in het interview. Hierin zegt ze dat waar in de jaren tachtig China werd geprezen voor haar vooruitgang en economische ontwikkeling, er in de jaren negentig vooral een teleurgestelde stemming heerste. China bleek nog niet zo ver als men dacht.⁷² Dat dit bij Straathof zelf speelt is duidelijk, aangezien zij in 1992 regelmatig de keerzijde van de hervormingen benadrukt. Zij heeft zelf aangegeven dat de gewelddadige onderdrukking van de studentenprotesten in 1989 en de beperking van de vrijheid van Westerse journalisten die hier het gevolg van was haar beeld van China negatief hebben beïnvloed. Het lijkt er op dat Straathof zich meer laat leiden door haar emoties dan Willem van Kemenade. Maar ook de linkse achtergrond van zowel de Volkskrant als zijn correspondentie kan hier een reden voor zijn. Het beeld van de hervormingen dat uit De Telegraaf voorkomt is het meest oppervlakkig, maar ook het meest positief. De economische hervormingen in de Volksrepubliek worden in beide jaren duidelijk bewonderd. China wordt hier weergegeven als een land met indrukwekkende economische groei en toekomst.

---

⁷² Interview Caroline Straathof.

6. China en mensenrechten

Mensenrechten is een onderwerp dat vaak aan bod komt als er geschreven wordt over China. In de drie onderzochte kranten wordt er in 1992 echter veel meer aandacht aan besteed dan in 1986. De Volkskrant bericht in beide jaren het meeste over mensenrechten en regelmatig betreffen dit uitgebreide artikelen. In het NRC zijn ook regelmatig artikelen over dit onderwerp te vinden. De Telegraaf besteedt de minste aandacht aan mensenrechten. In 1986 is er bijna niks over te vinden. Hoewel er in 1992 wel wat vaker berichten over verschijnen, zijn dit vaak slechts korte berichten in de rubriek 'Globaal' (zie grafiek 1 t/m 6).

In 1986 wordt er zowel in het NRC als in de Volkskrant aandacht besteed aan het al dan niet vrijer worden van China op cultureel en intellectueel gebied. Het beeld dat de Volkskrant op dit gebied schetst is positiever dan dat van het NRC. Zo berichten beide kranten over de nieuwe minister van cultuur, de langdurig gediscredeerde 'rechtse' schrijver Wang Meng. In het NRC verschijnt hier een uitgebreid artikel over. Hierin betwijfeld Van Kemenade of deze benoeming iets zal veranderen. Volgens hem is het maar de vraag of Wang Meng enige invloed kan hebben op het literair-culturele beleid van China, omdat veel Chinese schrijvers menen dat Wang voortaan de strikte partijlijn moet volgen.⁷³ In de Volkskrant verschijnen hier minder uitgebreide artikelen over afkomstig van persbureaus. Doordat in deze artikelen niet wordt ingegaan op de betekenis van de benoeming scheppen ze een ander beeld. Zo verschijnt er een artikel waarin wordt ingegaan op uitspraken van Wang Meng, zo zegt hij bijvoorbeeld dat de regering langzaam haar handen van het culturele leven moet aftrekken.⁷⁴ Ook verschijnt er een maand eerder een interview met een Chinese schrijver Gu Hua. In dit interview is Gu Hua erg optimistisch over het vrijer worden van China op literair gebied. Het is duidelijk dat de schrijver erg politiek correcte antwoorden geeft, maar hier wordt in het artikel nergens commentaar op geleverd.⁷⁵ Zo komt er uit de Volkskrant een positiever beeld van de culturele vrijheid in China naar voren dan uit het NRC.' Dit is ook waarneembaar in artikelen over intellectuelen in China. Beide kranten plaatsen hier een uitgebreid stuk over. Maar waar de Volkskrant meldt dat het aanzien van intellectuelen en academici hersteld is, bericht het NRC dat ondanks dat de pogingen om het aanzien van intellectuelen te verbeteren ze nog steeds veel te maken hebben met vooroordelen.⁷⁶ Het NRC is genuanceerder en in staat commentaar te leveren op de politieke ontwikkelingen op cultureel gebied doordat de artikelen vanuit China en Hongkong geschreven zijn. De auteurs zijn hierdoor beter in staat nader onderzoek te doen naar de betekenis van de ontwikkelingen. Hieruit blijkt dat het hebben van een correspondent ter plaatse grote invloed kan hebben op de beeldvorming van China.

Hoewel er uit de Volkskrant een positiever beeld naar voren komt over de culturele vrijheid in China, plaatst deze krant ook de meeste negatieve berichten over mensenrechten in

---

⁷³ Willem van Kemenade, 'Rechtse' schrijver in China wordt nu minister', *NRC Handelsblad* (Hongkong 24-04-1986).

⁷⁴ AP, 'Chinese cultuur-minister gaat voor vrije woord', *de Volkskrant* (Peking 29-07-1986).

⁷⁵ Joris Cammelbeeck, 'Schrijver Gu Hua: Donkere periode is nu gelukkig voorbij; "Verandering in China is niet meer te stuiten"', *de Volkskrant* (Amsterdam 05-06-1986).

⁷⁶ Joris Cammelbeeck, 'Onder Deng bestaat de "stinkende negende categorie" niet meer; Chinees bewind herstelt "hersenerkers" in ere', *de Volkskrant* (11-04-1986) en Ann Scott, 'Culturele Revolutie doet nog altijd pijn', *NRC Handelsblad* (Peking, 21-06-1986).

1986. Het is de enige van de drie onderzochte kranten die dit jaar aandacht besteedt aan de vervolging en gevangenschap van Chinezen op basis van hun politiek of religieuze overtuigingen. Zo verschijnen er artikelen over de gevangenschap van één van de bekendste leden van de oppositiebeweging, de vervolging van Rooms Katholieken in China en een uitgebreid artikel waarin gesteld wordt dat de positie van politieke en religieuze gevangenen niet verbeterd is. Uit deze artikelen komt het beeld van een wreed en onrechtvaardig China naar voren. Bijvoorbeeld als wordt beschreven dat gevangenen worden mishandeld en dat de meesten nooit een formeel proces hebben gehad.⁷⁷

In 1992 verschijnen er in alle kranten veel meer artikelen over mensenrechten dan in 1986. In alle kranten wordt nu ook over dissidenten bericht. De reden hiervoor is de gewelddadige onderdrukking van de democratiebeweging op het Tiananmenplein in 1989. Volgens Caroline Straathof heeft deze onderdrukking niet alleen haar houding ten opzichte van China veranderd, maar heeft deze gebeurtenis een grote invloed gehad op het Westerse China-beeld in het algemeen. Voor veel correspondenten die toen in China aanwezig waren was het Tiananmen incident een traumatische ervaring dat zeker zijn sporen heeft nagelaten. Het beeld van een steeds vrijer wordend China werd flink aangetast. Bovendien heeft deze gebeurtenis de aandacht van de Westerse media op de mensenrechten in China aangewakkerd. Hoewel er nu ook in het NRC regelmatig geschreven wordt over veroordeling van dissidenten en de slechte situatie van politieke gevangenen, blijft de Volkskrant de meeste aandacht besteden aan mensenrechten. Er zijn in de Volkskrant in 1992 niet alleen meer maar ook uitgebreidere artikelen over te vinden. In de Volkskrant zien we vooral veel artikelen over de slechte situatie in de Chinese gevangenschappen en werkkampen, hier worden wel vier uitgebreide artikelen gepubliceerd. Opvallend is dat twee van deze artikelen afkomstig zijn van The New York Times. Ook verschijnen in de Volkskrant berichten over meer uitzonderlijke situaties op het gebied van mensenrechten, die in de andere kranten niet te vinden zijn. Een voorbeeld hiervan is een artikel over de Chinese arbeider Han Dongfang. De auteur van het artikel gaat met hem in gesprek, en beschrijft hoe hij zich na zijn vrijlating uit de gevangenis blijft inzetten voor een onafhankelijke vakbeweging die moet strijden voor democratie in China. Hij is vrijgelaten door zijn slechte gezondheidstoestand, en is nu de ergste nachtmerrie voor de overheid omdat hij zich niks aantrekt van de strenge overheidstoezicht waar hij onder staat. Hij is één van de weinigen die zich zo openlijk tegen de overheid durft te verzetten, en staat nog vrijwel alleen in zijn gevecht voor democratie. Han Dongfang wordt in het artikel dan ook als held neergezet. Dit artikel is overigens weer afkomstig van The New York Times.⁷⁸ Dat de Volkskrant veel aandacht besteedt aan mensenrechten wordt door Caroline Straathof benadrukt. Zoals eerder vermeld, is de correspondentente zich ervan bewust dat de gebeurtenissen in 1989 bij haar tot een meer verbitterde houding ten opzichte van China hebben geleid. Toch wordt de focus op mensenrechten voor een groot deel door de redactie bepaald. Straathof vertelt dat als ze een artikel over mensenrechten schreef het op de voorpagina kwam, maar dat als ze een verhaal schreef over Philips die zijn zoveelste joint venture aan het afsluiten was in China dit werd begraven in de economiepagina. Dit soort keuzes hebben volgens de correspondentente veel meer impact op de beeldvorming, dan wat er door de journalist geschreven wordt.

---

⁷⁷ Medewerker, 'Politieke delinquenten merken niks van liberalisering; Gevangenen China zuchten onder oud regime', *de Volkskrant* (Amsterdam, 22-09-1986).

⁷⁸ New York Times-dienst, 'Chinese Lech Walesa de ergste nachtmerrie van regering in Beijing, Han Dongfang vecht voor onafhankelijke vakbeweging', *de Volkskrant* (Beijing, 17-04-1992).

Het overgrote deel van de artikelen over mensenrechten in 1992 zijn negatief, maar er zijn ook artikelen over verbetering van de situatie te vinden. Ook hier is de Volkskrant weer de krant die hier het meeste aandacht aan besteed. De meeste positieve berichten gaan wederom over meer culturele vrijheid in China. Hoewel hier in het NRC één artikel afkomstig van een persbureau over te vinden is, verschijnen er in de Volkskrant een aantal uitgebreide artikelen over. Zo schrijft Caroline Straathof bijvoorbeeld over het optimisme van Chinese kunstenaars met betrekking tot het vrijer worden van China op artistiek gebied en het milder worden van de censuur jegens controversiële Chinese filmmakers. Zo komt er uit de Volkskrant weer een positiever beeld naar voren over de culturele vrijheid in China, ook nu er wel een correspondent ter plaatse is.

Dat er in de Volkskrant meer aandacht wordt besteed aan mensenrechten, zowel in de positieve als negatieve zin, komt door de achtergrond van de krant. Hierin zie je het linkse karakter terug. Deze krant heeft duidelijk meer aandacht voor onrecht, onvrijheid en ongelijkheid in de Chinese samenleving, ook wanneer er juist verbetering in de situatie te zien is. In het artikel van de dappere Chinese arbeider die zich blijft inzetten voor democratie is zelfs iets van het linkse activistische karakter terug te vinden. Dat de Volkskrant mensenrechten belangrijk vindt is ook terug te zien aan het feit dat ze mensenrechten gerelateerde artikelen van The New York Times overnemen. Dat er een positiever beeld ontstaat over de culturele vrijheid in China dan in het NRC komt waarschijnlijk doordat de Volkskrant sneller geneigd is berichten hierover te schrijven of over te nemen. Ook heeft de Volkskrant in 1986 geen correspondent ter plaatse waardoor het moeilijk is om de betekenis van bepaalde ontwikkelingen te onderzoeken. In de zin dat de Volkskrant meer aandacht besteed aan mensenrechten bevat deze krant meer engagement dan het NRC. Het NRC heeft toch vooral aandacht voor het harde nieuws en is voorzichtiger in het plaatsen van beschouwingen over meer of minder vrijheid. De Telegraaf is in dit stuk niet meegenomen omdat er in deze krant erg weinig aandacht is voor mensenrechten in China. Dit komt wederom omdat De Telegraaf vooral op Nederland gericht is.

China en mensenrechten roept over het algemeen een erg negatieve beeld op. Dit is in de onderzochte kranten vooral waarneembaar in 1992. Uit de mensenrechten gerelateerde artikelen komt vaak een beeld van een wreed China naar voren. Waar mensen vervolgd worden voor hun politieke of religieuze ideeën, waar ze zonder eerlijk proces naar de gevangenis of werkkamp worden gezonden en waar ze vervolgens worden mishandeld en gemarteld. Toch komt er uit de dagbladen, en dan vooral uit de Volkskrant, ook naar voren dat er verbetering te zien is op het gebied van mensenrechten. Hier wordt het beeld gecreëerd dat op cultureel gebied China langzamerhand vrijer aan het worden is.

6. China en Nederland

Het zal niet verwonderlijk zijn dat er in de onderzochte kranten veel geschreven wordt over de relatie tussen China en Nederland. Relatief gezien is er in de Telegraaf het meest te vinden over de relatie tussen beide landen, maar ook in het NRC wordt er veel aandacht aan besteed. In de Volkskrant zijn minder artikelen te vinden die de betrekkingen tussen China en Nederland beschrijven (zie grafiek 1 t/m 6).

In de Telegraaf van 1986 worden veel artikelen gepubliceerd over Nederlandse bedrijven die zaken doen in China. Wat opvalt is dat veel van de artikelen zich richten op de Nederlandse bedrijven en het baat dat zij kunnen hebben bij de samenwerking met China. Vaak worden de economische omstandigheden in China nauwelijks meegenomen in het verhaal, en ook het voordeel dat China kan hebben bij deze samenwerking komt vaak niet aan bod. Zo verschijnt er een uitgebreid artikel over de investeringen van Philips in China. Hoewel er veel aandacht wordt besteed aan wat Philips in China verkoopt en over de concurrentie van Japanse fabrikanten, wordt er nauwelijks aandacht besteed aan ontwikkelingen in China zelf. Het enige wat er gezegd wordt is dat ze een sterke opkomst van China als afzetmarkt verwachten, maar dat het huidige deviezentekort voor een zekere stilstand op zakelijk gebied zorgt.⁷⁹ In het NRC verschijnen ook veel artikelen over Nederlandse bedrijven die een samenwerking met de Volksrepubliek aan gaan. Hoewel ze vaak wat korter en zakelijker zijn ligt de focus is hier niet alleen op de Nederlandse bedrijven, er is ook aandacht voor de voordelen die het China biedt. De achtergrond waarom deze producten of diensten nodig zijn in China zijn komt vaker aan bod. Er wordt bijvoorbeeld in een kort artikel over een Haags bedrijf dat een computer fabriek gaat bouwen wel vermeld dat het voor China belangrijk is haar kennisachterstand in te halen.⁸⁰ Dit is weer tekenend voor het verschil tussen De Telegraaf en het NRC. De Telegraaf is vooral op Nederland gericht terwijl er bij het NRC een grote interesse in het buitenland bestaat.

In alle drie de kranten verschijnen artikelen over de zogenaamde China rage in Nederland. Volgens deze artikelen is China op het moment erg populair in Nederland en dit is te zien aan de China dagen die worden georganiseerd in het Tropenmuseum, de Teleac cursus Chinees op de televisie, de toename van het toerisme naar China en de grote interesse in de studie sinologie. Het NRC richt zich vooral op de serieuze zijde van deze China rage, en besteedt vooral aandacht aan de grote belangstelling in China binnen de academische wereld. Ook probeert deze krant te achterhalen waar deze China rage nu echt vandaan komt.⁸¹ De Volkskrant publiceert artikelen over alle uitingen van de China rage, maar is de enige die zich in deze artikelen uitlaat over het onrecht dat de Chinezen aangedaan is. In een artikel over de Teleac cursus wordt er ingegaan op het boek over de Chinese cultuur die bij deze cursus hoort. Dit boek wordt bekritiseerd omdat het geneigd is zich bij Peking's visie aan te sluiten als het om discutabele onderwerpen gaat. Hiermee worden de misstanden die voortkwamen uit bijvoorbeeld de Grote Sprong Voorwaarts behoorlijk geminimaliseerd.⁸² De linkse achtergrond van dit dagblad is wederom zichtbaar. Van de drie

---

⁷⁹ Klaas Steenhuis, 'Enkele miljarden omzet in 1991, Philips optimistisch over kansen in China', *De Telegraaf* (Singapore 22-01-1986).

⁸⁰ Redactie, 'Haagse ormer begint in China, *NRC Handelsblad* (Rotterdam 14-05-1986).

⁸¹ Margriet van Lith, 'Grote belangstelling voor studentenuitwisseling en reizen naar het koninkrijk van het midden ; Chinezen willen alles weten, maar niet alles vertellen', *NRC Handelsblad* (06-12-1986).

⁸² Daan Bronkhorst, 'Boek bij serie schildert beleid regime China mooi af, Duizenden mensen schrijven zich in voor Teleac-cursus Chinees', *de Volkskrant* (31-01-1986).

kranten besteedt De Telegraaf het minste aandacht aan de China rage op zich, er verschijnt maar één artikel dat zowel de Teleac cursus als de China dagen in het Tropenmuseum beschrijft. Toch komt deze China hausse wel naar voren in De Telegraaf. Zo verschijnt er een artikel over dat 1986 het jaar van de tijger is, wordt er geschreven over de Shanghai afdeling van de Beijenkorf, wordt het verblijf van het Chinese staatscircus in Nederland op de voet gevolgd en verschijnen er uitgebreide reportages over Nederlandse kinderen die op bezoek zijn in China voor een violistenconcours. Bovendien kan de populariteit van China in Nederland verklaren waarom De Telegraaf de enige krant is die in 1986 meer artikelen over China publiceert dan in 1992, terwijl er in dat laatste jaar meer nieuws over China was. Met haar gerichtheid op de Nederlandse samenleving is het voor De Telegraaf logisch om meer over China te schrijven als er onder de Nederlandse bevolking een grotere interesse in de Volksrepubliek bestaat.

In 1992 is de duikbotenkwestie het onderwerp dat in alle drie de kranten het meeste aan bod komt wanneer er geschreven wordt over de relatie tussen Nederland en China. Om de artikelen over deze kwestie goed te kunnen begrijpen zal eerst uitgelegd worden wat de duikbotenkwestie precies inhoudt. In 1992 moet de regering besluiten of ze een exportvergunning verlenen aan de Rotterdamse scheepswerf RDM voor het leveren van duikboten aan Taiwan. Hier ontstaat in de Tweede Kamer een hevige discussie over. Aan de ene kant zal deze levering goed zijn voor de Nederlandse economie en werkgelegenheid, ook omdat Taiwan nog meer orders in het verschiet heeft staan. Aan de andere kant zal het kunnen leiden tot grote problemen voor de bilaterale betrekkingen met China. Een eerdere levering van Nederlandse duikboten aan Taiwan heeft in 1981 geleid tot een flinke deuk in de diplomatieke betrekkingen met China, Nederland is toen tot het niveau van zaakgelastigde verlaagd. In 1984 zijn de betrekkingen weer hersteld op het niveau van ambassadeurs. Er is toen door beide landen een verklaring getekend waarin Nederland beloofd geen militaire goederen meer te leveren aan Taiwan en de Volksrepubliek de handelspositie van Nederland in China zal verbeteren. De toename van de export van Nederland naar China is sindsdien echter tegengevallen, en vanaf 1985 is de export zelfs gedaald. De regering besluit uiteindelijk om de exportvergunning te weigeren als China de economische betrekkingen met Nederland daadwerkelijk intensiveert aan de hand van concrete orders. Om dit te bereiken brengt een Nederlandse handelsmissie onder leiding van minister Andriessen in april 1992 een bezoek aan China. Andriessen komt terug met 1,8 miljard aan orders. Hoewel dit binnen de Kamer vragen oproept over de hardheid van deze orders, besluit de regering definitief van de levering van de duikboten af te zien.

In zowel De Telegraaf als het NRC wordt de duikbotendiscussie in de tweede kamer op de voet gevolgd. In deze kranten is merkbaar dat de discussie ook leeft onder de Nederlandse bevolking, er verschijnen regelmatig ingezonden brieven van lezers over de duikbotenkwestie. In het NRC verschijnen de meeste artikelen met een duidelijke opinie welke afweging Nederland zou moeten maken. In deze stukken wordt de situatie in China en Taiwan vaak meegenomen als reden waarom er wel of niet voor de levering van de duikboten gekozen moet worden. Het NRC is meerstemmig in de zin dat er artikelen verschijnen die voor de levering en tegen de levering zijn. Zo verschijnt er een artikel waar duidelijk voor de levering aan Taiwan wordt gekozen. Eén van de argumenten van de auteur is dat er voor Taiwan gekozen moet worden omdat dit land democratischer is dan China. Een ander argument dat gegeven wordt is dat Taiwan een belangrijkere en betrouwbaardere handelspartner is. De auteur beschrijft dat Nederland geen voorkeursbehandeling heeft gekregen, aangezien China zich niet aan haar afspraken heeft gehouden het handelsvolume met Nederland te vergroten en landen als de Verenigde Staten en

Frankrijk wel militaire goederen kunnen leveren aan Taiwan.⁸³ Van Kemenade beargumenteert dat Nederland geen militaire goederen moet leveren aan Taiwan. Hij stelt dat China DE groei economie is, terwijl de tijd van zeer hoge economische groei in Taiwan voorbij is. Hij is oprecht geïrriteerd door het feit dat mensen de economische toekomst van de Volksrepubliek betwijfelen: ‘Die Nederlandse navelstaarders, die hun ogen willen sluiten voor het gewicht van China in het Verre Oosten en in tien, vijftien jaar in de hele wereld, moeten het vliegtuig naar Hongkong pakken en langs de Chinese kust noordwaarts reizen. Zij kunnen dan zien en voelen waarom Japan zich zorgen maakt over zijn toekomst als nummer één.’⁸⁴ Verder beargumenteert Van Kemenade dat de verhouding tussen China en Taiwan aan het veranderen is, in economische opzicht raken de twee landen steeds meer met elkaar vervlochten. In het NRC van 1992 verschijnt ook een artikel van minister Andriessen zelf dat duidelijk dient om zijn pro-China politiek kracht bij te zetten. Andriessen is erg positief over de economische ontwikkeling van de Volksrepubliek, en spreekt uit dat China in 2010 de economische wereldmacht kan zijn als de huidige groei doorzet. Wat opvalt is dat de minister op een wel heel luchtige manier over gevoelige onderwerpen schrijft. Zo stelt hij dat de Chinezen de autoritaire overheid accepteren zolang deze maar rust en orde brengt. Verder schrijft hij over de heropvoedingskampen: ‘het systeem van her-educatie (een oude Chinese gewoonte) bij atypisch gedrag is hardvochtig, maar men legt zich erbij neer.’⁸⁵ Ook noemt hij China in etnisch en cultureel opzicht een homogeen land. Op deze manier schets hij een wel erg rooskleurig beeld van de Volksrepubliek, en zijn artikel roept dan ook reacties op van de lezers. Er wordt een ingezonden brief gepubliceerd waarin het stuk van Andriessen ‘een rechtstreekse vertaling van Chinese overheidspropaganda’⁸⁶ wordt genoemd. De auteur vindt het onbegrijpelijk dat de minister het dictatoriale regime in China probeert te legitimeren en de heropvoedingskampen zo gemakkelijk bagatelliseert. In een andere ingezonden brief wordt vooral kritiek uitgeoefend op het feit dat Andriessen China een homogeen land noemt, de auteur stelt dat ‘de nomaden in Binnen-Mongolië, de bananentelers in Yúnnán en de lama-priesters in Tibet zich [hier] waarschijnlijk niet [in] kunnen vinden’⁸⁷. De duikbotenkwestie heeft dus een discussie opgeroepen binnen het NRC. In deze discussie is de situatie in China erg belangrijk. Dit is ook te zien aan de ingezonden brieven, deze bekritisieren Andriessen immers omdat hij de omstandigheden in China niet correct weergeeft.

In De Telegraaf van 1992 bestaat ook een discussie over het wel of niet leveren van de duikboten. In deze krant wordt de situatie in China of Taiwan echter minder uitgebreid meegenomen dan in het NRC. Er verschijnt slechts één uitgebreid artikel over de economische situatie in China, voor de rest worden bijvoorbeeld de mensenrechten situatie in China of de betrouwbaarheid van Taiwan als handelspartner slechts in enkele zinnen aangehaald of helemaal niet meegenomen. In de artikelen met een duidelijke opinie over de duikbotenkwestie wordt vooral kritiek geleverd op het handelen van de Nederlandse regering. Zo wordt het kabinet verweten niet zelf een snelle en duidelijke beslissing te hebben gemaakt, maar het hebben laten aankomen op een publieke discussie. De auteur beargumenteert dat het uitstellen van het besluit de werkgelegenheid in Nederland niet ten goede komt.⁸⁸ Ook verschijnt er een stuk met de strekking dat het klaar moet zijn met het gezeur over de orders die de handelsmissie wel dan niet

---

⁸³ Onbekend, ‘Onderzeeërs en fokkers’, *NRC Handelsblad* (15-02-1992).

⁸⁴ Willem van Kemenade, ‘Simplistisch debat over China’, *NRC Handelsblad* (Peking 02-05-1992).

⁸⁵ J.E. Andriessen, ‘Nederland kan China niet zomaar laten lopen’, *NRC Handelsblad* (04-05-1992).

⁸⁶ J.M. Leopold, ‘Naïef’, *NRC Handelsblad* (07-05-1992).

⁸⁷ J. Wiedenhof, ‘China’, *NRC Handelsblad* (09-05-1992).

⁸⁸ Onbekend, ‘Rommeltje’, *De Telegraaf* (15-02-1992).

heeft voortgebracht. Volgens de auteur is het simpel, Nederland moet geen boodschap hebben aan uit een ver verleden afstammende politieke wrijving tussen China en Taiwan en gewoon met beide landen zaken doen.⁸⁹ Deze grotere gerichtheid op Nederland is ook zichtbaar in de ingezonden brieven die gepubliceerd worden in De Telegraaf. Twee nemen wel kort de situatie in China of Taiwan mee, maar de andere vier bekritisieren het Nederlandse kabinet of kijken alleen naar het directe economische belang voor Nederland. Zo beargumenteert een Telegraaf lezer dat de Nederlandse regering meer moed moet tonen.⁹⁰ Een ander stelt dat de Taiwan order goed is voor de Nederlandse economie en werkgelegenheid, en dat we een boos China dan maar op de koop toe moeten nemen.⁹¹ Er komt uit de ingezonden brieven wel een duidelijke voorkeur voor levering aan Taiwan naar voren.

In de Volkskrant van 1992 verschijnen de minste artikelen over de duikbotenkwesitie en ook de minste artikelen met een duidelijke opinie hierover. De artikelen waar wel duidelijk voor of tegen de levering wordt gekozen, lijken echter wel meer op die in het NRC in de zin dat de situatie in China en Taiwan wel meer worden meegenomen in de afweging.

In 1992 verschijnen in alle drie de kranten artikelen over een kunstveiling in Peking, de aanzet voor deze veiling is gegeven door de Nederlandse zakenman Peter Janssen. Deze artikelen benadrukken weer eens duidelijk het verschil tussen De Telegraaf enerzijds en de Volkskrant en het NRC anderzijds. In zowel De Telegraaf als het NRC verschijnt een interview met Peter Janssen. De Telegraaf richt zich in dit interview echter vooral op Peter Janssen zelf en wat hij allemaal in China gedaan heeft om uiteindelijk op het organiseren van deze veiling uit te komen. Er wordt vermeld dat deze veiling uniek is, maar waarom wordt niet duidelijk.⁹² In het NRC is veel minder aandacht voor de persoon Peter Janssen, maar wordt vooral de nadruk gelegd op waarom deze veiling uniek is en hoe dit past in de huidige situatie in China. Peter Janssen legt uit dat het tot nu toe altijd verboden was Chinees antiek of kunstwerken het land uit te voeren, terwijl er geen geld is om al het culturele erfgoed te conserveren. Bovendien is de illegale export van China's antiek enorm. Om dit tegen te gaan wordt nu de eerste legale kunstveiling voor buitenlanders gehouden, en het geld dat dit opbrengt kan weer worden geïnvesteerd in cultuurbehoud. Volgens Janssen past het toestaan van de kunstveiling in de nieuwe Open Deur politiek van China, waar meer economische en culturele vrijheid een belangrijk onderdeel van zijn.⁹³ In de Volkskrant verschijnt ook een uitgebreid artikel van Caroline Straathof over de kunstveiling. Dit artikel besteedt nog minder aandacht aan de rol van de Nederlandse zakenman, hij wordt alleen in de laatste alinea genoemd. Straathof grijpt eigenlijk de kunstveiling aan om een algemeen artikel te schrijven over de problemen omtrent China's kunstschaten te schrijven. Hier gaat ze uitvoerig in op China's schamele budget voor het in stand houden van haar culturele erfgoed en de gevoeligheid die de roof van kunstschaten door buitenlanders in China's geschiedenis hebben opgeroepen.⁹⁴ Het is weer overduidelijk dat De Telegraaf vooral gericht is op het eigen land en haar eigen bevolking, terwijl het NRC en de Volkskrant geïnteresseerd zijn wat het voor China betekent. Bovendien richt de Volkskrant zich wederom op onrecht, aangezien

---

⁸⁹ Onbekend, 'Miezerig', *De Telegraaf* (02-05-1992).

⁹⁰ H.C. de Bruijn, 'Moed', *De Telegraaf* (15-02-1992).

⁹¹ P. van Reisen, 'Taiwan-order', *De Telegraaf* (21-11-1992).

⁹² Ron Couwenhoven, 'Nederlander mag duizend jaar oude Chinese kunst veilen in Peking; China opent zijn geheime schatkamer', *De Telegraaf* (13-06-1992).

⁹³ Paul Steenhuis, 'Voor het eerst Internationale Chinese kunst- en antiekveiling in Peking; Chinese culturele rijkdom nu wel toegankelijk', *NRC Handelsblad* (20-08-1992).

⁹⁴ Caroline Straathof, 'Internationale veiling in Beijing moet kunstmokkel afremmen, China bewaakt zijn culturele erfgoed per fiets', *de Volkskrant* (Beijing 15-08-1992).

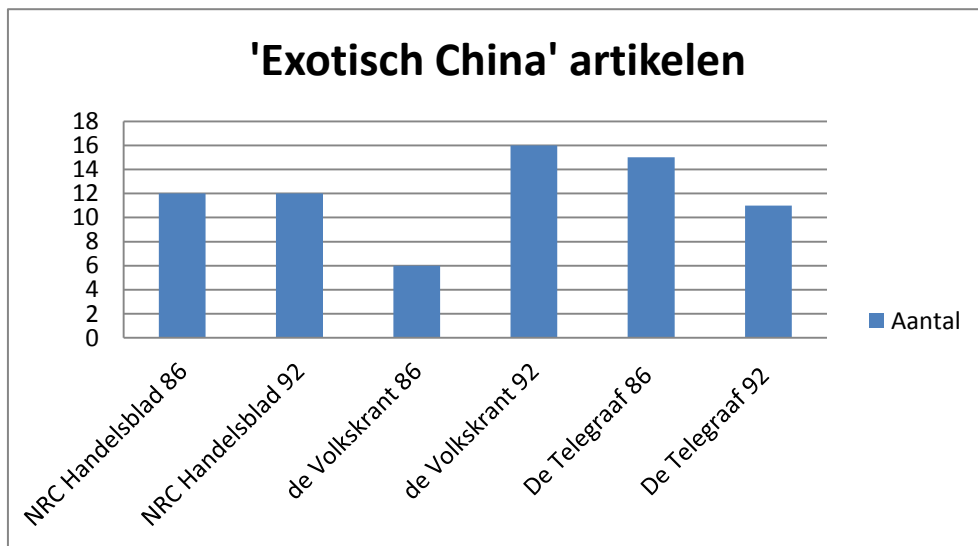
Straathof uitgebreid ingaat op de achtergrond van de politieke gevoeligheid omtrent China's culturele erfgoed.

Het Chinabeeld dat voortkomt uit de krantenartikelen over de relatie tussen China en Nederland geeft eigenlijk aan wat het overheersende Chinabeeld in als het gaat om de hervormingen en mensenrechten. Deze beelden komen het duidelijkst naar voren uit de artikelen over de duikbotenkwesitie, aangezien ze als argumenten worden aangehaald om wel of niet tot levering over te gaan. Aan de ene kant wordt China bewonderd om haar economische prestaties, en neergezet als de mogelijke toekomstige economische wereldmacht. Aan de andere kant bestaat ook het beeld van een wreed en autoritair China, waar democratie ver te zoeken is en de universele rechten van de mens aan de laars worden gelapt. Bovendien ontstaat er nu ook een beeld van een onbetrouwbaar China, een land dat zijn afspraken niet nakomt en bepaalde landen een voorkeursbehandeling geeft.

8. 'Gek China'

In dit hoofdstuk zal er gekeken worden naar in hoeverre China en haar bevolking worden weergegeven als 'anders' en exotisch. Er zal gelet worden op de stereotypen die in de krantenartikelen te vinden zijn. Ook zal er worden gekeken hoe het beeld van een 'gek China' wordt gecreëerd en of het oriëntalistisch is. De artikelen met een 'gek China' gehalte en die stereotypen bevatten zullen 'exotisch China' artikelen genoemd worden.

In alle onderzochte kranten zijn deze 'exotisch China' artikelen terug te vinden. Toch is het 'gek China' gehalte een stuk minder aanwezig dan verwacht. In alle kranten zijn per jaar slechts 6 tot 16 exotisch China artikelen te vinden, dit is erg weinig in vergelijking met het totaal aantal artikelen per jaar. De verwachting was dat het 'gek China' gehalte van De Telegraaf het hoogst zou zijn. Als het totaal aantal artikelen over China afgezet wordt tegen de 'exotische China' stukken bevat deze krant inderdaad de meeste van zulke artikelen. Toch is het een stuk minder dan verwacht en is het verschil met de twee andere kranten niet opzienbarend. Wat wel opvalt is dat de Volkskrant in 1992 veel meer 'exotisch China' artikelen publiceert dan in 1986. Dit komt overeen met wat Caroline Straathof heeft aangegeven in het interview. Hierin vertelt ze dat er in de jaren negentig de ontvankelijkheid voor stevigere stukken minder werd, wat ervoor zorgde dat er meer gekkigheid over China werd gepubliceerd.⁹⁵ Dat er in het NRC ongeveer evenveel 'exotische China' stukken te vinden zijn valt ook buiten de verwachtingen, het NRC is immers een serieuze en de meest academische krant (zie grafiek 7).

Grafiek 7

In alle drie de kranten zijn artikelen te vinden waarin denigrerend over Chinese leiders wordt gesproken. Zo wordt Deng Xiaoping in de Volkskrant een 'kleine ambteloze

⁹⁵ Interview Straathof.

bejaarde'⁹⁶ genoemd. Ook Van Kemenade laat zich enigszins neerbuigend uit over de Chinese leiders als hij de partijfunctionarissen die de toporganen moeten verlaten 'oud brandhout [dat] weggekapt'⁹⁷ wordt noemt. In *De Telegraaf* verschijnt een kort stukje over het bezoek van de Chinese partijleider Hu Yaobang aan Bonn. Hoewel dit een serieus stuk betreft, is de afbeelding die erbij geplaatst is wel behoorlijk denigrerend. Op de foto zijn Hu en Bondskanselier Helmut Kohl te zien, de grote Kohl staat echter helemaal over de kleine Chinese leider gebogen (zie afbeelding 1).⁹⁸ Zo zie je dat er met een afbeelding ook veel gesuggereerd kan worden. In zowel het NRC als de *Volkskrant* verschijnt een artikel over het CDA-kamerlid Mateman die de Chinese regering 'een paar bejaarde spleetogen' heeft genoemd. Dit is echter niet de stelling van de dagbladen zelf, en Mateman heeft dan ook spijt moeten betuigen voor deze uitspraak.⁹⁹ Toch geeft dit aan dat het spotten met de Chinese partijtop iets is wat regelmatig voorkomt.

Afbeelding 1

Afbeelding 2

Behalve de politici worden ook de communistische politieke praktijken belachelijk gemaakt. In zowel de *Volkskrant* als het NRC wordt er geschreven over de handleiding voor het omgaan met buitenlanders die de Chinese overheid heeft opgesteld. Zo beschrijft Straathof een aantal van de instructies waaronder: 'In het omgaan met buitenlanders is het noodzakelijk de vriendschap de bevorderen, vurige liefde voor het moederland en nationale integriteit ten toon te

⁹⁶ Redactie buitenland, 'Macht van kleine ambteloze bejaarde nog steeds onbetwist, 'Deng scheidsrechter in China's machtsspel'', *de Volkskrant* (21-10-1992).

⁹⁷ Willem van Kemenade, 'China's overgang naar de markteconomie ; Een deel van het oude brandhout is weggekapt uit de toporganen', *NRC Handelsblad* (Peking 20-10-1992).

⁹⁸ Onbekend, 'Chinese partijleider in Bonn', *De Telegraaf* (13-06-1986).

⁹⁹ Oa: Onbekend, 'CDA-kamerlid moet uitspraak over Chinese leiders ophelderen', *NRC Handelsblad* (Den Haag 04-04-1992).

spreiden, zich met zelfrespect te gedragen, hooghartig noch onderdanig...¹⁰⁰. Hoewel de instructies niet letterlijk belachelijk gemaakt worden geeft ‘enge buitenlander’ in de titel duidelijk de spottende ondertoon van het artikel weer. In de Volkskrant verschijnt ook een kort stukje over hoe de Chinezen effectenbeurzen proberen goed te praten. Dat dit gedaan wordt door in de media te vermelden dat Marx op de beurs van Londen speculeerde wordt ook weer duidelijk met een spottende ondertoon vermeld.¹⁰¹ Verder verschijnt in De Telegraaf een artikel over de toenadering van China tot Zuid-Korea, hier worden de praktijken van het communistische regime wederom belachelijk gemaakt. De auteur vermeldt dat het proces heel snel verlopen is, voor het bezoek van de Koreaanse minister van Buitenlandse Zaken was namelijk ‘geen tijd voor het organiseren van de gebruikelijke spontane volksvreugde’¹⁰². Dat een afbeelding een bepaalde boodschap over kan brengen wordt weer duidelijk bij een artikel over de uitkomst van de plenaire vergadering van het Centrale Comité van de CCP. Hoewel de inhoud van dit artikel geschreven door Van Kemenade erg serieus is, drijft de afbeelding wel een beetje de spot met het communistische partij. Er is namelijk een Chinese arbeider te zien die met een plumeau de neus van Stalin afstof op een enorm portret van de voormalige Sovjet leider (zie afbeelding 2). In het onderschrift wordt ook vermeld dat China nog maar een van de weinige communistische landen is die Stalins portret aan het publiek laat zien.¹⁰³

In de kranten wordt niet alleen de spot gedreven met de Chinese politiek, maar ook de bevolking wordt regelmatig als ‘die gekke Chinezen’ neergezet. Eén van de gekke gewoontes van het Chinese volk dat naar voren komt is het gestoorde enthousiasme. Zo wordt in De Telegraaf beschreven hoe Nederlandse standhouders tijdens een bloemenshow in Kanton belaagd worden door Chinezen die folders willen bemachtigen. De standhouders worden letterlijk over de tafel gesleurd en aan hun armen getrokken.¹⁰⁴ Ook wordt in alle kranten geschreven over de beleggersgekte die ontstaat in Shenzhen op de dag dat er opties voor aandelenemissies worden uitgegeven. De Chinezen probeerden zich een weg naar binnen te vechten bij de banken en commissionairshuizen, bij de gevechten is in ieder geval één man omgekomen. In de Volkskrant wordt vermeld ‘In China gaan mensen elkaar voor een treinkaartje te lijf, waarom dan niet voor een lot.’¹⁰⁵ De Chinezen worden ook een aantal keer als achterlijk neergezet of in ieder geval als een volk dat behoorlijk achterloopt op het Westen. Zo verschijnt er in het verslag vanuit China in het Stan Huygens Journaal een stuk over Chinese wijn. Thomas Lepeltak beschrijft dat hoewel sommige wijnen al van verassende kwaliteit zijn, de Chinezen nog niet weten hoe ze er mee om moeten gaan. Ze schenken de wijnen in borrelglasje en drinken het in één slok op, ook is de witte wijn vaak op kamertemperatuur.¹⁰⁶ In hetzelfde Journaal wordt ook aandacht besteed aan de fietsen in China. In dit stuk vertelt Lepeltak dat hij een aantal fietsongelukken heeft waargenomen en de auteur verbaast zich over het feit dat de Chinezen geen licht op hun fiets hebben. ‘Het is mij een raadsel dat de Chinezen die zeer bedacht zijn op veiligheid, de fietsers ‘s nachts als spoken door het land laten rijden.’¹⁰⁷ In sommige van

¹⁰⁰ Caroline Straathof, ‘Chinese handleiding tegen enge buitenlander’, *de Volkskrant* (11-04-1992).

¹⁰¹ Reuter, ‘Chinese krant: Marx speculeerde op de beurs’, *de Volkskrant* (Beijing 09-09-1992).

¹⁰² Ruud Kreutzer, ‘Toenadering Seoul en Peking isoleert Noord-Korea’, *De Telegraaf* (Tokio 23-07-1992).

¹⁰³ Willem van Kemenade, ‘Centraal Comité komt met ‘leidende principes’ voor ‘socialistische ethica’ ; Peking gaat bijeffecten hervormingen aanpakken, *NRC Handelsblad* (Peking 29-09-1986).

¹⁰⁴ Onbekend, ‘Kanton aan de Parelrivier’, door Waarnemer Journaal, *De Telegraaf* (11-04-1986).

¹⁰⁵ AP, Reuter, ‘Chinese regering in spoedberaad over rellen, Beurshandel Shenzhen stilgelegd’, *de Volkskrant* (Shenzhen 12-08-1992).

¹⁰⁶ Lepeltak, ‘De wijnen van China’.

¹⁰⁷ Lepeltak, ‘De onverlichte fietsen’.

de artikelen komt zelfs een soort barbaarsheid van het Chinese volk naar voren. Zo verschijnt er in het NRC een artikel over executies in het kader van de strijd tegen corruptie. In dit stuk wordt vermeld dat er op de executie van achttien ter dood veroordeelden 13.000 toeschouwers afkwamen die speciaal voor die gelegenheid in een overdekt stadion waren bijeengebracht. Verder geeft het artikel informatie over de hernieuwde anti-misdaadcampagne. Hoewel dit artikel zich onthoudt van commentaar blijkt uit de keuze van de titel wel waar de auteur de nadruk op wil leggen. De titel is namelijk: ‘Openbare executies trekken duizenden mensen in Peking’¹⁰⁸. Hiermee benadrukt de auteur een voor ons behoorlijk middeleeuws gebruik. Ook worden de Chinezen regelmatig als vies bestempeld, er wordt dan vaak gedoeld op het in het openbaar rochelen, spugen en boeren. Dit is iets wat duidelijk verschilt van de Westerse waarden van hygiëne. In de ironische column van Remco Campert komt dit duidelijk naar voren. ‘Dat zie je toch eigenlijk elders niet. Geheimzinnig land! ... Ook als ik naar buiten ga en men naar mij spuugt, maar dat schijnt om redenen van hygiëne te zijn. Wijs volk!’¹⁰⁹

De vieze spugende en boerende Chinees is een duidelijk stereotype. Uit de kranten komen ook andere stereotypen naar voren, één hiervan is dat Chinezen graag hond eten. Zo verschijnt er in De Telegraaf een artikel over een Chinees die zijn hond had meegenomen naar het badhuis om hem een goede wasbeurt te geven. Dit werd niet op prijs gesteld en de Chinees in kwestie is veroordeeld tot twee jaar heropvoeding door dwangarbeid. Het artikel eindigt met de zin: ‘Honden zijn populair in China, echter niet als huisdier, maar als gerecht.’¹¹⁰ Het NRC komt met een artikel over het vermiste hondje Soda van de gouverneur van Hongkong. Een Australische minister die in Hongkong op bezoek was grapte ‘dat Soda werd ontvoerd door Chinese agenten en door China's opperste leider Deng Xiaoping als hors d'oeuvre is verorberd’¹¹¹. Hoewel dit dus niet een uitspraak is van de krant zelf, heeft het NRC dit artikel wel geplaatst. Bovendien is de titel van het bericht ‘Hondje Soda door Deng verorberd’¹¹². Opvallend is dat dit artikel geschreven is door ‘onze correspondent’ en niet door Willem van Kemenade, al is hij hoogstwaarschijnlijk wel de schrijver. Het zou kunnen dat Van Kemenade liever niet direct zijn naam wilde verbinden aan een dergelijk sensationeel bericht. Als laatste wordt ook in het stukje over de bloemenshow in Kanton in De Telegraaf het eten van hond benadrukt. ‘Slechts de honden zijn geslacht en hangen aan haken. ... De Chinees gelooft dat het eten van honden- en slangenvlees hem warm houdt, want de Chinees heeft geen verwarming in huis.’¹¹³ In deze laatste zin komt ook een ander stereotype naar voren, namelijk de bijgelovigheid van het Chinese volk.

Het stereotype van Chinezen als bijgelovig is ook in andere artikelen te vinden. In het NRC verschijnt een artikel over de veiling van gelukstelefoonnummers. Hierin wordt vermeld dat er bij de bekendmaking van deze veiling ruim duizend Chinese zakenlieden interesse hebben getoond in deze nummers. Elk nummer moet minstens 9000 dollar opbrengen, maar dat zien de Chinese zakenmensen als een prima investering. Het artikel meldt: ‘Voor de communistische revolutie in 1949 was de verkoop van geluksnummers heel gebruikelijk in China. Er is een geval bekend van een taxibedrijf, volgens de krant Xinmin, die in het pre-communistische China alle concurrenten versloeg omdat het een gelukstelefoonnummer had, dat graag werd gebeld door

---

¹⁰⁸ Onbekend, ‘Openbare executies’.

¹⁰⁹ Remco Campert, ‘China’, *De Volkskrant* (04-12-1986).

¹¹⁰ UPI, ‘Dwangarbeid voor Chinees met schone hond’, *De Telegraaf* (Peking 04-04-1986).

¹¹¹ Onze correspondent, ‘“Hondje Soda door Deng verorberd”’, *NRC Handelsblad* (Peking, 11-11-1992).

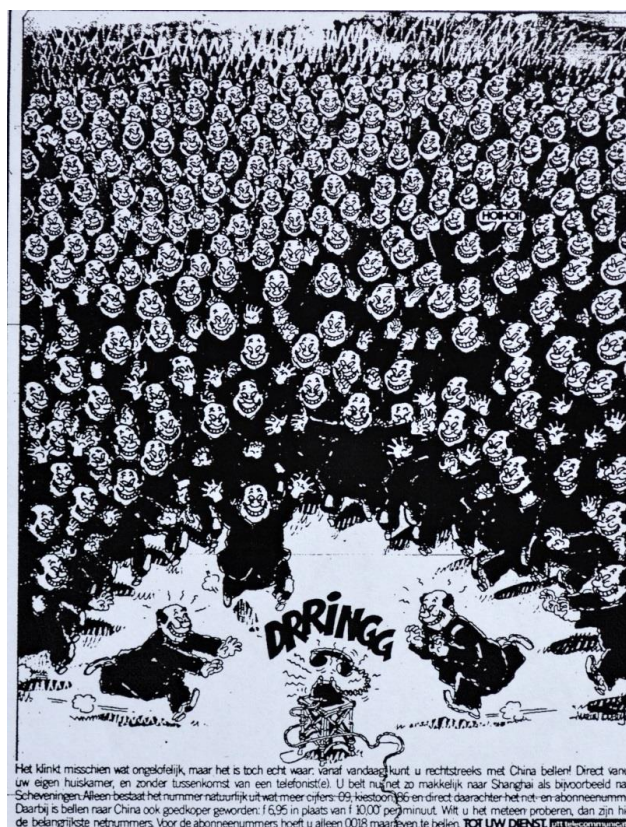
¹¹² Ibidem.

¹¹³ Onbekend, ‘Kanton aan de Parelrivier’.

klanten.¹¹⁴ Ook Van Kemenade haalt de bijgelovigheid van Chinezen aan. In een artikel over het overlijden van de weduwe van de vroegere partijleider Zhou Enlai geeft Van Kemenade aan dat dit al de vierde prominente revolutionaire veteraan is die overlijdt dit jaar. Hierover schrijft hij: ‘De snelle opeenvolging van sterfgevallen wordt door tot bijgeloof neigende Chinezen opgevat als de wil des hemels.’¹¹⁵

In alle drie de kranten verschijnt in 1986 regelmatig een advertentie van de PTT over goedkoper bellen naar China. Bij deze advertentie hoort een afbeelding die ook zeker een stereotype van de Chinees neerzet. Op de afbeelding is namelijk een grote horde Chinezen in Mao-pak te zien die op een telefoon afrennen, de Chinezen zien er allemaal hetzelfde uit (zie afbeelding 3). In De Telegraaf verschijnt een artikel over deze advertentie, hierin wordt vermeld dat deze advertentie in China als zeer kwetsend ervaren is. De Chinezen stellen het niet op prijs dat de bevolking als een eenheidsworst wordt neergezet en ook hebben ze grote bezwaren tegen het Mao-pak. Deze laatste generalisatie probeert China met haar moderniseringspolitiek juist te bevechten.¹¹⁶ Dat dit artikel juist in De Telegraaf verschijnt is verwonderlijk. De krant waarvan te verwachten was dat ze de meeste artikelen met stereotypen zou bevatten is juist de enige die een advertentie die alle Chinezen over één kam scheert aan de kaak stelt.

Afbeelding 3

¹¹⁴ UPI, ‘Shanghai veilt geluksnummer voor telefoon aan zakenlieden’, *NRC Handelsblad* (Beijing 27-03-1992).

¹¹⁵ Willem van Kemenade, ‘DENG YINGCHAO 1904-1992; Middelmatig vrouwtje’, *NRC Handelsblad* (Peking 13-07-1992).

¹¹⁶ Medewerker, ‘China lacht niet om PTT-grap’, *De Telegraaf* (Peking 27-09-1986).

De minachting voor de Chinese leiders en hun communistische beleid, de gekke Chinezen met hun gestoorde enthousiasme en achterlijke gebruiken en de stereotypen van het hond eten, de bijgelovigheid en het Mao-pak zijn allemaal voorbeelden van exoticisme. Het zijn allemaal zaken die duidelijk verschillen van wat als normaal wordt beschouwd in de Westerse samenleving. Toch zijn ze niet allemaal oriëntalistisch. Een belangrijke voorwaarde is dat het beeld dat uit de stukken voortkomt bewust gecreëerd is. Dit komt het duidelijkst naar voren bij de minachtende uitspraken over de bejaarde Chinese leiders, het stukje over de beleggersgekte, Remco Campert's stuk over de spugende Chinezen en het artikel over de man die dwangarbeid krijgt voor het wassen van zijn hond. In deze artikelen wordt duidelijk de spot gedreven met de 'andersheid' van de Chinezen. Het artikel over de openbare executies roept misschien bij de lezer het idee op dat dit een behoorlijk middeleeuws gebruik is, maar uit het artikel blijkt niet dat dit het de intentie was China als achterlijk neer te zetten. Dit is dus geen oriëntalisme. Bij de meeste andere stukken is het minder duidelijk wat precies de intentie van de auteur is, toch bevatten de meeste wel oriëntalistische elementen. De auteurs formuleren vaak niet expliciet dat ze deze zaken abnormaal vinden, afkeuren of minderwaardig vinden. Toch impliceren de onderliggende toon, titels en/of afbeeldingen dit wel. De oriëntalistische voorbeelden uit dit hoofdstuk beschrijven China als anders in negatieve zin. In deze stukken is dan ook nog steeds een soort van superioriteitsidee te vinden ten opzichte van China. Behalve dit superioriteitsidee, wat in de tijd van het imperialisme veelvuldig naar voren kwam bij de beschrijving van China, komen ook een aantal van de specifieke beelden die gecreëerd worden overeen met het Chinabeeld uit het verleden. Het stereotype van de Chinezen als bijgelovig is al in zestiende-eeuwse geschriften vermeld. Verder is het beeld van een achterlijk en barbaars China vooral tijdens de imperialistische periode terug te vinden. Let wel het aantal artikelen die China op een negatieve wijze exotiseren is erg klein in vergelijking met het totaal aantal artikelen over China.

Nu duidelijk is in welke mate de kranten nog het beeld scheppen van een exotisch China, en ook de beeldvorming over de hervormingen, mensenrechtenrelatie en de relatie met Nederland uiteen zijn gezet, wordt het tijd te gaan kijken wie het Chinabeeld precies bepaalde. Dit zal dan ook het onderwerp zijn van het volgende hoofdstuk. Bovendien zal hier ook gekeken worden in hoeverre Chinezen zelf aan het woord komen.

9. Wie bepaalt het Chinabeeld

In het NRC is het duidelijk dat het Chinabeeld voor het overgrote deel bepaald werd door Willem van Kemenade. Zoals de NRC correspondent zelf aangeeft, hij was mister China. Er bestond een blind vertrouwen in wat hij over de Volksrepubliek schreef, en binnen de krant durfde niemand hem tegen te spreken. Hoewel er wel eens verzoeken kwamen vanuit de redacties van verschillende rubrieken of hij iets over China kon schrijven, bepaalde Van Kemenade zelf wat hij schreef. Willem van Kemenade vertelt dat in de twintig jaar dat hij als NRC correspondent gewerkt heeft slechts twee van zijn artikelen uit het dagblad geweerd zijn. Volgens hem was dit niet omdat er iets mis was met zijn stukken, maar omdat de persoon die de artikelen tegen hield op zijn baan uit was.¹¹⁷ Van Kemenade was niet de enige die over China schreef binnen het NRC, zo verschenen er regelmatig berichten overgenomen van persbureaus. Deze persbureau artikelen bestaan echter vooral uit korte en zakelijke stukken. Verder waren de artikelen die de relatie met Nederland beschreven vaak afkomstig van andere NRC medewerkers, dit is logisch aangezien zij in Nederland verkeerden. Bovendien verschenen er ook wel eens artikelen van anderen die ook vanuit China geschreven waren. Zoals het artikel van minister Andriessen, een aantal stukjes van de VPRO medewerker Roel van Broekhoven en een artikel van Carolijn Visser. Hoewel deze stukken wel redelijk uitgebreid waren en vaak opinie bevatten werden ze toch niet heel bepalend voor het Chinabeeld, aangezien het aantal vanuit China geschreven artikelen door anderen in het niet vielen bij het enorm aantal stukken geschreven door Van Kemenade.

Het NRC is van de drie onderzochte kranten de krant die de meeste ruimte biedt voor een Chinese stem. Willem van Kemenade laat regelmatig de Chinezen zelf aan het woord in zijn artikelen. Allereerst citeert hij vaak uitspraken van hoge partijfunctionarissen, dit is logisch aangezien zij het beleid bepalen en uitdragen. In Van Kemenade's stukken zijn echter ook reacties van de 'gewone' Chinezen te vinden, vooral in de reportages die de NRC correspondent maakt over de verschillende gebieden die hij in China bezoekt komt de bevolking aan het woord. Zo maakt Van Kemenade in 1986 een reportage over het bezoek aan de oom van zijn Chinese vrouw in Yumen in Noordwest-China. In deze reportage komen veel Chinezen aan het woord, zowel ambtenaren als de aangetrouwde oom en neven van de correspondent. Deze regio wordt door de Van Kemenade beschreven als een onderontwikkelde regio waar het communisme nog duidelijk merkbaar is en dit wordt door de Chinezen bevestigd. Zo beschrijft zijn neef: 'Julie hebben je lot voor het grootste deel zelf in handen. Over ons lot wordt over anderen beschikt.'¹¹⁸ In zowel 1986 als 1992 bezoekt Van Kemenade de provincie Xinjiang, ook in deze reportages komen zowel ambtenaren als de bevolking aan het woord. Omdat dit een provincie is waar veel minderheden wonen worden uitspraken van Chinezen maar ook van bijvoorbeeld Pakistanen, Russen en Oeigoeren meegenomen. Uit deze uitspraken komt duidelijk naar voren dat de verschillende minderheden de Chinese overheersing betreuren. Regelmatig worden er gevoelens van haat en afgunst uitgesproken, niet alleen tegen de Han Chinezen maar ook ten opzichte van andere minderheidsgroepen.¹¹⁹ Aan de andere kant wordt het onafhankelijkheidsstreven van de verschillende bevolkingsgroepen behoorlijk afgezwakt. Zo zegt een Oeigoer: 'Het leven is hier

---

¹¹⁷ Interview Van Kemenade.

¹¹⁸ Willem van Kemenade, 'Na 50 jaar is oom Luan's strijd voor een volle maag eindelijk voorbij', *NRC Handelsblad* (Yumen 24-09-1986).

¹¹⁹ Willem van Kemenade's series over het Westen van China (1986: 21-10, 23-10, 25-10, 29-10) en (1992: 27-01, 08-02, 12-02, 15-02).

niet slecht. We hebben goed te eten, gaan goed gekleed en onze huizen zijn warm. Ons enige probleem is dat er hier te veel kitaiski's [Chinezen] zijn.¹²⁰ Een Oezbeek antwoordt op de vraag of hij misschien terug zou willen keren, dat hij bang is dat Oezbekistan erg conservatief zal worden: 'In dat geval wil ik niet terug, want ik ben een vrijdenkende moslim en wil elke avond mijn biertje drinken. China is niet in alle opzichten een leuk land, maar je kunt er zoveel bier krijgen als je wilt.'¹²¹ Ook in een artikel van Carolijn Visser over de ontwikkeling van het eiland Shamian (onderdeel van Kanton) komt de bevolking veelvuldig aan het woord. De uitspraken van de Chinezen benadrukken de strekking van het artikel, de hervormingen in China hebben een grote impact maar lang niet iedereen kan daarvan profiteren. Een arme fietsenmaker vertelt: 'Het is moeilijk om iemand te vinden die met hem wil trouwen omdat hij als fietsenmaker niet veel aanzien heeft.'¹²² Aan het eind van artikel komen ook een tweetal studenten uit Xiamen aan het woord: 'Alles is veranderd'... 'Studenten willen een goede baan, daar praten we veel over. Verder willen we een *comfortable life*.'¹²³ Visser beschrijft dat deze studenten op zondag graag naar het centrum gaan om etalages te kijken, maar geld om iets te kopen hebben ze (nog) niet. De studente verzucht: 'Zoveel sieraden, kleren, televisies'... 'De verlichte reclames. It's *Paradise!*'¹²⁴

Dat het Chinese volk een stem krijgt in het NRC, heeft een grote invloed op het beeld van China en haar bevolking. China wordt minder vreemd omdat veel van de uitspraken van het Chinese volk erg herkenbaar zullen zijn voor Nederlanders. Uit de gesprekken met de Chinezen en minderheden komt naar voren dat het ook maar normale mensen zijn. Mensen die zelf hun toekomst willen bepalen en het liefst een comfortabel leven leiden. Mensen die graag willen trouwen en een gezin stichten. Mensen die wel van een biertje houden.

Caroline Straathof was erg belangrijk voor het Chinabeeld in de Volkskrant, maar zij had minder invloed op de beeldvorming dan Willem van Kemenade bij het NRC. Allereerst omdat ze in 1986 nog niet als correspondent werkzaam was. Het beeld werd toen vooral bepaald door persbureaus en door de redactie buitenland. De artikelen van eigen maak kwamen vooral van Joris Cammelbeeck. In 1992 was Caroline Straathof wel van groot belang, maar de artikelen afkomstig van The New York Times en persbureaus namen nog steeds een belangrijke plaats in. Zoals al in het hoofdstuk over de mensenrechten te lezen was, werden er uitgebreide en opiniërende artikelen overgenomen van The New York Times. Wat opvalt is dat ook de berichten overgenomen van persbureaus regelmatig opinie bevatten, bovendien waren ze vaak uitgebreider en minder zakelijk dan bij het NRC. Caroline Straathof heeft in het interview aangegeven dat ze denkt dat de Volkskrant redactie een grotere invloed had op de beeldvorming over China dan zij zelf. Dit komt doordat de redactie de plaats van een artikel in de krant bepaalde, maar ook doordat zij de berichten van de bronnen buiten de Volkskrant uitkozen en plaatsten. Straathof heeft ook aangegeven dat zij regelmatig door de redactie gewezen werd op interessante ontwikkelingen in China. Ze heeft aangegeven dat het vaak moeilijk was om correcte informatie over gebeurtenissen te verzamelen, aangezien in China veel informatie werd achtergehouden of verdraaid terwijl in het buitenland wel de juiste informatie beschikbaar was.¹²⁵ Wat dat betreft zat Van Kemenade in hetzelfde schuitje als Straathof. Toch is het

---

¹²⁰ Willem van Kemenade, "'Xingjiang is mooi en de bevolking is gelukkig'; Het gist aan de rand van China', *NRC Handelsblad* (08-02-1992).

¹²¹ *Ibidem*.

¹²² Carolijn Visser, 'De culturele restauratie', *NRC Handelsblad* (29-11-1986).

¹²³ *Ibidem*.

¹²⁴ *Ibidem*.

¹²⁵ Interview Straathof.

denkbaar dat hij door zijn vele jaren ervaring in de regio een uitgebreid netwerk had opgebouwd, waardoor hij makkelijker aan informatie kon komen. Een andere mogelijkheid is dat Van Kemenade, met zijn sinologische achtergrond en jaren ervaring, de Chinese taal beter beheerste waardoor hij beter in staat was informatie te verzamelen. Straathof begon pas een jaar voordat ze naar China ging aan Chinees en in de beginjaren als correspondent nam ze veel Chinese les. Maar pas in de loop der jaren groeide bij haar het gevoel het Chinees beter te beheersen.¹²⁶ Behalve Straathof waren er binnen de Volkskrant ook anderen die over China schreven, net als bij het NRC is dit vooral bij de relatie tussen China en Nederland het geval. Maar ook op andere gebieden verschenen er wel eens artikelen van andere Volkskrant journalisten.

In de Volkskrant van 1992 komen de Chinezen veel vaker aan het woord dan in 1986. Dit is niet verbazingwekkend aangezien er pas in 1992 een correspondent ter plaatse was. In 1986 worden Chinezen wel eens aan het woord gelaten in artikelen afkomstig van The New York Times of overgenomen van persbureaus. Maar dit is slechts in enkele artikelen het geval. In 1992 wordt de stem van de Chinees veel duidelijker gehoord in de Volkskrant. Wat opvalt is dat de Chinese stem in de Volkskrant vaker op zichzelf staat, terwijl deze in het NRC dient om de strekking van het artikel te bevestigen. In de Volkskrant verschijnen vaker interviews met Chinezen of worden hele artikelen geschreven door mensen afkomstig uit de Volksrepubliek. Meestal zijn deze artikelen mensenrechten gerelateerd. Zo interviewt Straathof de toneelregisseur en voormalig vice-minister van cultuur Ying Ruocheng. In dit interview betoogt Ying dat China steeds vrijer aan het worden is op cultureel gebied.¹²⁷ Ook verschijnt er een artikel van een Chinees die een document uit de Lingyuan-gevangenis heeft gesmokkeld. In dit artikel wordt beschreven hoe verschillende gevangenen op gruwelijke wijze fysiek en geestelijk mishandeld worden. De auteur roept de lezer op: ‘Sluit uw ogen niet voor wat er met hen gebeurt’¹²⁸. Verder verschijnt er een artikel van Wan Runnan, voorzitter van de Federatie voor democratisch China de overkoepelende organisatie voor dissidenten in ballingschap. In dit artikel uit Wan vertrouwen in de toekomst van China: ‘In China voltrekt zich op het moment een ‘vreemdzame evolutie’ die zal uitmonden in democratisering en economische liberalisering’.¹²⁹ Verder geeft de auteur aan dat het van essentieel belang is ‘dat Chinezen van buiten China en de westerse landen China wat mensenrechten betreft onder druk zetten’¹³⁰. Niet alle artikelen waar Chinezen aan het woord komen zijn mensenrechten gerelateerd. Zo verschijnt er bijvoorbeeld een artikel van Straathof over de Chinese ondernemster An Zhizheng. In dit artikel komen duidelijk de problemen van privé ondernemingen in China naar voren. Zo zegt An over haar werknemers: ‘Sommige staan nog onder invloed van de Culturele Revolutie. Ze leveren voortdurend strijd met het management, want ze denken dat we voormalig landheren en kapitalisten zijn.’¹³¹ Bovendien neemt Straathof uitspraken van overheidsfunctionarissen en de bevolking mee in een aantal van haar andere artikelen, al gebeurt dit beduidend minder dan bij de stukken van Willem van Kemenade.

Hoewel dus ook in de Volkskrant van 1992 Chinezen regelmatig aan het woord worden gelaten worden, roept dit wel een ander beeld op dan bij het NRC. In het NRC komt de stem van

---

¹²⁶ Interview Straathof.

¹²⁷ Caroline Straathof, ‘Chinese kunstenaars optimistisch over Deng Xiaopings “nieuwe lente”, ‘Anti-links’ betekent voor Beijing meer creatieve vrijheid’, *de Volkskrant* (Beijing 17-04-1992).

¹²⁸ Bai Yong, ‘Chinese heropvoeders kijkt niet op een dode meer of minder’, *de Volkskrant* (10-09-1992).

¹²⁹ Wan Runnan, ‘Hongkong breidt zich als een inktvlek over China uit’, *de Volkskrant* (12-06-1992).

¹³⁰ Ibidem.

¹³¹ Caroline Straathof, ‘‘Ik moest relaties te vriend houden met cadeautjes en geld’, Ondernemer An Zhizheng tracht te overleven in staatseconomie’, *de Volkskrant* (Beijing 10-10-1992).

het gewone volk beter naar voren en hun uitspraken benadrukken dat zij ook maar normale mensen zijn. In de Volkskrant krijgen Chinezen wel de gelegenheid meer te zeggen, aangezien er hele artikelen aan één persoon worden geweid. De Chinezen die aan het woord komen zijn echter vaak geen gewone Chinezen, maar politici, dissidenten of andere belangrijke personen. Zij willen een bepaalde boodschap uitdragen met wat zij te zeggen hebben. In de Volkskrant komt eigenlijk vooral de idealistische Chinees aan het woord.

Bij De Telegraaf was geen correspondent in China aanwezig, het Chinabeeld in deze krant werd dus ook niet voor een groot deel door één persoon bepaald. Artikelen over de relatie van Nederland en China werden vaak door eigen journalisten geschreven, maar wie dit waren wisselde sterk. Enkele artikelen over ontwikkelingen in China zelf of over China's internationale betrekkingen werden ook door Telegraaf medewerkers geschreven. Deze werden vaak geschreven door de Japan correspondent, in 1986 was dit Lambert van Beers en in 1992 Ruud Kreutzer. Opvallend is dat de societyrubriek het Stan Huygens Journaal regelmatig over China schreef. Niet alleen tijdens de reis door China, maar ook over de Chinese keuken of over een feestje met hoge Chinese gasten. Toch is het overgrote deel van de berichten over China afkomstig van persbureaus, dit waren vaak slechts korte en zakelijke artikelen. Regelmatig was het China nieuws zelfs weggestopt in de rubriek globaal, waar de ontwikkelingen in slechts enkele zinnen beschreven werd. Wat er in China gebeurde was niet zo belangrijk voor De Telegraaf.

In De Telegraaf komen de Chinezen nauwelijks aan het woord, er was immers geen correspondent aanwezig en er werden ook geen uitgebreide artikelen overgenomen van persbureaus. De Chinese stem komt af en toe naar voren in het Stan Huygens Journaal. In het verslag dat Thomas Lepeltak van de Chinareis gemaakt heeft, komt een enkele keer een Chinees aan het woord. Zo wordt er over de tijd van de Culturele Revolutie verschillende Chinezen geciteerd. Onder andere de gids in Kanton: 'Hetzelfde gebeurde als je de telefoon opnam. Eerst Heil Mao dan pas je eigen naam. We waren gek. Dit mag nooit meer voorkomen.'¹³² Ook in 1992 verschijnen er in het Stan Huygen Journaal wel eens uitspraken van Chinezen die dan te gast zijn op een of ander diner waar Thomas Lepeltak ook is. Meestal is dit de Chinese ambassadeur Wang Qingyu. Hij zegt bijvoorbeeld over de afspraak dat Nederland geen militaire goederen zal leveren aan Taiwan: 'Die afspraak is voor onbepaalde tijd.'¹³³ Hoewel er dus een enkele keer een Chinees aan het woord gelaten wordt in De Telegraaf, voegen deze uitspraken weinig toe. De stem van de Chinezen is nauwelijks hoorbaar in de krant. Hierdoor blijft China en haar volk in De Telegraaf het meest ver, vreemd en exotisch.

---

¹³² Thomas Lepeltak, 'Na de culturele revolutie', Stan Huygens Journaal, *De Telegraaf* (03-10-1986).

¹³³ Thomas Lepeltak, "'Afspraak voor altijd'", Stan Huygens Journaal, *De Telegraaf* (18-02-1992).

10. Conclusie

In de voorgaande hoofdstukken zijn een groot aantal artikelen meegenomen om te kijken hoe China in de drie verschillende kranten wordt neergezet. Uit deze hoofdstukken is naar voren gekomen dat er geen eenduidig beeld van de Volksrepubliek bestaat. Op het gebied van de hervormingen bestaat een andere beeldvorming dan over de mensenrechtensituatie. Uit het hoofdstuk over de relatie tussen China en Nederland komt naar voren wat het overheersende Chinabeeld is als het om hervormingen en mensenrechten gaat. Aan de ene kant wordt China bewonderd om haar economische prestaties, en neergezet als een mogelijke toekomstige economische wereldmacht. Aan de andere kant bestaat ook het beeld van een wreed en autoritair China, waar het slecht gesteld is met de mensenrechten en democratie ver te zoeken is. Dat China geprezen wordt voor haar economische prestaties is niets nieuws, dit is al in Marco Polo's geschriften terug te vinden. Ook het beeld van een wreed China is terug te vinden in de Chinabeelden uit het verleden, vooral tijdens het imperialisme kwam deze wreedheid vaak aan bod. Deze beelden bestonden echter vaak niet tegelijk met elkaar, ze werden in ieder geval niet door dezelfde personen of groepen gecreëerd. Je ziet nu dus eigenlijk verschillende oude Chinabeelden naast elkaar bestaan. De beeldvorming is echter niet zo zwart wit als er gekeken wordt naar de artikelen die de hervormingen of mensenrechten als onderwerp hebben, in ieder geval niet in het NRC en de Volkskrant. In het NRC bestaat het meest genuanceerde beeld over de hervormingen, zowel de economische prestaties als problemen worden uitvoerig behandeld, en bewondering wordt nauwelijks uitgesproken. Ook in de Volkskrant bestaat een genuanceerder beeld, vooral in 1992 wordt veel aandacht besteed aan de schaduwzijde van de hervormingen. De hervormingen in het algemeen worden vaak nog wel positief beoordeeld, maar door de problemen en negatieve gevolgen wordt het beeld toch een stuk minder rooskleurig. Ook met betrekking tot mensenrechten is het beeld niet zo eenzijdig. Hoewel er vooral in 1992 veel negatieve artikelen over de mensenrechtensituatie in China verschijnen, zijn er ook positieve artikelen te vinden. Vooral in de Volkskrant worden meerdere malen artikelen gepubliceerd die vermelden dat er in China steeds meer culturele en intellectuele vrijheid is.

Uit het hoofdstuk 'Het Westerse Chinabeeld door de eeuwen heen' komt naar voren dat het Chinabeeld vaak sterk beïnvloed werd door ontwikkelingen in het Westen. In dit onderzoek is gekeken of hier nog wat van terug te vinden is in de krantenartikelen. Er kan geconcludeerd worden dat het wel het geval is, al is het lang niet zo extreem als vroeger. Zoals verwacht heeft de val van het communisme in Europa duidelijk invloed gehad op de manier waarop er over China wordt geschreven. Deze gebeurtenis heeft het vertrouwen in dit staatssysteem dusdanig aangetast dat er ook anders naar het communistische regime in China gekeken wordt. Pas in 1992 wordt er aan de toekomst van dit regime getwijfeld of wordt het einde van de CCP voorspeld, in 1986 zijn zulke uitspraken nog nergens te vinden. Dat de situatie in Nederland ook enige invloed heeft gehad is te zien aan de no-nonsense houding die in sommige artikelen terug te vinden is. Deze no-nonsense mentaliteit komt naar voren in de zakelijkheid van de artikelen, maar ook in de houding dat er veel geoorloofd is om de hervormingen in China een succes te maken. Opvallend is dat deze zakelijkheid sterker terug te vinden is in 1986 dan in 1992. Dit komt niet overeen met het Nederlandse tijdsbeeld, want dan zouden de artikelen uit 1986 meer engagement moeten bevatten. Maar duidelijke opinie en engagement komt juist in 1992 meer voor. Hier is te zien dat de gebeurtenissen in de Wereld en China, de val van het communisme en de gewelddadige onderdrukking van de studentenprotesten, meer invloed hebben gehad op het Chinabeeld dan

ontwikkelingen in Nederland. Ook van de problemen waar Nederland mee te maken had is geen invloed op de beeldvorming terug te vinden. Bij bijvoorbeeld artikelen over massaontslagen in China zou een andere reactie verwacht kunnen worden door de grote werkeloosheid in Nederland, maar dit is niet het geval.

Er is echter ook een andere manier waarop de situatie in Nederland invloed uitoefent op het Chinabeeld. In het hoofdstuk 'Gek China' zijn verschillende voorbeelden genoemd waar China als 'anders' en exotisch wordt neergezet. Maar, zulke voorbeelden, als het eten van hond wordt alleen vreemd gevonden omdat het duidelijk verschilt van wat als normaal wordt beschouwd in de Westerse/Nederlandse samenleving. Wanneer het beeld van de 'andersheid' van China bewust wordt gecreëerd is het oriëntalistisch. In 'Gek China' brengen de oriëntalistische stukken vooral een negatief beeld van China voort. Er zijn hier dan ook onderdelen van het imperialistische Chinabeeld terug te vinden. Maar oriëntalisme hoeft niet altijd voor een negatieve beeldvorming te zorgen en het komt ook, in een andere vorm en mindere mate, in andere hoofdstukken van deze scriptie naar voren. Het is niet te voorkomen dat een andere samenleving als een spiegel van de eigen samenleving wordt gebruikt. Schrijvers kunnen zich namelijk nooit helemaal ontdoen van hun culturele normen en waarden. In het geval van China zie je dit terug in de positieve beoordeling van de hervormingen en de negatieve houding ten opzichte van de mensenrechten in de Volksrepubliek. Als China hervormingen doorvoert die de Chinese economie kapitalistischer maken vindt er in het Westen herkenning plaats. China gaat zo meer op het Westen lijken, en dit wordt over het algemeen positief ontvangen. Maar op het gebied van mensenrechten wijkt China af van de Westerse standaard. In het Westen wordt veel waarde gehecht aan democratie, individuele vrijheid om uit te komen voor politieke en religieuze overtuigingen en een rechtvaardig rechtssysteem. Dat deze zaken in China niet aanwezig of niet vanzelfsprekend zijn wordt door het Westen veroordeeld. Uit de artikelen over de duikbotenkwesitie komt heel duidelijk naar voren dat het positieve beeld van de economische hervormingen en het negatieve beeld van de mensenrechten bewust wordt gecreëerd. Dit beeld wordt namelijk gebruikt als argument om wel of niet tot levering van de duikboten over te gaan. Schrijvers die menen dat er niet aan Taiwan geleverd moet worden schetsen het beeld van China als DE groei-economie. Maar auteurs die menen dat er wel tot levering moet worden overgegaan benadrukken de slechte mensenrechtensituatie in de Volksrepubliek en hiermee dus het wrede China. Dit is duidelijk een vorm van oriëntalisme aangezien beide groepen auteurs bewust een positief of negatief beeld schetsen om een bepaald doel willen bereiken. Dit betekent overigens niet dat het beeld dat geschetst wordt onjuist hoeft te zijn.

Wat het duidelijkst naar voren gekomen is uit dit onderzoek zijn de verschillen in de manier waarop het NRC, de Volkskrant en De Telegraaf over China schrijven. Op zich voldoen de verschillen grotendeels aan de verwachtingen vooraf. In het NRC zijn de meeste artikelen over China te vinden en er is vooral aandacht voor hard en serieus nieuws. Er verschijnen veel uitgebreide artikelen over politieke en economische ontwikkelingen. Aangezien veel van deze artikelen geschreven zijn door een China-kenner is het academische gehalte van deze artikelen hoog in de zin dat ontwikkelingen van alle kanten belicht worden. Van Kemenade's artikelen zijn erg genuanceerd en hij blijft vaak zakelijk in zijn stukken. In de Volkskrant wordt ook veel geschreven over de Volksrepubliek. Ook in de deze krant is aandacht voor serieuze ontwikkelingen, maar de berichten zijn vaak iets minder genuanceerd dan in het NRC. De Volkskrant houdt de politieke ontwikkelingen in China minder nauwlettend in de gaten en Caroline Straathof beschikt niet over dezelfde academische China kennis als Van Kemenade. Wat het meest opvalt is dat er in de Volkskrant nog veel van de linkse achtergrond van de krant te merken is. Voor 1986 was dit wel te verwachten, maar ook in 1992 is dit nog duidelijk het geval.

De Volkskrant besteedt de meeste aandacht aan mensenrechten en onrechtvaardigheid in de Chinese samenleving. Dit is ook merkbaar in artikelen waar mensenrechten niet het hoofonderwerp zijn. Hierdoor is er in De Volkskrant meer engagement aanwezig dan in het NRC. De Telegraaf besteedt, zoals verwacht, het minste aandacht aan China. De Telegraaf is niet erg geïnteresseerd in ontwikkelingen in China zelf. Echter zodra Nederland betrokken is bij deze ontwikkelingen is het wel interessant. Deze krant besteedt relatief gezien dan ook de meeste aandacht aan de relatie tussen China en Nederland. Ook binnen deze artikelen ligt de focus vooral op wat het voor Nederland betekent om met China samen te werken. Dit is een duidelijk verschil met het NRC waar vaak wel aandacht wordt besteed aan de Chinese situatie. De gerichtheid op Nederland van De Telegraaf komt dus duidelijk naar voren. Wanneer er wel echt over China wordt geschreven is het vaak kort en bondig en/of door iemand geschreven die weinig kennis heeft over de Volksrepubliek. Hierdoor is het Chinabeeld van De Telegraaf het minst genuanceerd. Hoewel deze verschillen tussen de kranten voor een groot deel te voorzien waren komen ze wel heel vaak en duidelijk naar voren. De verschillen zijn niet alleen merkbaar bij de onderwerpkeuze van artikelen over China, maar ook in de artikelen zelf. In sommige gevallen komen deze verschillen zelfs naar voren in artikelen over hetzelfde onderwerp die in alle drie de kranten te vinden zijn. Dat de verschillen zo vaak naar voren zouden komen lag niet in de lijn der verwachtingen.

Uit het onderzoek zijn ook een stuk opmerkelijke resultaten naar voren gekomen die vooraf niet te voorzien waren. Wat heel duidelijk is geworden, is dat de positie van een correspondent van groot belang is voor het Chinabeeld. In 1992 hebben zowel het NRC als de Volkskrant een correspondent in China. Maar Willem van Kemenade heeft een grotere invloed op het Chinabeeld dan Caroline Straathof. Bij de Volkskrant heeft de redactie meer in te brengen door artikelen van anderen te plaatsen en door onderwerpen aan te dragen waar over geschreven kan worden. In deze zin is er bij de Volkskrant een grotere invloed van Nederland merkbaar dan bij het NRC. Van Kemenade bepaalt helemaal zelf wat hij schrijft. Hij is mister China en niemand durft tegen hem in te gaan. Bovendien worden er bij het NRC minder uitgebreide artikelen van anderen geplaatst. Het is opmerkelijk dat bij de krant die het meest academisch lijkt, het Chinabeeld grotendeels door één persoon bepaald wordt. Hierdoor is er weinig ruimte voor discussie en dit is helemaal niet wetenschappelijk. Ook op de academische vaardigheden van de NRC correspondent is wel wat aan te merken. Tijdens het interview lijkt Van Kemenade moeite te hebben met zelfreflectie. Hij blijft maar verhalen vertellen over gebeurtenissen in China, maar praat niet graag over zijn houding ten opzichte van de Volksrepubliek. Het komt over alsof hij van mening is dat alles wat hij schrijft de absolute waarheid is. Dat het NRC als een intellectuele krant wordt gezien ligt niet alleen aan de kwaliteit van de artikelen, maar ook aan het hoge opleidings- en inkomensniveau van het lezerspubliek. Het is een paradox dat juist deze 'elite' krant de meeste ruimte biedt voor de stem van de gewone Chinese bevolking. Door gewone Chinezen aan het woord te laten komen ze uit het NRC het meest naar voren als normale mensen en de gewone man is nu juist een Telegraaf onderwerp. De uitspraken van de Chinese bevolking dienen bij het NRC echter wel om de strekking van het artikel te bevestigen. Bij de Volkskrant staat de Chinese stem vaker op zichzelf en komen er Chinezen aan het woord die een bepaalde boodschap over willen brengen. Dit laatste past bij het linkse karakter van de krant aangezien de boodschap vaak mensenrechten gerelateerd is. Maar binnen de beschrijving van de mensenrechten in de Volkskrant is wel een paradox aanwezig. Deze krant geeft namelijk zowel het meest positieve als het meest negatieve beeld van de mensenrechten in China. De mensenrechten komen in De Telegraaf niet uitgebreid aan bod, hierdoor komt er uit deze krant al een positiever beeld van de Volksrepubliek naar voren. Maar ook over de hervormingen ontstaat

een uitermate positief beeld in De Telegraaf, vooral in 1986. Juist doordat er veel korte en ongenueanceerde stukken worden gepubliceerd is er weinig plaats om ook de problemen en negatieve gevolgen van de hervormingen te belichten. Bovendien laat Thomas Lepeltak zich behoorlijk verleiden door de Chinese propaganda tijdens zijn China reis. Hoewel er in de verslagen van deze reis exoticisme te vinden is, valt het 'Gek China' gehalte van De Telegraaf erg mee. Het aantal artikelen die China exotiseren of waar oriëntalisme in terug te vinden is, is niet veel hoger dan bij de andere twee kranten. De Telegraaf is zelfs de enige krant waar oriëntalisme aan de kaak wordt gesteld. Echter doordat er in De Telegraaf bijna nooit Chinezen aan het woord komen, blijft China in deze krant wel het meest ver, vreemd en exotisch.

Uit deze scriptie is duidelijk gebleken dat er veel verschillende elementen zijn die het Chinabeeld in kranten beïnvloeden. In de voorgaande hoofdstukken en alinea's is geprobeerd deze verschillende factoren zo goed mogelijk uiteen te zetten. De beeldvorming in kranten is van een andere orde dan beeldvorming in (wetenschappelijke) literatuur. Bij kranten heb je namelijk te maken met verschillende auteurs, een redactie en worden ontwikkelingen van dag tot dag gevolgd. Bovendien zijn kranten vooral bedoeld om de lezer te informeren. Ze schrijven niet naar een bepaald doel toe, zoals in wetenschappelijke literatuur wel het geval is. Het Chinabeeld dat uit de dagbladen naar voren komt is hierdoor een stuk minder bewust gecreëerd. Toch zullen kranten wel een belangrijk aandeel hebben in het Chinabeeld, aangezien ze door een relatief groot deel van de bevolking gelezen worden. Hierdoor kan deze scriptie een bijdrage leveren aan het onderzoek naar het Westerse/Nederlandse Chinabeeld. Maar deze scriptie geeft ook inzicht in beeldvorming in kranten in het algemeen.

Bibliografie

Primaire bronnen

Interview Caroline Straathof (Amsterdam 12-03-2013).

Interview Willem van Kemenade via Skype, (Haarlem-Beijing 04-04-2012).

Krantenartikelen

Andriessen, J.E., 'Nederland kan China niet zomaar laten lopen', *NRC Handelsblad* (04-05-1992).

AP, 'Chinese cultuur-minister gaat voor vrije woord', *de Volkskrant* (Peking 29-07-1986).

AP, Reuter, 'Chinese regering in spoedberaad over rellen, Beurshandel Shenzhen stilgelegd', *de Volkskrant* (Shenzhen 12-08-1992).

Beers, Lambert van, 'Tien jaar na dood Mao ; Grote roerganger nu vergeten man', *De Telegraaf* (Tokio 11-09-1986).

Bode, Emile, 'Handelsmissie ziet veel kansen voor bedrijfsleven, China wordt binnenkort economische grootmacht', *De Telegraaf* (Peking 01-05-1992).

Bronkhorst, Daan, 'Boek bij serie schildert beleid regime China mooi af, Duizenden mensen schrijven zich in voor Teleac-cursus Chinees', *de Volkskrant* (31-01-1986).

Bruijn, H.C. de, 'Moed', *De Telegraaf* (15-02-1992).

Cammelbeeck, Joris, 'Boeren spelen iets te gretig in op kansen die vrije markt biedt ; China heeft buik vol van "ijzeren rijstkom"', *de Volkskrant* (Amsterdam 05-03-1986).

Cammelbeeck, Joris, 'Onder Deng bestaat de "stinkende negende categorie" niet meer ; Chinees bewind herstelt "hersenerkers" in ere', *de Volkskrant* (11-04-1986).

Cammelbeeck, Joris, 'Ongewenste neven-effecten remmen hervorming stedelijke economie, Ware koopwoede neemt bezit van Chinezen', *de Volkskrant* (Amsterdam 06-03-1986).

Cammelbeeck, Joris, 'Schrijver Gu Hua: Donkere periode is nu gelukkig voorbij; "Verandering in China is niet meer te stuiten"', *de Volkskrant* (Amsterdam 05-06-1986).

Campert, Remco, 'China', *De Volkskrant* (04-12-1986).

Couwenhoven, Ron, 'Nederlander mag duizend jaar oude Chinese kunst veilen in Peking; China opent zijn geheime schatkamer', *De Telegraaf* (13-06-1992).

Dijk, Theo van, 'Grote behoefte aan westerse marketing-kennis : China opent dienstensector voor buitenlandse bedrijven', *De Telegraaf* (Hong Kong 12-12-1992).

Kemenade, Willem van, 'Arm Chinees eiland plotseling in de ban van modernisering', *NRC Handelsblad* (Haikou 29-07-1992).

Kemenade, Willem van, 'Centraal Comité komt met 'leidende principes' voor 'socialistische ethica' ; Peking gaat bijeffecten hervormingen aanpakken', *NRC Handelsblad* (Peking 29-09-1986).

Kemenade, Willem van, 'China: "Wees moediger met hervormingen"', *NRC Handelsblad* (Peking 24-04-1992).

Kemenade, Willem van, 'China's overgang naar de markteconomie ; Een deel van het oude brandhout is weggekapt uit de toporganen', *NRC Handelsblad* (Peking 20-10-1992).

Kemenade, Willem van, 'Chinees congres voor verandering', *NRC Handelsblad* (Peking 23-09-1992).

Kemenade, Willem van, 'Chinese stad Wenzhou herbergt vooral nijvere geldvergaarders', *NRC Handelsblad* (Wenzhou 08-08-1992).

Kemenade, Willem van, 'De pogingen van 'sterke man' Deng Xiaoping om de almacht van de partij in te tomen stranden op sabotage van hoge en lage partijbansen; Brandpunt van hervormingsproces in China verschuift naar politiek', *NRC Handelsblad*, (Peking, 30 augustus 1986).

Kemenade, Willem van, 'DENG YINGCHAO 1904-1992; Middelmatig vrouwtje', *NRC Handelsblad* (Peking 13-07-1992).

Kemenade, Willem van, 'Hongkong is de moeder van alle draken', *NRC Handelsblad* (24-04-1992).

Kemenade, Willem van, 'Na 50 jaar is oom Luan's strijd voor een volle maag eindelijk voorbij', *NRC Handelsblad* (Yumen, 24-09-1986).

Kemenade, Willem van, 'Of Chinese communisme einde van de eeuw haalt is zeer de vraag; In China heerst repressieve stabiliteit, maar geenszins stagnatie', *NRC Handelsblad* (Peking 08-01-1992).

Kemenade, Willem van, ''Rechtse' schrijver in China wordt nu minister', *NRC Handelsblad* (Hongkong 24-04-1986).

Kemenade, Willem van, 'Simplistisch debat over China', *NRC Handelsblad* (Peking 02-05-1992).

Kemenade, Willem van, '"Xingjiang is mooi en de bevolking is gelukkig'; Het gist aan de rand

van China', *NRC Handelsblad* (08-02-1992).

Kreuzer, Ruud, 'Afwezige Deng groot man op Chinees partijcongres', *De Telegraaf* (Peking 13-10-1992).

Kreutzer, Ruud, 'Toenadering Seoul en Peking isoleert Noord-Korea', *De Telegraaf* (Tokio 23-07-1992).

Kristof, Nicholas D., vertaling Rien Verhoef, 'Een natuurramp kan genoeg zijn om de Chinese leiders ten val te brengen ; Het hemelse mandaat loopt ten einde', *de Volkskrant* (The New York Times) (01-11-1992).

Leopold, J.M., 'Naïef', *NRC Handelsblad* (07-05-1992).

Lepeltak, Thomas, "'Afspraak voor altijd'", Stan Huygens Journaal, *De Telegraaf* (18-02-1992).

Lepeltak, Thomas, 'Bankier in China', Stan Huygens Journaal, *De Telegraaf* (30-09-1986).

Lepeltak, Thomas, 'De overlichte fietsen', Stan Huygens Journaal, *De Telegraaf* (02-10-1986).

Lepeltak, Thomas, 'De wijnen van China', Stan Huygens Journaal, *De Telegraaf* (02-10-1986).

Lepeltak, Thomas, 'De wilden van het zuiden', Stan Huygens Journaal, *De Telegraaf* (04-10-1986).

Lepeltak, Thomas, 'In Sjanghai gebeurt alles eerder', Stan Huygens Journaal, *De Telegraaf* (02-10-1986).

Lepeltak, Thomas, 'Na de culturele revolutie', Stan Huygens Journaal, *De Telegraaf* (03-10-1986).

Lepeltak, Thomas, 'Rondkijken in Sjanghai', Stan Huygens Journaal, *De Telegraaf* (03-10-1986).

Lepeltak, Thomas, 'Slechts één kind', Stan Huygens Journaal, *De Telegraaf* (01-10-1986).

Lith, Margriet van, 'Grote belangstelling voor studentenuitwisseling en reizen naar het koninkrijk van het midden ; Chinezen willen alles weten, maar niet alles vertellen', *NRC Handelsblad* (06-12-1986).

Medewerker, 'China lacht niet om PTT-grap', *De Telegraaf* (Peking 27-09-1986).

Medewerker, 'Politieke delinquenten merken niks van liberalisering ; Gevangenen China zuchten onder oud regime', *de Volkskrant* (Amsterdam, 22-09-1986).

New York Times-dienst, 'Chinese Lech Walesa de ergste nachtmerrie van regering in Beijing, Han Dongfang vecht voor onafhankelijke vakbeweging', *de Volkskrant* (Beijing, 17-04-1992).

Onbekend, 'CDA-kamerlid moet uitspraak over Chinese leiders ophelderen', *NRC Handelsblad* (Den Haag 04-04-1992).

Onbekend, 'Chinese partijleider in Bonn', *De Telegraaf* (13-06-1986).

Onbekend, 'Kanton aan de Parelrivier', door Waarnemer Journaal, *De Telegraaf* (11-04-1986).

Onbekend, 'Miezerig', *De Telegraaf* (02-05-1992).

Onbekend, 'Onderzeeërs en fokkers', *NRC Handelsblad* (15-02-1992).

Onbekend, 'Openbare executies trekken duizenden mensen in Peking', *NRC Handelsblad* (Peking 22-01-1986).

Onbekend, 'Rommeltje', *De Telegraaf* (15-02-1992).

Onze correspondent, "'Hondje Soda door Deng verorberd'", *NRC Handelsblad* (Peking, 11-11-1992).

Redactie, 'Haagse ormer begint in China', *NRC Handelsblad* (Rotterdam 14-05-1986).

Redactie buitenland, 'Macht van kleine ambteloze bejaarde nog steeds onbetwist, 'Deng scheidsrechter in China's machtsspel'', *de Volkskrant* (21-10-1992).

Reisen, P. van, 'Taiwan-order', *De Telegraaf* (21-11-1992).

Scott, Ann, 'Culturele Revolutie doet nog altijd pijn', *NRC Handelsblad* (Peking, 21-06-1986).

Steenhuis, Klaas, 'Enkele miljarden omzet in 1991, Philips optimistisch over kansen in China', *De Telegraaf* (Singapore 22-01-1986).

Steenhuis, Paul, 'Voor het eerst Internationale Chinese kunst- en antiekveiling in Peking; Chinese culturele rijkdom nu wel toegankelijk', *NRC Handelsblad* (Rotterdam 20-08-1992).

Straathof, Caroline, 'Activisten van Beijngse Lente willen economische hervormingen van Deng Xiaoping niet in de waagschaal stellen ; Chinese studenten herdenken 4 juni 1989 in alle rust' *de Volkskrant* (Beijing 05-06-1992).

Straathof, Caroline, 'Afgelegen Westchinese provincie merkt niets van de hervormingen ; Geïsoleerd Qinghai is blijven steken in de jaren zestig', *de Volkskrant* (Beijing, 02-06-1992).

Straathof, Caroline, 'Chinese handleiding tegen enge buitenlander', *de Volkskrant* (11-04-1992).

Straathof, Caroline, 'Chinese kunstenaars optimistisch over Deng Xiaopings "nieuwe lente", 'Anti-links' betekent voor Beijing meer creatieve vrijheid'', *de Volkskrant* (Beijing 17-04-1992).

Straathof, Caroline, 'Deng-aanhang bindt strijd aan met ultra-conservatieve linksen', *de Volkskrant* (Beijing 21-03-1992).

Straathof, Caroline, 'Ik moest relaties te vriend houden met cadeautjes en geld', Ondernemer An Zhizheng tracht te overleven in staatseconomie', *de Volkskrant* (Beijing 10-10-1992).

Straathof, Caroline, 'Internationale veiling in Beijing moet kunstsmokkel afremmen, China bewaakt zijn culturele erfgoed per fiets', *de Volkskrant* (Beijing 15-08-1992).

Straathof, Caroline, 'Starre Noorden veel minder hervormingsgezind dan Zuiden van China ; Deng zoekt in de provincie steun voor economische hervormingen', *de Volkskrant* (Shenyang, 04-31-1992).

Straathof, Caroline, 'Zieke Deng heeft nog grote plannen', *de Volkskrant* (22-12-1992).

UPI, 'Dwangarbeid voor Chinees met schone hond', *De Telegraaf* (Peking 04-04-1986).

UPI, 'Shanghai veilt geluksnummer voor telefoon aan zakenlieden', *NRC Handelsblad* (Beijing 27-03-1992).

Visser, Carolijn, 'De culturele restauratie', *NRC Handelsblad* (29-11-1986).

Wiedenhof, J., 'China', *NRC Handelsblad* (09-05-1992).

Yong, Bai, 'Chinese heropvoeders kijkt niet op een dode meer of minder', *de Volkskrant* (10-09-1992).

Reuter, 'Chinese krant: Marx speculeerde op de beurs', *de Volkskrant* (Beijing 09-09-1992).

Runnan, Wan, 'Hongkong breidt zich als een inktvlek over China uit', *de Volkskrant* (12-06-1992).

Secundaire bronnen

Literatuur

Chong, Woei-Lien, *China in verandering : Balans en toekomst van de hervormingen* (Almere 2008).

Hoeven, Pien van der, *Het succes van een kwaliteitskrant : De ontstaansgeschiedenis van NRC Handelsblad* (Amsterdam 2012).

Huang, Yasheng, *Capitalism with Chinese Characteristics : Entrepreneurship and the State* (Cambridge 2008).

Judt, Tony (vert. Hanneke Bos en Wybrand Scheffer), *Na de oorlog, Een geschiedenis van*

Europa sinds 1945 (Amsterdam 2006).

Mackerras, Colin, *Western images of China* (Hong Kong 1989).

Mitter, Rana, *Modern China : A Very Short Introduction* (Oxford 2008).

Mooij, Annet, *Dag in dag uit : Een journalistieke geschiedenis van de Volkskrant vanaf 1980* (Amsterdam 2011).

Palmer, R.R., Joel Colton en Lloyd Kramer, *A History of the Modern World* (New York 2007).

Pos, Arie, "Het Paviljoen van Porselein : Nederlandse Literaire Chinoiserie en het Westerse Beeld van China (1250-2007)", ongepubliceerd, (Proefschrift Universiteit Leiden 2008).

Rooy, Piet de, *Republiek van rivaliteiten : Nederland sinds 1813* (Haarlem 2005).

Saich, Tony, 'The Fourteenth Party Congress: A Programme for Authoritarian Rule' *The China Quarterly* 132 (1992) 1136-1160.

Saïd, Edward W., *Orientalism : Western Conceptions of the Orient* (New York 1978).

Turpijn, Jouke, *80's dilemma : Nederland in de jaren tachtig* (Amsterdam 2011).

Vree, Frank van, *De metamorfose van een dagblad : Een journalistieke geschiedenis van de Volkskrant* (Amsterdam 1996).

Vries, Geert de, *Nederland verandert : Sociale problemen in de jaren tachtig en negentig* (Amsterdam 1992).

Wolf, Mariëtte, *Het geheim van de Telegraaf* (Amsterdam 2009).

Zhao, Suisheng, 'Deng Xiaoping's Southern Tour: Elite Politics in Post-Tiananmen China', *Asian Survey* 33 (1993) 739-756.

Internetbronnen

Kemenade, Willem van, 'About me', *Willem van Kemenade*,
<http://www.willemvk.org/about.php>, geraadpleegd op 14-04-2013.

Onbekend, 'Caroline Straathof', *PerspeXo*,
http://www.perspexo.com/perspexo_profiel2a.cfm?medewerker=4, geraadpleegd op 14-04-2013

Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 'Kabinet-Lubbers I (1982-1986)',
Parlement en Politiek,
http://www.parlement.com/id/vh8lnhronvw5/kabinet_lubbers_i_1982_1986, geraadpleegd op 09-01-2013.

Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 'Cijfers kabinet-Lubbers I (1982-1986)', *Parlement en Politiek*,
http://www.parlement.com/id/vh8lnhronvw5/kabinet_lubbers_i_1982_1986, geraadpleegd op 09-01-2013.

Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 'Kabinet-Lubbers II (1986-1989)', *Parlement en Politiek*,
http://www.parlement.com/id/vh8lnhronvw4/kabinet_lubbers_ii_1986_1989, geraadpleegd op 11-01-2013.

Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 'Cijfers kabinet-Lubbers II (1986-1989)', *Parlement en Politiek*,
http://www.parlement.com/id/vhteo7c8ahzk/cijfers_kabinet_lubbers_ii_1986_1989, geraadpleegd op 11-01-2013.

Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 'Kabinet-Lubbers III (1989-1994)', *Parlement en Politiek*,
http://www.parlement.com/id/vh8lnhronvw3/kabinet_lubbers_iii_1989_1994, geraadpleegd op 11-01-2013.

Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 'Cijfers kabinet-Lubbers III (1989-1994)', *Parlement en Politiek*,
http://www.parlement.com/id/vhteoalsfhl/cijfers_kabinet_lubbers_iii_1989_1994, geraadpleegd op 11-01-2013.

Appendix

In deze appendix wil ik nader ingaan op de interviews die ik heb afgenomen bij Caroline Straathof en Willem van Kemenade. Ik zal hier niet uitgebreid ingaan op wat de voormalige correspondenten allemaal verteld hebben. De voor het onderzoek relevante antwoorden op mijn vragen zijn in de hoofdstukken van deze scriptie meegenomen. Wel zal ik toelichten hoe ik te werk ben gegaan en hoe de interviews verlopen zijn.

Aan beide correspondenten heb ik de volgende vragen gesteld:

1. Waar kwam uw interesse voor China vandaan, en hoe bent u correspondent in China geworden?
2. Hoe ging het correspondentschap in China te werk? Bepaalde u helemaal zelf wanneer en welke artikelen u schreef, of kwamen ze vanuit Nederland met bepaalde verzoeken voor artikelen? Zijn alle artikelen die u geschreven heeft gepubliceerd?
3. Waar haalde u uw informatie vandaan?
4. Wat waren de redenen om af te reizen naar een bepaalde plek om hier verslag van te doen?
5. Denkt u dat de val van het communisme in Europa een grote invloed heeft gehad op de manier waarop er over China geschreven wordt? Denkt u dat u zelf anders over China en de toekomst van de CCP bent gaan denken?
6. Denk u dat bepaalde ontwikkelingen en het politieke klimaat in Nederland invloed hebben gehad op de manier waarop u over China schreef of dat u hierdoor bijvoorbeeld andere onderwerpen behandelde?
7. Heeft de onderdrukking van de studentenprotesten in 1989 uw houding ten opzichte van China veranderd?
8. Hoe ziet u de verhouding van de Volkskrant/NRC tot het NRC/Volkskrant en de Telegraaf? Bent u op de hoogte wat er in deze kranten geschreven werd over China, zo ja heeft u hier een mening over. Was u wel eens in contact met andere China correspondenten zoals Willem van Kemenade/Caroline Straathof?
9. Wat zijn uw ideeën over het beeld van China in de Nederlandse media en in Nederland in het algemeen?

Caroline Straathof heb ik de volgende vraag gesteld:

- Het is mij opgevallen dat de Volkskrant meer aandacht besteedt aan mensenrechten en misstanden dan de andere kranten (gevangenis, dissidenten, onderdrukking minderheden) maar ook in positieve zin (grotere culturele vrijheid). Bent u zich hier bewust van? Waarom

denkt u dat dit zo is (achtergrond Volkskrant)?

Ik heb Caroline Straathof in persoon kunnen spreken. Het interview met de voormalig Volkskrant correspondentte verliep goed. Ze heeft veel van mijn vragen duidelijk beantwoord. Ze begreep volgens mij goed waar ik naartoe wilde met mijn scriptie. Ze vertelde heel eerlijk over haar ervaringen als China correspondent, zo was ze ook heel open over de problemen waar ze mee te maken heeft gehad in China. Ook sprak Straathof makkelijk over haar houding ten opzichte van China. Ze vertelde duidelijk welke gebeurtenissen haar houding hebben beïnvloed. Ook kwam uit het interview goed naar voren wat de verhouding tussen haar en de redactie was.

Willem van Kemenade heb ik de volgende vragen gesteld:

8. Hoe heeft u de zuidelijke toer van Deng Xiaoping ervaren? Zag u in dat dit een grote verandering te weeg zou brengen? (Het idee voor deze vraag kwam voort uit het interview met Straathof.)

9. In 1992 bezoekt u de stad Wenzhou. Het probleem van deze stad beschrijft u als volgt: 'Primitief kapitalisme met zware arbeid tegen uiterst lage lonen tiert hier weliger dan waar ook en de concentratie van rijkdom in handen van enkelen is spectaculair. Ontwikkeling en modernisering van de samenleving als geheel is er echter nauwelijks.' Dit is volgens de u te wijten aan dat het communisme hier eigenlijk nooit bestaan heeft. Weet u nog hoe u op het idee kwam om dit artikel te schrijven?

Het interview met Willem van Kemenade verliep een stuk moeizamer dan het interview met Straathof. Aangezien hij in China woont heb ik hem via skype gesproken. Misschien dat dit het interview ook negatief beïnvloed heeft, want naar mijn mening praat je het makkelijkst als je echt tegenover iemand zit. In ieder geval heeft hij veel van mijn vragen niet of nauwelijks beantwoord. Wat wel duidelijk uit het gesprek naar voren kwam is dat Van Kemenade heel veel over China weet. Hij begon bij elke vraag lange verhalen over wat er op dat (of een ander) moment in China aan de hand was. Hier wist hij echt enorm veel over te vertellen en vaak dwaalde hij af naar andere belangrijke ontwikkelingen in China. Af en toe sprak hij wel over zijn eigen ervaringen, maar over zijn eigen houding ten opzichte van China praatte hij nauwelijks. Hij leek niet te begrijpen waar ik met mijn scriptie heen wilde, of misschien vond hij het onzin waar ik mee bezig was. Hij leek niet echt in staat om op zijn eigen houding en werk te kunnen reflecteren, hierdoor kwam hij over alsof hij van mening was dat wat hij schreef de waarheid was. Ik heb meerdere malen zijn verhaal naar mijn vragen proberen te sturen, maar zonder veel succes. Hierdoor heb ik aan dit interview niet heel veel gehad.